

Eeva-Maria Grekula

KÖYHYYS JA EMPATIA

– kuka puuttuisi rakenteelliseen väkivaltaan?

Eeva-Maria Grekula

KÖYHYYS JA EMPATIA

– kuka puuttuisi rakenteelliseen väkivaltaan?

Ajatuspaja Vasemmistofoorumin Raportteja-sarjassa julkaistaan selvityksiä ja tutkimuksia yhteiskunnallisista aiheista. Sarjan tarkoituksena on tuottaa tietoa päätöksenteon pohjaksi, nostaa tärkeitä ilmiöitä julkiseen keskusteluun sekä esittää toimenpiteitä havaittujen ongelmien ratkaisemiseksi.

Eeva-Maria Grekula: Köyhyys ja empatia – kuka puuttuisi rakenteelliseen väkivaltaan?

Vasemmistofoorumi ry – Raportteja 5/2026

© Eeva-Maria Grekula / Vasemmistofoorumi

Taitto: Asmo Koste

Kannen kuva: Tuomo Lindfors / CC BY-NC-SA 2.0 / Flickr

ISBN: 978-952-7206-60-7 (nid.)

ISBN: 978-952-7206-61-4 (pdf)

ISSN 2670-188X (painettu)

ISSN 2670-1898 (verkkojulkaisu)

Paino: Lähettämö Oy

Julkaisija: Vasemmistofoorumi ry | Helsinki | www.vasemmistofoorumi.fi

Vasemmistofoorumi on saanut rahoitusta Palkansaajasäätiöltä ja Kuluttajaosuustoiminnan säätiöltä.

Sisältö

1 Alkusanat	5
2 Aineisto ja menetelmät	8
2.1 Aineistonkeruu ja menetelmät	8
2.2 Tietoa vastaajista	8
3 Koettu asema ja köyhyys	13
4 Osallisuuden kokemus	18
5 Onko köyhyyteen pakottaminen väkivaltaa?	32
6 Tunteeko kukaan enää empatiaa?	38
7 Toivotut politiikkateot ja keinot vähentää köyhyyttä	54
8 Loppusanat	60
Kirjallisuus	61

Kiitos, että olet tarttunut neljanteen ajatuspaja Vasemmistofoorumille kirjoittamaani raporttiin. Aiemmat julkaisut *Hankalat hyväsittit köyhyydelle* (2023), *Köyhyyslokerossa – osallisuutta muiden ehdoilla* (2022) ja *Kertomuksia nykyajan köyhyydestä* (2019) ovat luettavissa Vasemmistofoorumin nettisivuilla. Niiden lukeminen ei ole välttämätöntä tämän raportin ymmärtämiseksi, mutta suosittelen sitä etenkin runsaiden aineistositaattien vuoksi.

Miksi edelleen tutkia köyhyyttä ja kirjoittaa siitä? Vieläkö se kiinnostaa? Ainakin syytä olisi, sillä kuten norjalainen sosiologian ja sosiaalipolitiikan professori Stein Ringen (2022, 2–5) kirjoittaa, toimeentulo on näinä aikoina epävarmempaa kuin moni ymmärtääkään myös vauraiden maiden hyvätuloisille. Elämä on epävarmaa. Maailma on epävarma. Mielellämme kuvittelisimme, että esimerkiksi pandemioiden ja ilmastomuutoksen aiheuttamat kriisit pysyvät meistä loitolla ja se kuuluisa ”joku muu” vain taianomaisesti ratkaisee hankalat ongelmat ennen kuin ne ehtivät vaikuttaa meihin. Sitä paitsi aina löytyy ihmisiä, jotka julistavat, että lämpötilathan ovat aina vaihdelleet ja markkinat kyllä hoitelevat itse itsensä, ja jostain syystä me haluamme tällaisia vakuutteluja uskoa.

Ringenin mukaan emme kuitenkaan ole turvassa. Ja jos tunnustamme eittämättömän epävarmuuden, on meidän myönnettävä myös, että ihmisiä on suojeltava siltä. Näin toimittiinkin esimerkiksi koronaviruksen levitessä: tarvittiin tietoa, ohjausta, koordinoitua, taloudellista tukea, rohkaisua ja jopa pakottamista. Monet ihmiset ymmärsivätkin sosiaalisten rajoitusten tarpeellisuuden muiden ja erityisesti riskiryhmien suojaamiseksi. Turvaetäisyyksistä ei kuitenkaan huolehdittu yksittäisten ihmisten oman nokkeluuden ansiosta, vaan hallituksen asettamien sääntöjen vuoksi. Millään muulla taholla ei olisi ollut resursseja suojata ja opastaa ihmisiä vastaavalla laajuudella kriisin kohdatessa. Ringen korostaakin hallituksen suojelevaa tehtävää, olipa kyse sitten vaikka poliisista, eläkkeistä, koulutuksesta tai sosiaali- ja terveystalvemuista. Jos hallitus epäonnistuu kansalaisten hyvinvoinnin suojelemissa, se käytännössä tarkoittaa hallituksen epäonnistumista juuri niissä tehtävissä, joita varten meillä ylipäättään on yhteisistä asioistamme vastuuta kantava hallitus. (Ringen 2022, 2–5.)

Hallitusten onnistumista voi seurata tosiasioiden perustuen. Ainakin tämän raportin kannalta olennaisen aiheen eli köyhyyden

vähentämisessä Petteri Orpon johtama oikeistohallitus on täysin epäonnistunut. *Perusturvan riittävyys arvioinnin väliraportissa* Susanna Mukkila, Joonas Ollonqvist ja Jussi Tervola (2025, 1–2) kertovat, että tavallisesti tällainen arviointi tehdään jokaisen hallituskauden päätteeksi, mutta tällä kertaa eli Orpon hallituskaudella on toteutettu jo kahden ensimmäisen vuoden aikana sen verran monia muutoksia sosiaaliturvaan, että väliarviointi oli perusteltua. Suurimmat muutokset tuona aikana kohdistuivat yleiseen asumistukeen ja työttömyysetuuksiin. Tämän lisäksi ostovoimaa ovat heikentäneet laajat indeksijäädetykset, kun etuuksia ei ole korotettu hintojen noustessa. Vaikka toimeentulotuki säästettiin näiltä jäädetyksiltä, hyväksyttävien asumismenojen osuus pieneni. Raportin mukaan perusturvaetuuksia saavien tulot eivät riitä kattamaan kaikkia viitebudjettien mukaisia menoja takuueläkkeen saajia ja yksinhuoltajia lukuun ottamatta. Kahden ensimmäisen vuoden jälkeen Orpon hallitus on jatkanut leikkauspolitiikkaansa muun muassa saksimalla jo ennestään pientä perustoimeentulotukea. Verrattuna Sanna Marinin hallituskaudella tehtyihin toimiin heikoimmassa asemassa olevien asemaa on siis heikennetty, ei kohennettu. Marinin kaudella, eli vuosina 2019–2023, perusturvan taso kasvoi suhteessa yleiseen hinta- sekä ansiotasoon. Etuuksien lakisääteiset indeksitarkistukset toteutettiin ja perusturvan tasoa nostettiin vuonna 2020. Nämä asiat käyvät ilmi Perusturvan riittävyys IV arviointiryhmän raportista vuodelta 2023.

Pääministeri Orpo on oikeuttanut leikkauspolitiikkaansa vetoamalla julkisen talouden heikoon tilanteeseen, mutta tämän perustelun voi kyseenalaistaa. Esimerkiksi samaan aikaan, kun köyhyyttä kokevien ihmisten määrää on lisätty ja köyhyyttä syvennetty, hallituksen vuonna 2025 tekemät veronkevennyspäätökset vievät yhteisiä resurssejamme suosien pää-

osin suurituloisia. Esimerkiksi hallituksen päätös laskea ylimpiä marginaaliveroasteita hyödyttää eniten pientä määrää suurituloisia suomalaisia. Nämä ihmiset, jotka ansaitsevat yli 100 000 euroa vuodessa, tuskin kokivat minkäänlaista hätää toimeentulonsa puolesta tätä ennenkään. Muutenkaan Orpon hallitus ei ole päässyt edes itse asettamiinsa tavoitteisiin, mitä tulee vaikkapa työllisyyteen ja valtion velkaantumisen taittamiseen. Velkaantuminen jatkuu hyvää tahtia ja työttömyysaste on kivunnut yhä korkeammalle.

Kaikesta tästä moitteesta huolimatta on kuitenkin todettava, että hallitus on vain yksi tekijä tässä sotkussa. Toki on niin kuin Stein Ringen (2022, 8–9) huomauttaa, että hallitukset voivat määrätä ihmisten arkielämästä tarkastikin ja poistaa heiltä ihan perustavanlaatuisia oikeuksia. Tämän korona-aika toi hyvin esille, ja asiat ovatkin hyvin niin kauan, kun demokratiaa käytetään hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen. Mutta näin suuri valta voidaan luottaa harvojen käsiin vain tietäen, että valta voidaan heiltä myös ottaa pois, mikäli luottamuksemme petetään ja tuota asemaa väärinkäytetään. Ei voi tarpeeksi korostaa sen tärkeyttä, että hallitusvallan antaminen ja ottaminen on hallittavien käsissä. Jos näin ei ole, emme elä demokratiassa vaan diktatuurissa. (Ringen 2022, 8–9.) Tässä kohtaa voisi jopa kysyä, kuten kokoomus omassa vaalikampanjassaan, että kukahan tämän sotkun oikein siivoaisi. Vastaus on selvä. Hallitus tekee mitä tekee, mutta vain niissä puitteissa kuin me kansalaiset sen hyväksymme tai sallimme. Sosiaali ja terveys ry:n pääsihteeri Vertti Kiukas (2026) kirjoittaa osuvasti:

“Demokratia ei ole pelkästään vaaleja, puolueita ja parlamentaarista päätöksentekoa. Sen todellinen elinvoima syntyy kansalaisyhteiskunnassa – siinä monimuotoisessa verkostossa, jossa yksilöt toimivat yhdessä yhteisten arvojen, tavoitteiden ja huolenaiheiden

puolesta. Kansalaisyhteiskunta muodostuu järjestöistä, yhdistyksistä, epävirallisista ryhmistä, aktiivisista kansalaisista sekä julkisesta keskustelusta. Se on tila, jossa ihmiset voivat ilmaista mielipiteitään, vaikuttaa päätöksentekoon ja rakentaa yhteistä hyvää. Ilman tätä aktiivista osallistumista demokratia jää helposti ontoksi.”

Tällä raportilla haluan antaa lisäpontta puuttua köyhyysongelmaan ja avata jälleen joitain näkökulmia köyhyyden ilmiöön. Hyödynnän aineistoa, jonka keräsin keväällä 2025 nettikyselyn avulla. Uuden aineiston keräämistä voisi perustella samaan tapaan kuin on perusteltu *Perusturvan riittävyden arvioinnin väliraporttia*: Orpon hallitus muutti jo alkutaipaleellaan sosiaaliturvaa monin tavoin (Mukkila & Ollonqvist & Tervola 2025). Poikkeuksellisen ankaran leikkauspolitiikan yhteisvaikutukset heikoimmassa asemassa oleviin ovat kovia, ja halusin tietää, miten ajankohtaiset asiat näkyisivät ihmisten vastauksissa. Siinä missä aiemmin olen kerännyt aineistoa vain nykyaikaista köyhyyttä itse kokeneilta, tällä kertaa näkemyksiään köyhyydestä saivat kertoa myös sellaiset henkilöt, joilla ei ollut henkilökohtaista kokemusta rahan puutteesta. Tämäkin seikka avasi vähän uudenlaisia ikkunoita aihepiiriin.

Kyselylomakkeeni sisälsi osittain samoja kysymyksiä kuin vuoden 2019 aineistonkeruussani, mutta lisäsin kysymyksiä esimerkiksi Euro-

pean Social Surveysta ja THL:n Terve Suomi -kyselystä joko sellaisinaan tai mukailtuina. Vastauksia sain lähes 700 henkilöltä. Olen lukenut koko laajan aineiston sanasta sanaan. Se on auttanut minua ymmärtämään köyhyysilmiötä yhä paremmin. Tästä aineistosta löytyi paljon samaa kuin vuoden 2019 aineistosta, kuten köyhyyttä kokevien epätoivo (“olen harjennut itseni tappamista”) ja kuvaukset siitä, miten köyhyys vie mahdollisuudet tehdä oikein mitään (“piti olla ikään kuin elämän odotushuoneessa”). Nämä seikat edelleen välittyvät tästäkin raportista aineistokatkelmien kautta, joita olen aiempien raporttien tavoin tähänkin sisällyttänyt runsaasti. Paremman luettavuuden ja vastaajien nimettömyyden suojaamiseksi olen poistanut vastauksista näppäilyvirheitä ja tarkempia henkilökohtaisia tietoja esimerkiksi vastaajan lähipiiristä tai terveydentilasta.

Haluan esittää lämpimät kiitokseni Vasemmistofoorumin työyhteisölle sekä tutkija Anna-Maria Isolalle. Olen säännöllisissä keskusteluissamme saanut jakaa vielä hapuileviakin ajatuksiani hyväksyvässä ilmapiirissä. Kannustuksellanne on ollut suuri merkitys. Lisäksi työni olisi ollut aivan mahdotonta toteuttaa ilman aineistonkeruussa auttaneita ja kyselyyn vastanneita. Suurkiitos kaikille teille avustanne ja näkemystenne jakamisesta!

Eeva-Maria Grekula

2.1 AINEISTONKERUU JA MENETELMÄT

Keräsin aineiston Internet-kyselyllä. Kyselylomakkeessa oli 58 kohtaa. Osa kysymyksistä oli samoja kuin vuoden 2019 aineistonkeruussani ja muissa tutkimuksissa (THL, ESS, Kansalaispulssi, Terve Suomi) joko sellaisinaan tai muokailten. Tutkimuksen onnistumisen kannalta kyselylomakkeen luominen on hyvin olennainen vaihe, ja haluankin tässä yhteydessä vielä erikseen kiittää sitä koskevista näkemyksistä THL:n tutkimuspäällikköä Anna-Maria Isolaa, Turun yliopiston emeritusprofessoria Hannu Ruonavaaraa ja Vasemmistofoorumin toiminnanjohtajaa Jukka Pietiläistä.

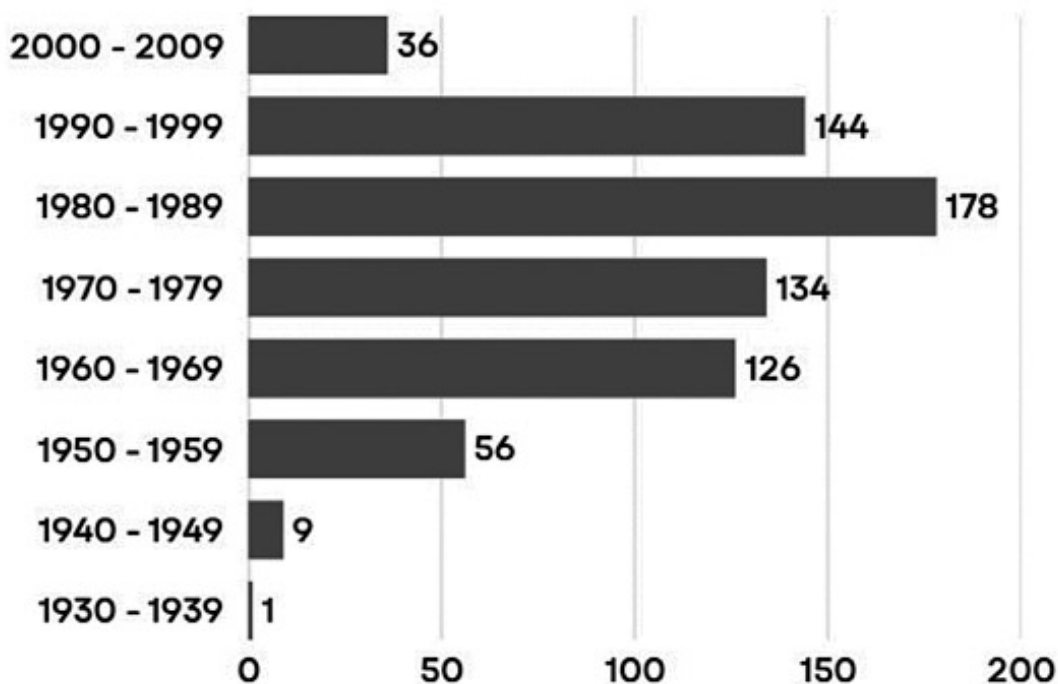
Aineiston keräämiseksi perustin 5japuolijaljoonaasuomea.fi -nettisivun, tein paperisen esitteen ja ilmoituksen sekä muutamia sosiaalisen median kuvia. Näiden avulla oli helpompi jakaa tietoa kyselystä paitsi omista kanavissani ja verkostoissani myös Facebook-sivuilla, joilla arvelin olevan kiinnostunutta yleisöä. Tietoa aineistonkeruusta näkyivät levittävän lisäksi niin tutut kuin tuntemattomatkin ja minulle näytettiin sitä koskevaa kommentointia muun muassa keskustelupalusta Redditissä. Kysely oli avoinna 5.4.–

30.6.2025. Valtaosa vastauksista tuli heti ensimmäisinä viikkoina.

Tutkimukseni on monimenetelmällinen eli yhdistän työssäni niin laadullisia kuin määrällisiäkin menetelmiä. Avovastauksiin olen käyttänyt sisällönanalyysin menetelmää sekä luokittelua. Olen tehnyt SPSS-ohjelmistolla tilastollisia analyyseja paitsi määrälliseen aineistoon myös laadullisesta aineistosta luokittelemaani tietoon. Jos monimenetelmätutkimus kiinnostaa enemmän, olen kirjoittanut siitä vähän laajemmin Vasemmistofoorumin vuonna 2022 julkaisemassa raportissa Köyhyyshyökierossa – osallisuutta muiden ehdoilla luvussa 3.

2.2 TIETOA VASTAAJISTA

Sain vastauksia yhteensä 684 henkilöltä. Vähän useampi kuin kaksi kolmasosaa vastaajista oli naisia. Heitä oli 461. Miehiä oli 190 eli melkein 28 %. Muunsukupuolisia vastaajia oli 18 ja 15 henkilöä ei halunnut ilmoittaa sukupuoltaan. Yhtä lukuun ottamatta kaikki vastaajat ilmoittivat olevansa Suomen kansalaisia. 666 vastaajan äidinkieli oli suomi,

Kuvio 1. Vastaajien syntymävuosikymmenet (N=684)

13 vastaajan ruotsi ja viiden vastaajan joku muu. Vastaajista useampi kuin joka neljäs oli syntynyt 1980-luvulla. Seuraavaksi eniten vastauksia oli 1990-, 1970- ja 1960-luvuilla syntyneiltä.

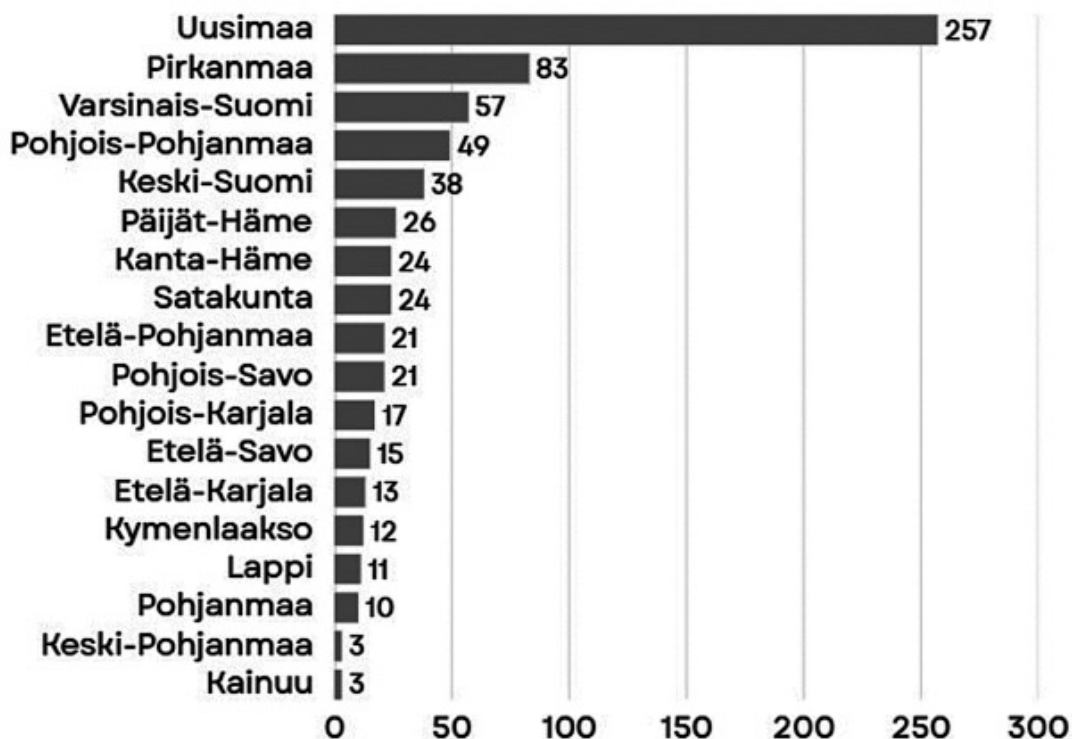
Maakuntien väestöön suhteutettuina vastaajien asuinmaakunnat mukailevat melko hyvin niiden asukasmääriä. Tosin Uudeltamaalta, Pirkanmaalta ja Keski-Suomesta vastattiin suhteellisesti paremmin kuin vaikkapa Ahvenanmaalta, mistä en saanut yhtään vastausta. Melkein kolmannes vastauksista tuli Uudeltamaalta.

Yli puolet vastaajista (56 %) asui yli 50 000 asukkaan kaupungin kaupunkialueella. 28 % vastaajista asui 5 000–50 000 asukkaan kaupungissa tai taajamassa. Loput vastaajista asuivat muunlaisissa ympäristöissä, kuten pienemmissä taajamissa, kylissä tai haja-

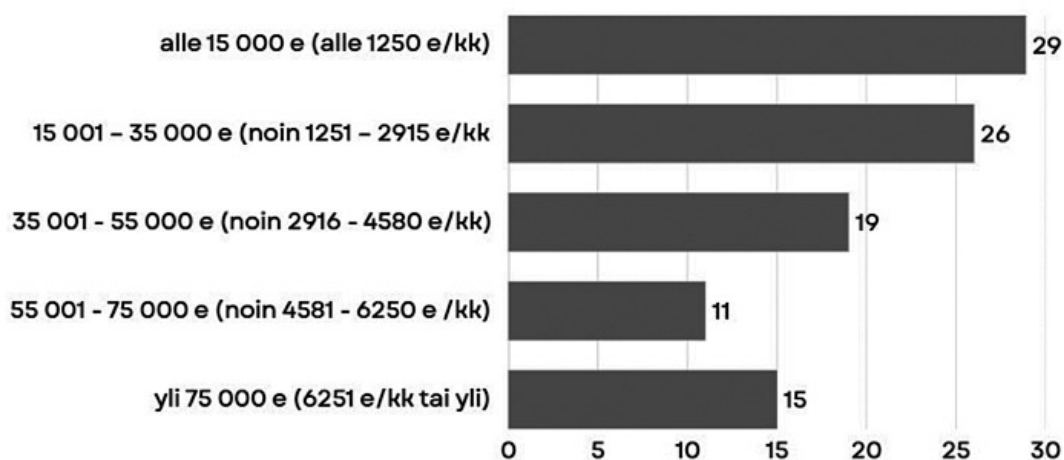
asutusalueilla.

Vuokra-asunnossa asui 52,5 % vastaajista. Omistusasunnossa asui hieman useampi kuin kaksi viidestä (reilu 42 %). Asumisoikeusasunnossa asui 23 % vastaajista. Vastaajilta löytyi pieni määrä myös muunlaisia asumismuotoja, kuten palvelutalo, kuntoutuskoti tai vanhainkoti. Kolmella vastaajalla ei ollut vakituista asuntoa.

Noin 44 % vastaajista asui puolison kanssa, ja noin 16 % asui sekä puolison että lasten kanssa. Vastaajista suunnilleen kaksi kolmesta asui yksin. Lisäksi oli muutamia vastaajia, jotka asuivat esimerkiksi omien vanhempiensa, sisarustensa, kämpppiksen tai jonkun muun henkilön kanssa. Jotkut halusivat mainita asuinkumppanikseen lemmikin, mikä kertoo muunlaisten ystäviemme tärkeydestä.

Kuvio 2. Vastaajien asuinmaakunnat (N=684)

Kuvio 3. Talouden bruttotulot vuodessa, prosenttia vastaajista (N=684)

Vastaajien kotitalouksien vuosittaiset bruttotulot on esitelty seuraavassa kuviossa 3. Tavallisinta oli, että kotitalouden tulot jäivät alle viiteentoistatuhanteen euroon vuodessa; näin ilmoitti 29 % vastaajista. Noin neljäsosalla kotitalouden vuosittaiset bruttotulot olivat 15 001–35 000 euroa. Vastaajien joukossa oli myös suurempituloisia kotitalouksia. Esimerkiksi 15 % vastaajista ilmoitti kotitalouden vuosittaisiksi bruttotuloiksi yli 75 000 euroa.

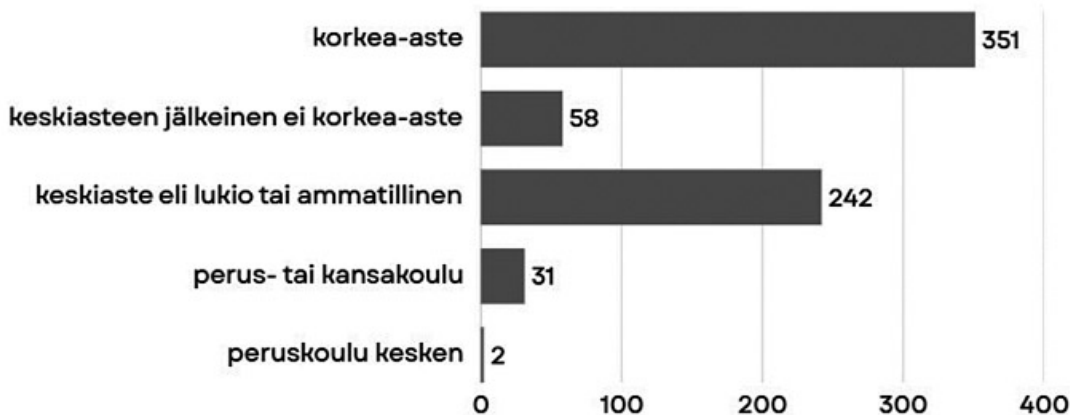
Yli puolella (54 %) vastaajista talouden pääasiallinen toimeentulon lähde oli palkkatulot. 18 % vastaajista ilmoitti taloutensa elävän pääasiassa työttömyysturvan varassa. 15 % vastaajista kertoi taloutensa pääasialliseksi toimeentuloksi eläketulot. Pääasiassa muiden sosiaalietuuksien tai tukien varassa eli kymmenesosa vastaajista ja joillakuilla pääasialliset tulot tulivat omasta yrityksestä. Muutama vastaaja ilmoitti pääasiallisiksi tuloikseen sijoitustulot, säästöt tai pääomatulot. Jotkut myös vastasivat tähän kohtaan “en osaa sanoa” tai “muut tulot”.

Vastaajien koulutustaso selviää kuviosta 4. Vähän yli puolet heistä oli korkeakoulutettuja. Reilulla kolmasosalla oli keskiasteen koulutus eli he olivat käyneet lukion, ammattikoulun

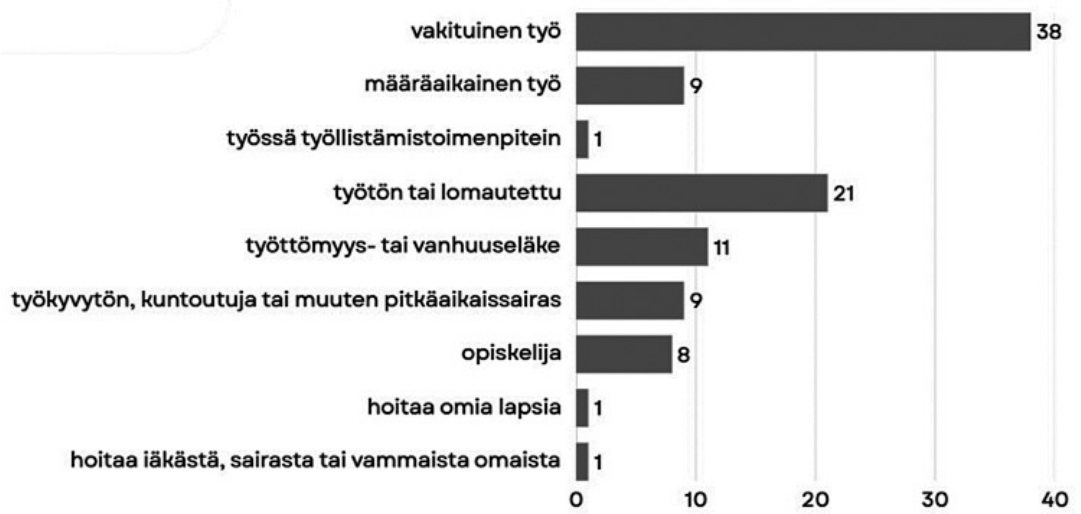
tai muun ammatillisen koulutuksen.

Vastaajista enin osa, eli 38 %, oli vakituisesti työssä tai yrittäjänä (kuvio 5). Määräaikaaisesti työskenteleviä oli 9 %. Tähän ryhmään kuuluvat myös esimerkiksi apurahalla työskentelevät ja freelancerit. Joko vakituista tai määräaikaista työtä tekevistä kokopäivätyötä teki 85 %. Työttömiä tai lomautettuja oli noin viidenes vastaajista. Heistä lähes puolet oli ollut työttömänä yhtäjaksoisesti yli kaksi vuotta.

Vuonna 2019 keräämäni ja tämän aineiston suurin ero on siinä, kuinka suuri osa vastaajista on työssäkäyviä tai pitkäaikaisesti sairaita. Vuonna 2019 vastaajista 15 % toimi yrittäjänä tai vakitöissä, kun taas nyt heidän osuutensa aineistossa on huomattavasti suurempi, 38 % vastaajista. Vuoden 2019 aineistossa 21 % vastaajista oli työkyvyttömiä, kuntoutujia tai muuten pitkäaikaisesti sairaina. Tällä kertaa heidän osuutensa oli 9 % vastaajista. Nämä eroavaisuudet aineistoissa heijastavat sitä, että vuonna 2019 pyysin vastaajiksi vain henkilöitä, joilla oli kokemusta köyhyydestä 2010-luvulla, kun taas tällä kertaa en edellyttänyt vastaajilta mitään omia köyhyyskokemuksia – vain näkemyksiä köyhyydestä.

Kuvio 4. Vastaajien koulutus (N=684)

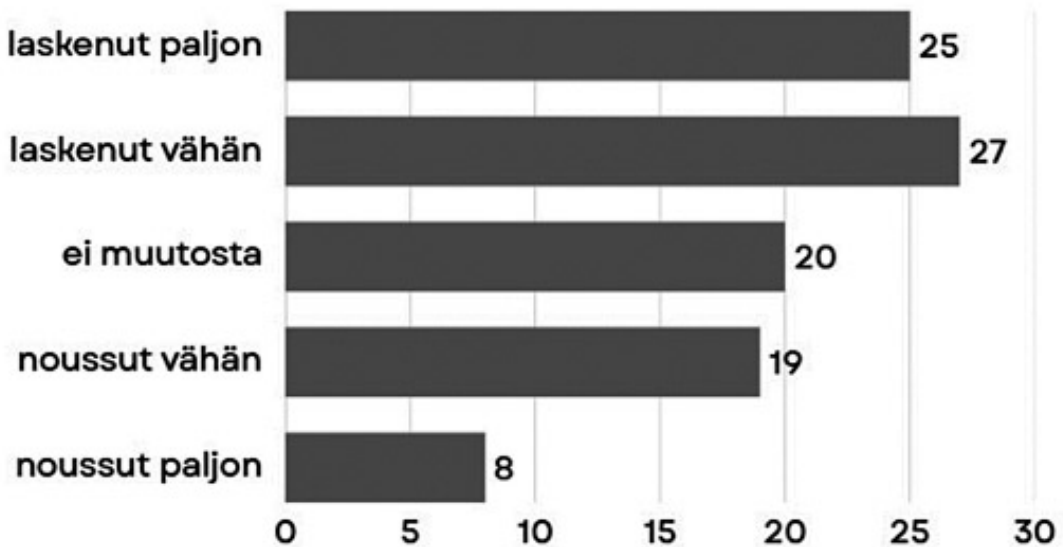
Kuvio 5. Pääasiallinen toiminta, prosenttia vastaajista (N=684)

Koettu asema ja köyhyys

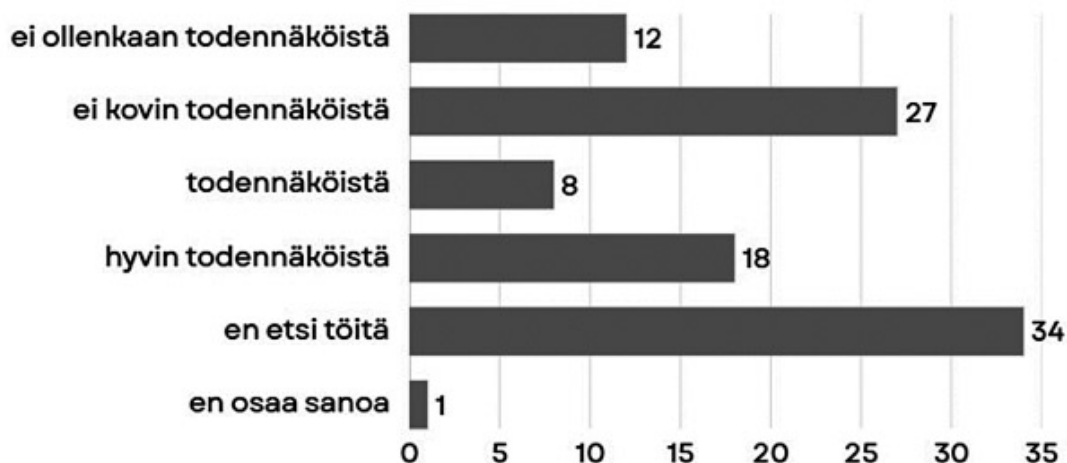
Kun pyysin vastaajia arvioimaan omaa yhteiskunnallista asemaansa suhteessa muihin asteikolla 0–10, vastausten keskiarvoksi asettui 5. Kuten seuraavasta kuviosta 6 ilmenee, yli puolet vastaajista arvioi yhteiskunnallisen asemansa laskeneen joko paljon tai vähän viiden viimeksi kuluneen vuoden aikana. Viidennes vastaajista koki asemansa pysytelleen sama-

na. Reilu neljännes arvioi asemansa nousseen joko paljon tai vähän.

Tavoittelin vastaajien kokemusta omasta asemastaan myös kysymällä, kuinka todennäköisenä he pitävät sitä, että jäisivät työttömäksi seuraavan vuoden aikana (kuvio 7). Kolmas-

Kuvio 6. Koettu yhteiskunnallisen aseman muutos, prosenttia vastaajista (N=684)

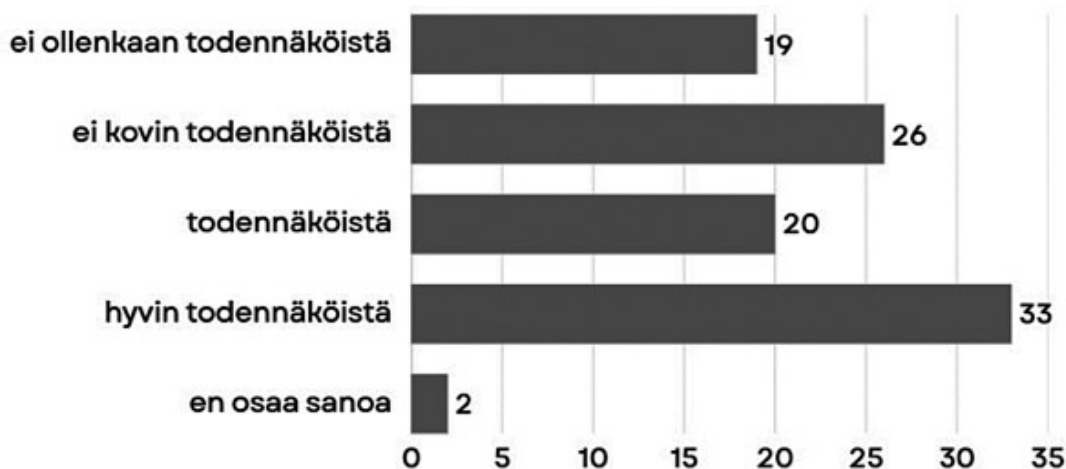
Kuvio 7. Arvioitu työttömyyden todennäköisyys, prosenttia vastaajista (N=684)

osa vastaajista ei ollut tilanteessa, jossa etsisi töitä. Muista vastaajista noin 59 % ei pitänyt työttömyyttä todennäköisenä seuraavan vuoden aikana, kun taas noin 39 % piti.

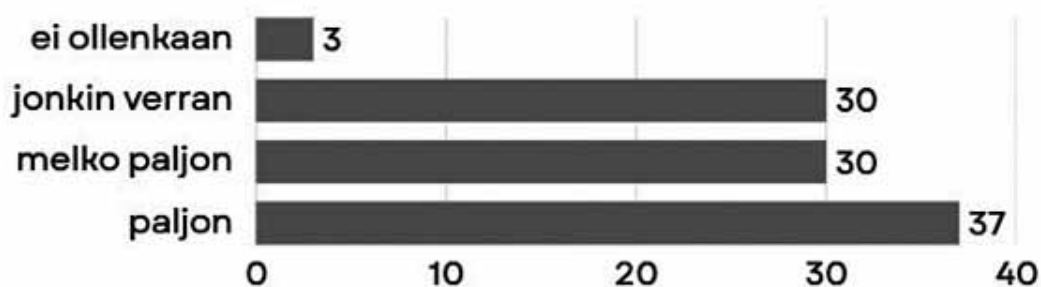
Kuten kuviosta 8 ilmenee, yli puolet eli noin 53 % vastaajista piti todennäköisenä sitä, että seuraavien 12 kuukauden aikana heillä ei ajoitain ole tarpeeksi rahaa kotitalouden perusmenoihin. Sen sijaan noin 45 % vastaajista ei pitänyt rahojen riittämättömyyttä toden-

näköisenä seuraavan vuoden aikana. Pieni osa vastaajista ei osannut vastata tähän kysymykseen.

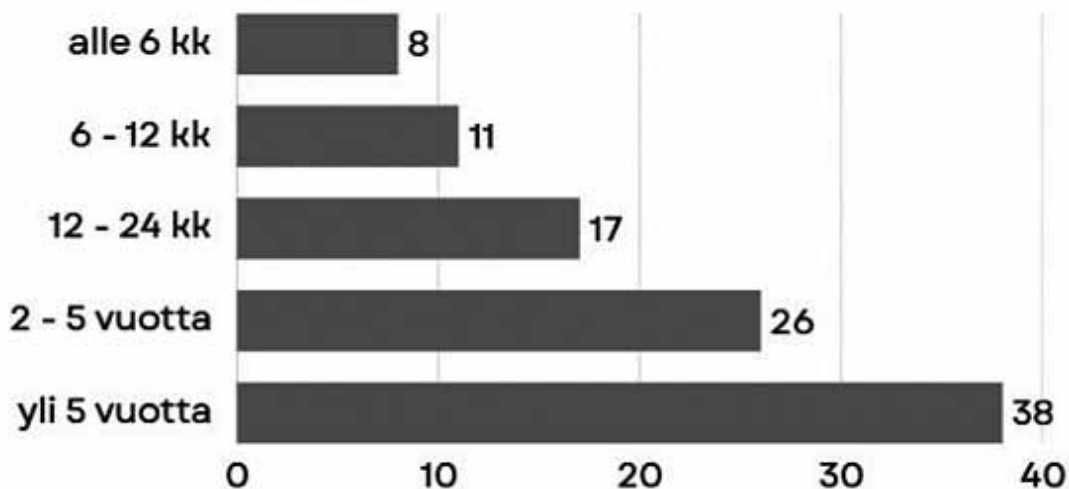
Kaikista vastaajista 77 % oli kokenut köyhyyttä omakohtaisesti. 42 % kertoi kokevansa köyhyyttä parasta aikaa. Kolmannes vastaajista kertoi, että ei koe köyhyyttä vastaamishetkellä. Neljäsosa kyselyyn vastanneista ei halunnut ottaa kantaa tähän kysymykseen. Lähes kaikkien köyhyyttä kokeneiden elämään köyhyys

Kuvio 8. Arvioitu rahan riittävyys, prosenttia vastaajista (N=684)

Kuvio 9. Köyhyyttä kokeneiden arvio köyhyyden vaikutuksesta elämäänsä, prosenttia vastaajista (N=522)

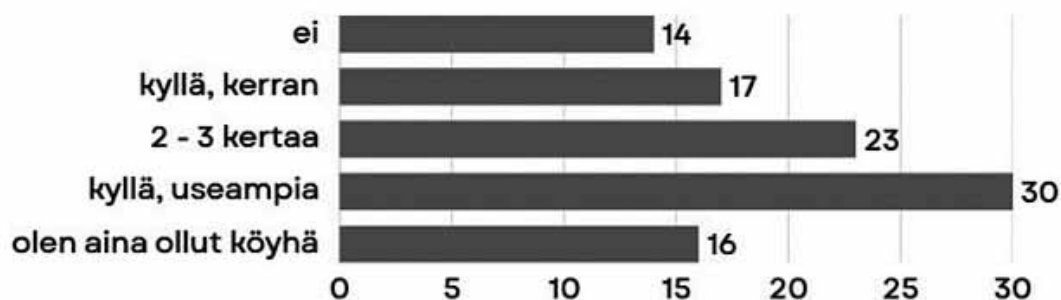
Kuvio 10. Koetun köyhyyden kesto, prosenttia vastaajista (N=521)

oli vaikuttanut vähintään jonkin verran (kuvio 9) ja koettu köyhyys oli usein pitkäkestoista (kuvio 10).

Köyhyydellä on seurauksensa. Rahan puutteen vuoksi tyypillisintä oli tinkiä virkistys- ja harrastusmenoista, olla ostamatta vaatteita ja kenkiä kuluneiden tilalle, viivästyttää muiden laskujen kuin asumiskulujen maksamista, jättää käymättä lääkärissä ja lainata rahaa ystävil-
tä tai sukulaisilta, jotta selviytyisi päivittäisistä menoista. Melkein kaksi viidestä (39 %) köy-

hyttä kokeneesta oli pelännyt ruuan loppuvan, ennen kuin olisi varaa ostaa lisää, ja noin 22 % oli joutunut olemaan köyhyyden vuoksi nälässä. Reilu neljännes oli jättänyt ostamatta lääkärin määräämiä lääkkeitä ja useampi kuin joka kymmenes oli jättänyt asumiskuluja tai muita laskuja kokonaan maksamatta.

Kuviossa 11 tarkastellaan köyhyyden pysyvyyttä tai toistuvuutta tässä aineistossa. Yhteensä vajaa puolet (46 %) köyhyyttä kokeneista vas-

Kuvio 11. Aiemmin koetut köyhyysjaksot, prosenttia vastaajista (N=510)

taajista oli ollut aina köyhä tai kokenut elämässään useampia köyhyysjaksoja. 16 % köyhyyttä kokeneista kertoi olleensa aina köyhä, kun taas 14 % ei ollut kokenut aiempia köyhyysjaksoja.

53 % köyhyyttä kokeneista vastaajista arvioi uusimman köyhyysjaksonsa olleen jollain tavalla erilainen kuin aiempi tai aiemmat (N=442). Neljäsosan mielestä uusin köyhyysjakso ei ollut aiempaan verraten erilainen, ja neljäsosa vastaajista ei osannut vastata tähän kysymykseen.

Uusimman köyhyysjakson erilaisuus saattoi liittyä toisenlaiseen elämänvaiheeseen ja köyhyyden erilaisiin syihin. Aiemmin se oli voinut esimerkiksi olla työttömyys, mutta tällä kertaa vakava sairastuminen. Osassa vastauksia uusinta köyhyysjaksoa kuvailtiin joiltain osin helpommaksi.

“Teknologian kehittyminen on helpottanut virastojen kanssa asioimista.”

“Asenteeni on muuttunut, häpeä vähentynyt.”

“Olen nyt kouluttautunut ammattiin jonka avulla sosiaalinen pääomani on noussut, olen saanut sen avulla myös ajoittain tuloja ja minulla on ammatti-identiteetti jota arvostan.”

“Lapset on aikuisia, heidän menot jää pois. Toivottavasti pystyvät elättämään itse it-

sensä.”

“Nyt minulla on ollut puskuri eli säästöjä, joilla olen voinut paikata vajetta.”

“Koen tällä hetkellä olevani paremmassa turvassa eläkkeeni kanssa kuin aiemmin pätkätyöläisenä tai työttömänä.”

“Nyt minulla on puoliso, johon tukeutua. Aiemmin nuorena kun olin yksin, ei aina saanut syödäkseen.”

Monissa vastauksissa uusinta köyhyysjaksoa kuvailtiin kuitenkin hankalammaksi. Ihmiset ilmaisivat toivottomuutta ja kertoivat pahentuneen tilanteen konkreettisista seurauksista. Jotkut viittasivat Orpon hallituksen leikkauspolitiikkaan ja koventuneeseen asenneilmapiiriin.

“Armottomampi ja syvempi. Kohtalotovereita on enemmän kuin ennen.”

“Olin vaarassa menettää kaiken. Yhteiskunnassa ei ole turvaverkostoa yrittäjälle. Ennen oli köyhä, mutta oli joku pohja köyhyydessä.”

“Yksinhuoltajana vastuuta on enemmän ja sitä myöten myös stressiä on enemmän. Itseinho on julmempaa kun ei voi lapsilleen tarjota kuin aikaa. Samalla kuulevat muilta harrastuksista tai muista elämyksistä. Nii-

hin ei ole varaa.”

“Nyt ei ole mitään toivoa mielekkääseen elämään.”

“Ennen oli jotenkin toivoa paremmasta, mutta tällä hetkellä ei.”

“Nyt meiltä köyhiltä viedään kaikki mahdolliset jutut, mitkä vois auttaa parempaan suuntaan tai elämään.”

“Nykyisen hallituksen leikkaukset ja hintojen nousu ovat ennennäkemättömiä.”

“Kustannusten nousu, työpaikkojen vähyys ja leikkaukset toimeentuloon ovat tehneet elämästä taloudellisesti mahdotonta.”

“Yhteiskunnan ilmapiiri on koventunut ja ihmisiä syyllistetään ja vastuutetaan asioista, joihin he eivät voi vaikuttaa.”

“Ennen rahat riittivät ruokaan, jos ei tullut yllätyksiä tai itse et sohlannut mitään. Nyt on useita laskuja perinnässä ja joka kuussa loppuu rahat ruokaan kesken. Mistään kalsarihankinnoista, koiran eläinlääkäristä tai ehjistä lenkkareista ei tarvitse haaveilla. Aiemmin on myös pystynyt liikkumaan hieman julkisilla. Nyt on oltava kotona.”

“Aiemmin en joutunut olemaan itse syömättä monta päivää, että lapset saivat ruokaa.”

“Tunne, että tästä en pääse enää koskaan nousemaan.”

“Aiemmin olen ollut luottavainen siitä, että tilanteeni tulee paranemaan. Nykyisin tunnen enemmän epätoivoa ja näköalattomuutta, kun keinot pystyä vaikuttamaan oman talouden parantamiseen tuntuu vähäisiltä mitä vanhemmaksi tulee.”

“Enää en ajattele, että tämä helpottaisi. Ajattelen, että miten kamalaksi tämä voi vielä mennä.”

“Nyt oikeasti pelottaa. Aiemmin on ollut jonkinlainen luotto siihen, että yhteiskunnan turvaverkko toimii. Että minullakin on oikeus veronmaksajana saada apua kun sitä tarvitsen.

“Ennen on pitänyt tinkiä vaatteista ja ruoasta, nyt myös asumisesta.”

“Olen ollut nyt kuukausia asunnoton.”

“En jaksa enää vittu välittää.”

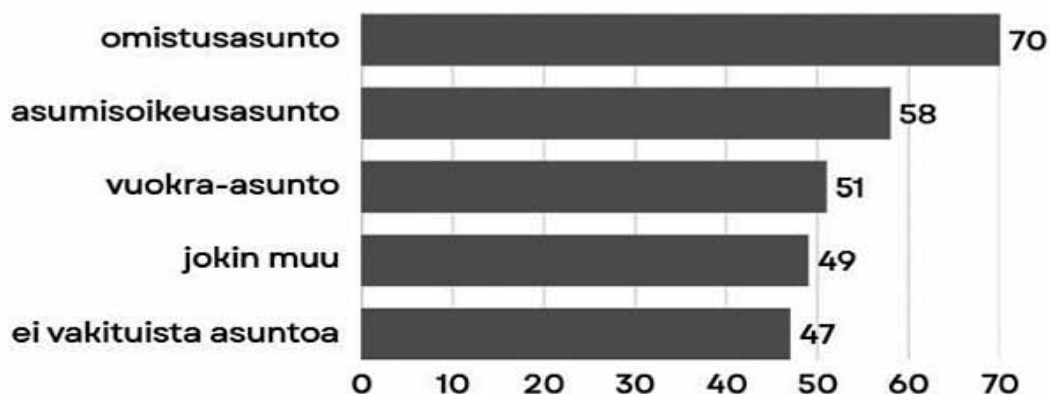
4

Osallisuuden kokemus

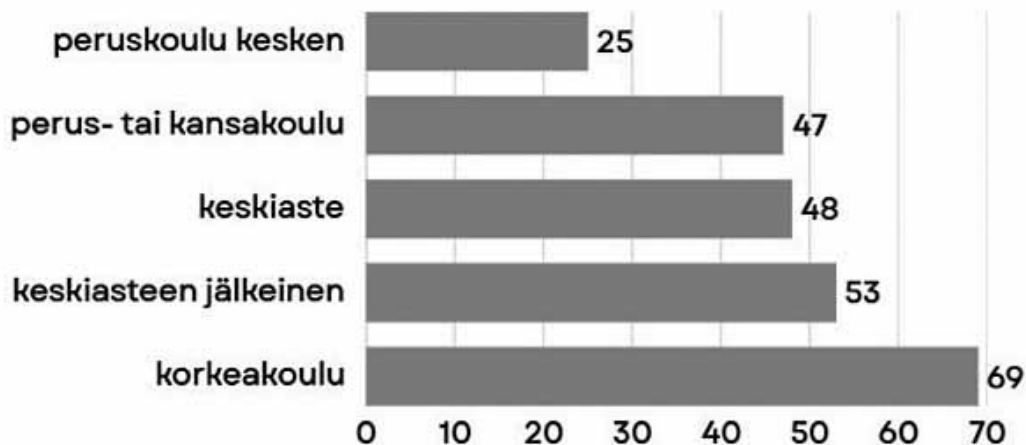
Tässä luvussa nostan esiin joitain tuloksia, joita sain käyttäen osallisuusindikaattoria. Sillä voidaan mitata vastaajien osallisuuden kokemusta. Osallisuudessa on kyse ihmisten kuulumisesta piireihin, joissa heillä on yhtäältä pääsy erilaisiin resursseihin ja hyvinvoinnin lähteisiin, sekä toisaalta mahdollisuus antaa oma panoksensa yhteisiin asioihin. Osallisuutta siis liittymme vuorovaikutussuhteisiin, jotka lisäävät elämän merkityksellisyyttä ja joiden puitteissa voimme toimia ja vaikuttaa paitsi muihin myös oman elämänpolkumme luomiseen. (Isola & Kaartinen & Leemann & Lääperi & Schneider & Valtari & Keto-Tokoi

2017.) Olen jo kirjoittanut osallisuudesta la-
veammin Vasemmistofoorumin vuonna 2022
julkaisemassa raportissa *Köyhyyslokerossa –
osallisuutta muiden ehdoilla*, joka on edelleen
maksutta luettavissa ajatuspajan nettisivuilla.

Koko aineistossa vastaajien osallisuuden koke-
mus osallisuusindikaattorilla mitaten oli kes-
kimäärin 60 pistettä, eli aika matala. Miesten
osallisuuden kokemus oli hieman parempi, 64
pistettä, kun taas naisilla se oli 58 pistettä ja
muunsukupuolisilla 54 pistettä. Suomenkie-
listen vastaajien osallisuusindikaattoritulok-
sen keskiarvo oli 59 pistettä ja ruotsinkielis-

Kuvio 12. Osallisuuden kokemus asumismuodon mukaan tarkasteltuna (N=684)

Kuvio 13. Osallisuuden kokemus koulutuksen mukaan tarkasteltuna (N=684)

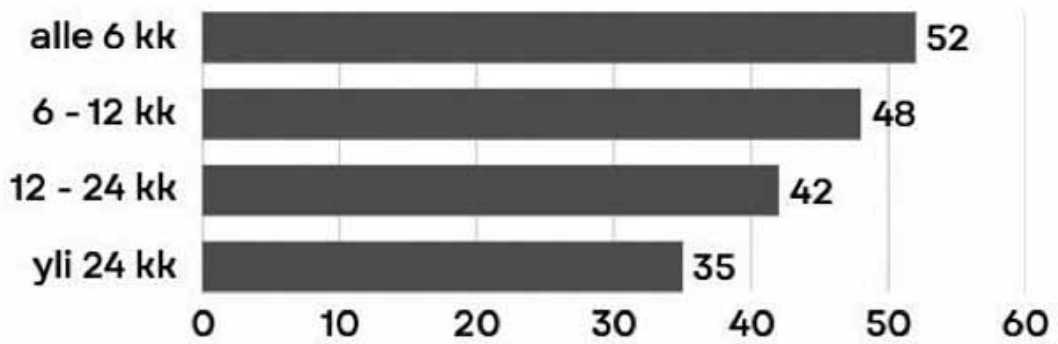
ten 71 pistettä. Omistusasujien osallisuuden kokemus oli vahvempaa kuin muiden (kuvio 12). Heikointa osallisuuden kokemus oli niillä vastaajilla, joilla ei ollut vakituista asuntoa.

Osallisuuden kokemuksen ja koulutuksen välillä näyttäisi tämänkin aineiston mukaan

olevan yhteys (kuvio 13). Keskimäärin voidaan sanoa, että mitä korkeampi koulutus, sitä korkeammat osallisuusindikaattoritulokset. “Keskiasteen jälkeisellä” viitataan sellaiseen keskiasteen jälkeiseen opisto- tai mestaritutkintoon tai vastaavaan, joka ei kuitenkaan vielä ole korkeasteen koulutusta.

Kuvio 14. Osallisuuden kokemus pääasiallisen toiminnan mukaan tarkasteltuna (N=684)

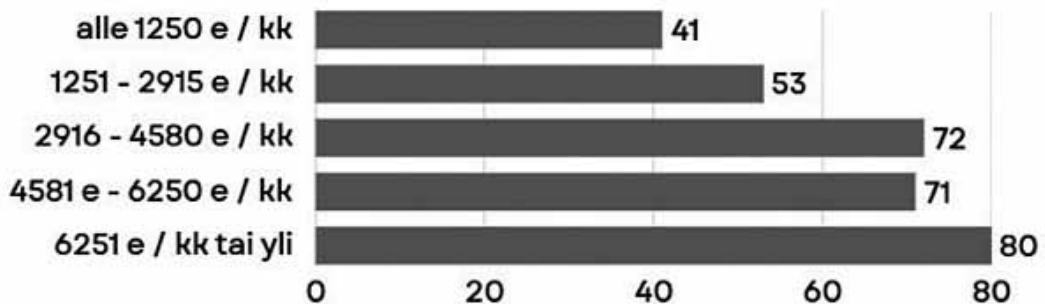
Kuvio 15. Osallisuuden kokemus työttömyyden keston mukaan tarkasteltuna (N=141)

Pääasiallisen toiminnan mukaan tarkasteltuna (kuvio 14) vahvinta osallisuuden kokemus tässä aineistossa oli vakituisesti työskentelevillä ja yrittäjillä. Melkein yhtä vahvaa osallisuuden kokemus oli niillä vastaajilla, jotka työskentelevät määräaikaaisesti. Heikointa sen sijaan osallisuuden kokemus oli niillä vastaajilla, jotka olivat työssä työllistämistoimenpitein, jotka olivat työttömiä tai lomautettuja tai työkyvyttömyyseläkkeellä, kuntoutustuella tai muuten pitkäaikaisesti sairaana.

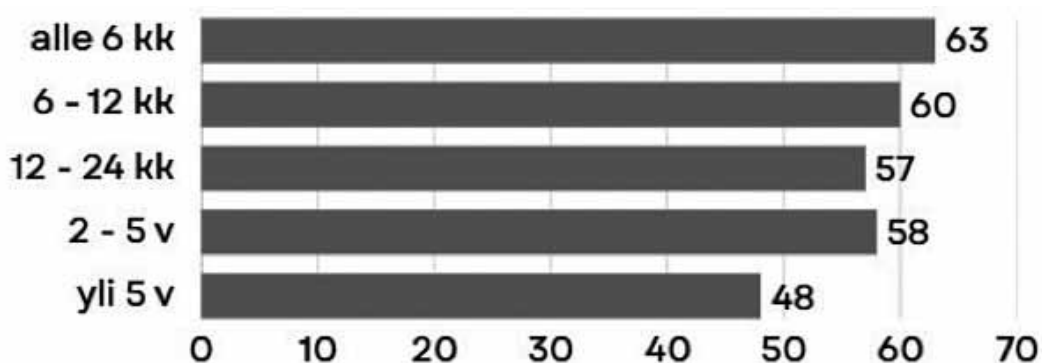
Kokopäivätyötä tekevien osallisuuden kokemus oli keskimäärin 74 pistettä (N=274) ja osa-aikatyötä tekevien 61 pistettä (N=48). Myös työttömyyden kestolla oli yhteys osallisuuden kokemukseen (kuvio 15). Mitä kauemmin työttömyys oli kestänyt, sen heikompaa osallisuuden kokemus keskimäärin oli.

Pääasiassa näytti olevan myös niin, että mitä korkeammat talouden bruttotulot, sitä korkeammat osallisuuspisteet (kuvio 16). Suurin hyppäys osallisuuden kokemuksessa tapahtuu seuraavien tuloluokkien kohdalla: 1 251–2 915 euroa kuukaudessa ja 2 916–4 580 euroa kuukaudessa. Kenties niillä tietämällä saavutetaan elintaso, jossa ei enää tarvitse niinkään tinkiä kuluistaan tai murehtia pärjäämisestä.

Köyhyyttä kokeneiden osallisuuden kokemus oli huomattavasti heikompaa (55 pistettä, N=524) kuin niiden vastaajien, joilla ei ollut omakohtaista kokemusta köyhyydestä (75 pistettä, N=160). Osallisuus oli myös sitä heikompaa, mitä kauemmin viimeisin köyhyysjakso oli kestänyt (kuvio 17). Erityisen heikkoa se oli, mikäli köyhyys oli kestänyt kauemmin kuin viisi vuotta.

Kuvio 16. Osallisuuden kokemus talouden bruttotulojen mukaan tarkasteltuna (N=684)

Kuvio 17. Osallisuuden kokemus viimeisimmän köyhyysjakson keston mukaan (N=521)

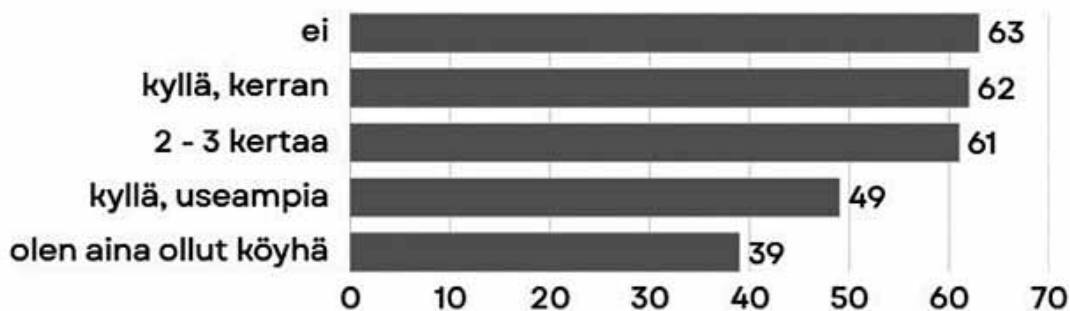
Lisäksi osallisuuden kokemus oli heikompaa, kun vastaajalla oli ollut useampia köyhyysjaksoja (kuvio 18). Heikointa köyhyyden kokemus oli niillä vastaajilla, jotka kertoivat olleensa aina köyhiä. He saivat osallisuusindikaattoritulokseksi keskimäärin vain 39 pistettä.

Osallisuuden kokemus vaihteli myös sen mukaan, paljonko köyhyys oli vaikuttanut vastaajan elämään (kuvio 19). Niillä vastaajilla, joihin köyhyyden kokemus ei ollut vaikuttanut ollenkaan, osallisuuden kokemus oli keskimäärin vahvaa (85 pistettä), mutta jos köyhyys oli vaikuttanut vastaajan elämään paljon, hänen osallisuuden kokemuksensa oli todennäköisemmin heikkoa (41 pistettä).

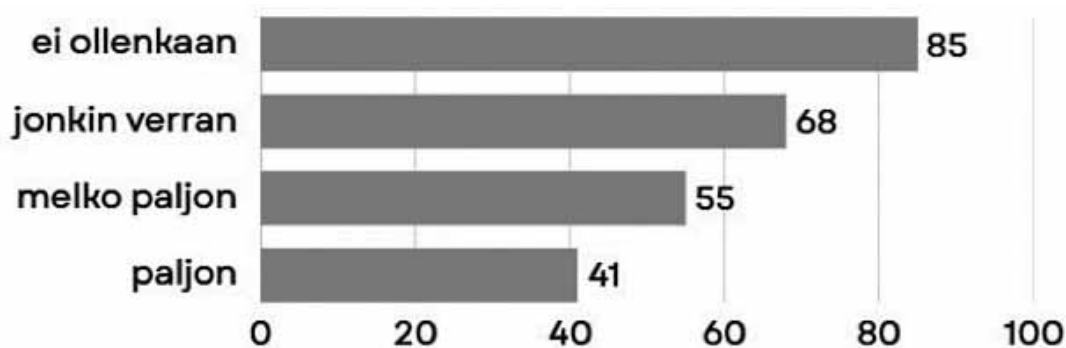
Aivan vastaavalla tavalla niillä vastaajilla, joiden tulevaisuudensuunnitelmiin köyhyys oli

vaikuttanut (N=420), osallisuusindikaattoritulosten keskiarvo oli paljon matalampi (eli 50 pistettä) kuin niillä vastaajilla, joiden tulevaisuudensuunnitelmiin köyhyys ei ollut vaikuttanut (N=46). Heidän osallisuuden kokemuksensa oli keskimäärin 78 pistettä ollen paremminkin vahvaa.

Se, miten koettu köyhyys vaikutti tulevaisuudensuunnitelmiin, vaihteli jonkin verran. Joillekin koettu köyhyys oli aiheuttanut halun yrittää varmistella, ettei joutuisi enää vastaavaan tilanteeseen uudestaan, mikä näkyi esimerkiksi varovaisuutena elämän suuria päätöksiä tehdessä ja turvallisuushakuisuutena työelämässä. Suunnitelmien kerrottiin muuttuneen toisenlaisiksi, pienemmiksi tai sitten kävi niin kuin useille vastaajille: niitä ei enää laisinkaan ollut. Vastausten valossa

Kuvio 18. Osallisuuden kokemus sen mukaan, montako köyhyysjaksoa ollut (N=510)

Kuvio 19. Osallisuuden kokemus sen mukaan, paljonko köyhyys on vaikuttanut (N=522)

ei tunnu yllättävältä, että osallisuuden kokemukset olivat heikentyneet.

“Panostin monipuoliseen koulutukseen ja kahteen eri ammattiin.”

“En voi opiskella haaveammattiini, koska ei ole varaa siihen.”

“Pohdin opintojen lopettamista.”

“Joudun miettimään esimerkiksi asumista sen suhteen, että missä kaupungissa olisi varaa asua.”

“Jos töitä ei löydy, alkaa miettiä, missä muulla alalla työllistyisi.”

“Jo lapsena köyhyyttä kokeneena minuun iskostui ajatus, että olen vähempiarvoinen kuin muut, eikä pidä tavoitella tulevaisuudelta samanlaisia asioita kuin muut.”

“Pelottaa hankkia lapsia.”

“Ympärillä ihmiset miettivät asuntoa, häitä ja lomamatkoja ja itselle jää tunne, että turha haaveilla kun ei se toteudu. Ehkä jos tämä tästä helpottuu ja löytyy esimerkiksi töitä niin voi varovaisesti alkaa haaveilemaan. Nyt pitää keskittyä siihen, että huomenna

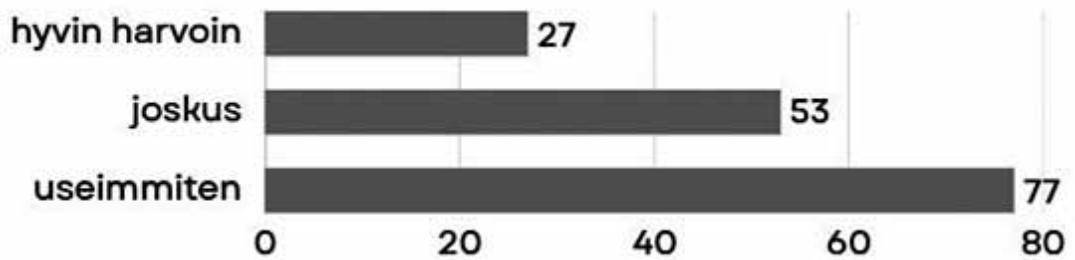
riittää ruoka ja lääkkeet, ja toivoo, ettei mitään yllättäviä menoja ilmaannu. Haaveet on niille, joilla on resursseja toteuttaa ne.”

“Köyhyys vie tulevaisuudensuunnitelmat. Kun tuntee syyllisyyttä jatkuvasti päivittäistavarakaupassa ja soimaa itseään siitä, että tarvitsee ruokaa ja päivittäistavaroita ihmisarvoiseen elämään, ei siinä oikein pysty unelmoimaan.”

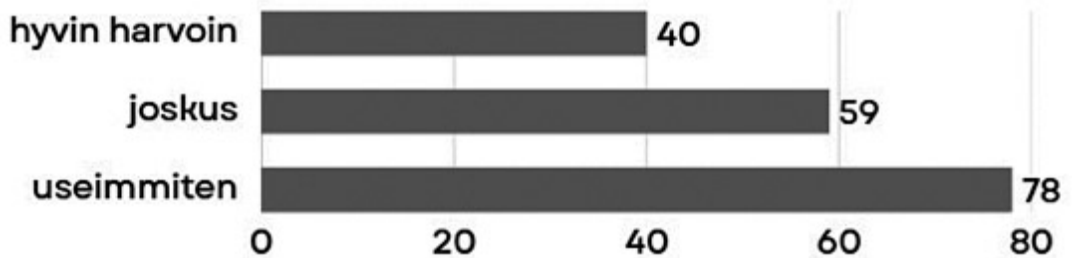
“Olen hylännyt haaveet ja toiveet.”

Osallisuuden kokemuksella oli yhteys seuraavien seikkojen kanssa: vastaajien tyytyväisyys elämäänsä, elintasoonsa sekä fyysiseen että henkiseen terveyteensä. Kaikkien kohdalla oli johdonmukaisesti niin, että mitä tyytymättömämpiä vastaajat olivat, sitä heikompa osallisuuden kokemus keskimäärin oli. Tarkemmat osallisuusindikaattoripisteet voit nähdä kuvioista 20, 21, 22 ja 23.

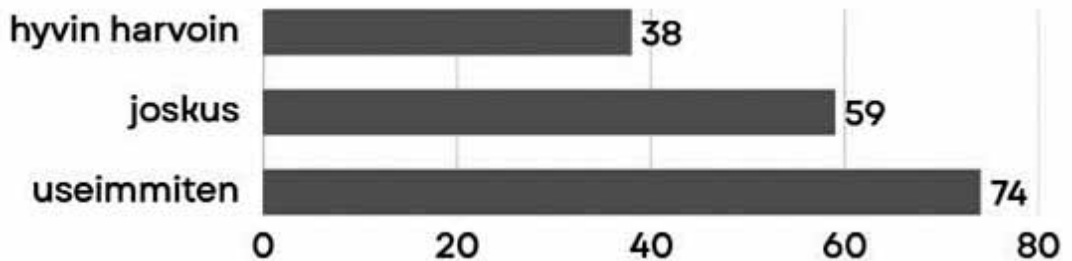
Tässä luetteleman osallisuusindikaattoritulokset ovat melko pitkälti samansuuntaisia, joita sain vuonna 2019 keräämästäni aineistosta (Grekula 2022). Seuraavaksi esittelen osallisuuden kokemuksen yhteyttä sellaisiin asioihin, joiden suhteen en sitä aiemmin ole tutkinut. Ensimmäiseksi totean, että hyvin järkeenkäyvästi osallisuuden kokemus oli

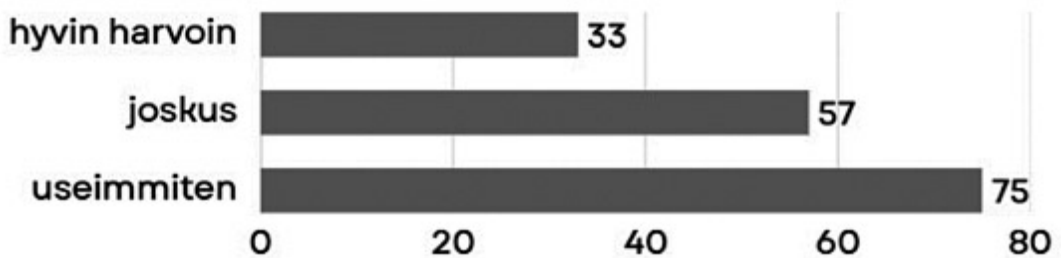
Kuvio 20. Osallisuuden kokemus sen mukaan, miten tyytyväinen elämäänsä (N=684)

Kuvio 21. Osallisuuden kokemus sen mukaan, miten tyytyväinen elintasoonsa (N=684)

Kuvio 22. Osallisuuden kokemus sen mukaan, miten tyytyväinen fyysiseen terveyteensä (N=684)

Kuvio 23. Osallisuuden kokemus sen mukaan, miten tyytyväinen henkiseen terveyteensä (N=684)

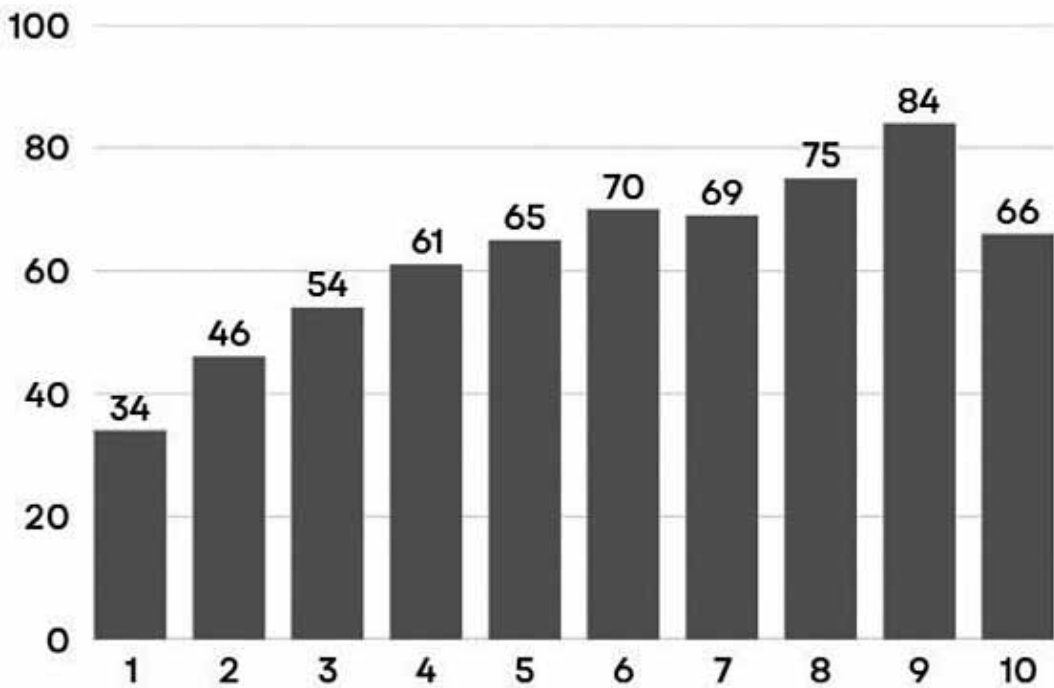
keskimäärin heikompaa niillä vastaajilla, jotka pitivät yhteiskuntaa epäoikeudenmukaisimpana (kuvio 24).

Osallisuuden kokemus on keskimääräistä paljon heikompaa myös niillä vastaajilla, jotka arvioivat oman yhteiskunnallisen asemansa suhteessa muihin ihmisiin huonoimmaksi (kuvio 25). Yhteiskunnallisen asemansa hyväksi arvioivilla oli ymmärrettävästi vahva osallisuuden kokemus.

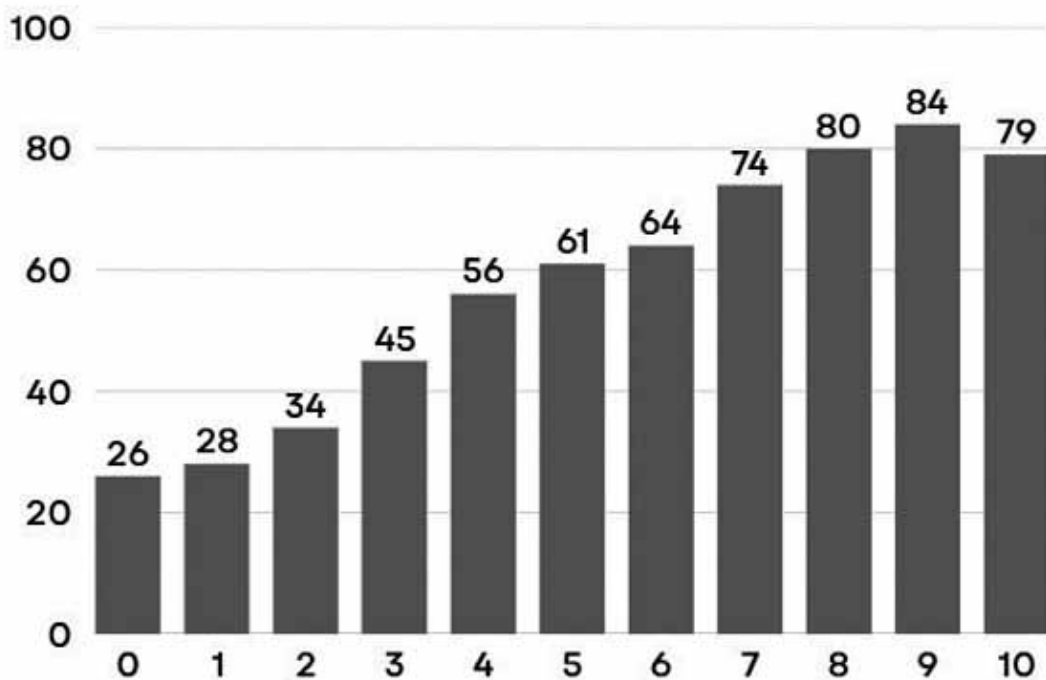
Jos vastaajat kokivat yhteiskunnallisen asemansa laskeneen paljon viiden viime vuoden aikana, heidän osallisuuden kokemuksensa oli todennäköisesti heikkoa (kuvio 26). Jos taas he kokivat yhteiskunnallisen asemansa nousseen paljon, heidän osallisuuden kokemuksensa oli keskimäärin 85 pistettä ollen siis hyvin vahvaa.

Niillä vastaajilla, jotka eivät pitäneet työttömäksi jäämistä todennäköisenä seuraavan vuoden aikana, oli vahva osallisuuden kokemus (kuvio 27). Osallisuuden kokemus yleisesti ottaen heikkeni sen myötä, mitä todennäköisemmältä työttömyys vastaajan mielestä vaikutti. Jos työttömyys näytti hyvin todennäköiseltä, osallisuuden kokemus oli jopa reilut 30 pistettä heikompaa kuin niillä vastaajilla, jotka eivät arvelleet jäävänsä työttömiksi.

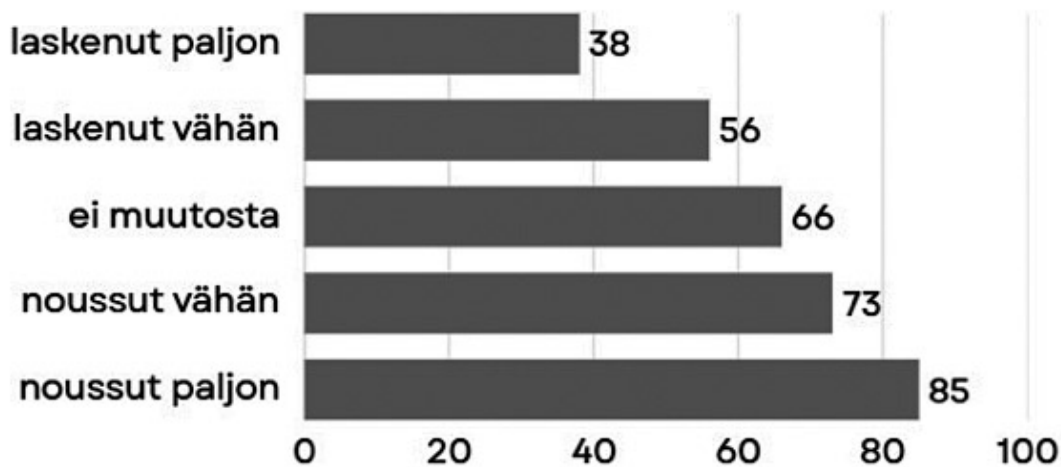
Osallisuuden kokemus oli aivan vastaavalla tavalla yhteydessä siihen, kuinka todennäköisenä vastaaja piti sitä, ettei hänellä seuraavan vuoden aikana olisi ajoittain tarpeeksi rahaa kotitalouden perusmenoja varten (kuvio 28). Jos tämä ei ollut ollenkaan todennäköistä, vastaajien osallisuusindikaattoritulokset olivat keskimäärin 78 pistettä. Jos rahojen riittämättömyys taas oli hyvin todennäköis-

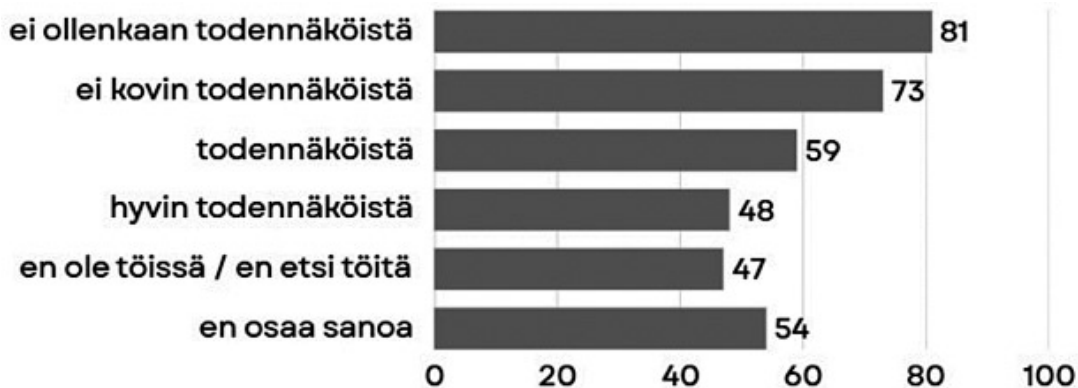
Kuvio 24. Osallisuuden kokemus sen mukaan, miten oikeudenmukaisena pitää yhteiskuntaa (N=684)

Kuvio 25. Osallisuuden kokemus sen mukaan, miten arvioi oman yhteiskunnallisen asemansa (N=684)

Kuvio 26. Osallisuuden kokemus sen mukaan, miten arvioi oman yhteiskunnallisen asemansa muuttuneen (N=684)

Kuvio 27. Osallisuuden kokemus sen mukaan, kuinka todennäköisenä piti työttömyyttä (N=684)

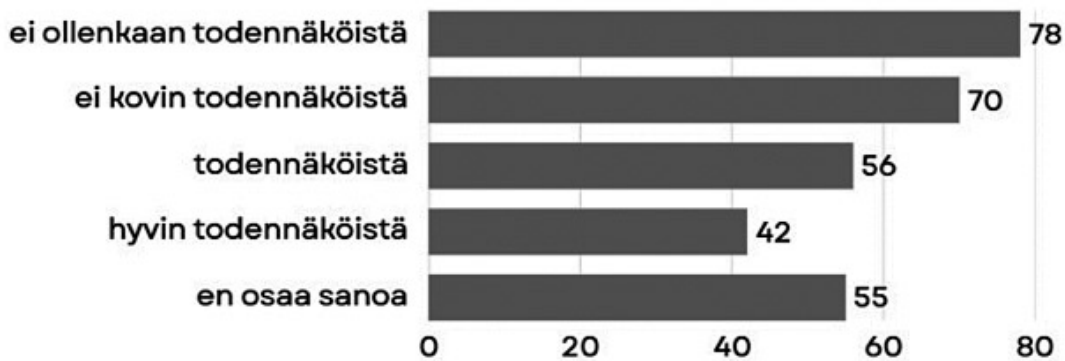
tä, osallisuuden kokemus jäi paljon heikom-
maksi, 42 pisteeseen.

Osallisuuden kokemuksella ja politiikkakiin-
nostuksella oli myös yhteys (kuvio 29). Erittäin
kiinnostuneet saivat osallisuuden kokemuk-
sesta keskimäärin 65 pistettä. Ne vastaajat,
jotka eivät olleet lainkaan kiinnostuneita po-
litiikasta, saivat osallisuusindikaattoritulok-
seksi 46 pistettä.

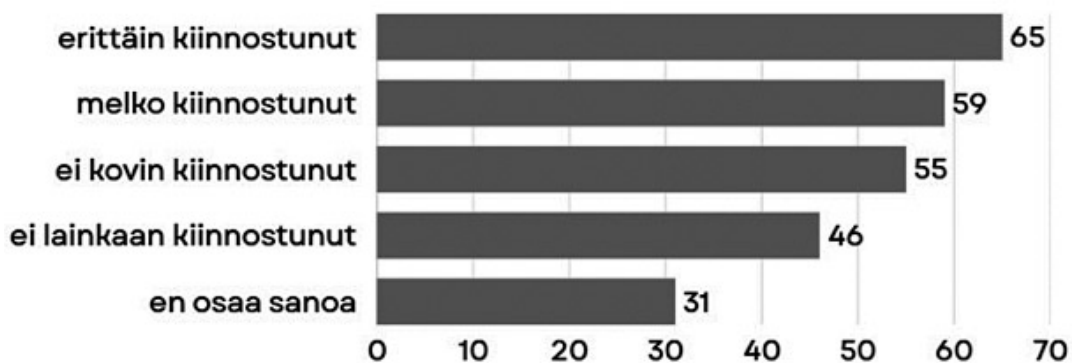
Jos vastaajat luottivat täydellisesti kykyihinsä
osallistua politiikkaan, heidän osallisuuden

kokemuksensa oli 76 pistettä (kuvio 30). Sitä
vastoin niillä vastaajilla, jotka eivät luottaneet
politiikkakykyihinsä lainkaan, osallisuuden
kokemus jäi 45 pisteeseen.

Samansuuntainen yhteys löytyi osallisuuden
kokemuksen ja sen väliltä, oliko vastaajien
mielestä heidän kaltaisillaan ihmisillä mah-
dollisuuksia vaikuttaa politiikkaan (kuvio 31).
"Erittäin paljon" -vastanneiden osallisuuden
kokemus oli voimakasta (81 pistettä). "Ei lain-
kaan" -vastanneiden osallisuuden kokemus oli
puolestaan hyvin heikkoa (35 pistettä).

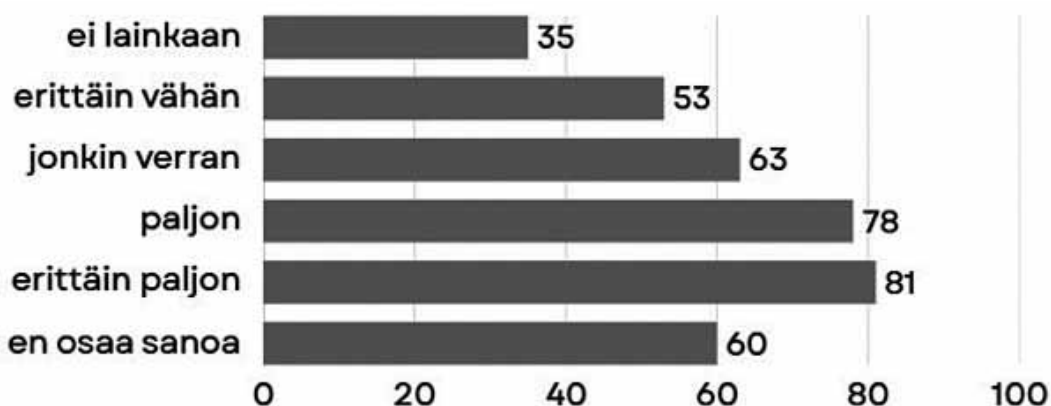
Kuvio 28. Osallisuuden kokemus sen mukaan, kuinka todennäköisenä piti rahojen
riittämättömyyttä (N=684)

Kuvio 29. Osallisuuden kokemus sen mukaan, kuinka kiinnostunut politiikasta (N=684)

Kuvio 30. Osallisuuden kokemus sen mukaan, luottaako kykyihinsä osallistua politiikkaan (N=684)

Kuvio 31. Osallisuuden kokemus arvioitujen vaikuttamismahdollisuuksien mukaan (N=684)

Aineistossani kokoomusta vuoden 2023 eduskuntavaaleissa äänestäneiden osallisuuden kokemus oli voimakkainta (kuvio 32). Heidän osallisuusindikaattorituloksensa oli 82 pistettä. Seuraavaksi vahvinta osallisuuden kokemus oli ruotsalaista kansanpuoluetta ja vihreitä äänestäneillä. Heikointa osallisuuden kokemus puolestaan oli kristillisdemokraatteja äänestäneillä (46 pistettä) ja seuraavaksi heikointa vasemmistoliittoa, sosialidemokraatteja ja perussuomalaisia äänestäneillä (59 pistettä). Keskustaa äänestäneiden osallisuus pisteet (61 pistettä) asettuivat hyvin lähelle koko aineiston keskiarvoa (60 pistettä).

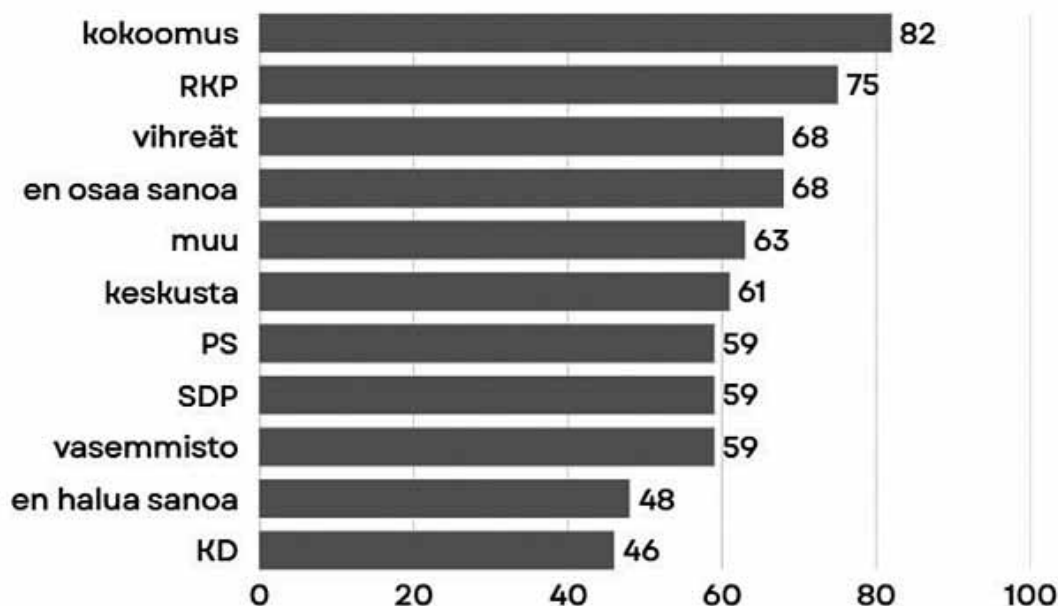
Ne vastaajat, jotka olivat tyytymättömiä siihen, miten Orpon hallitus hoitaa tehtäviään, saivat osallisuusindikaattorista keskimäärin pienimmät tulokset (kuvio 33). Tyytyväisimpien vastaajien osallisuuden kokemus oli erittäin vahvaa. He saivat osallisuusindikaattorilla mitaten 92 pistettä.

Yhtä suurta vaihtelua osallisuuden kokemuk-

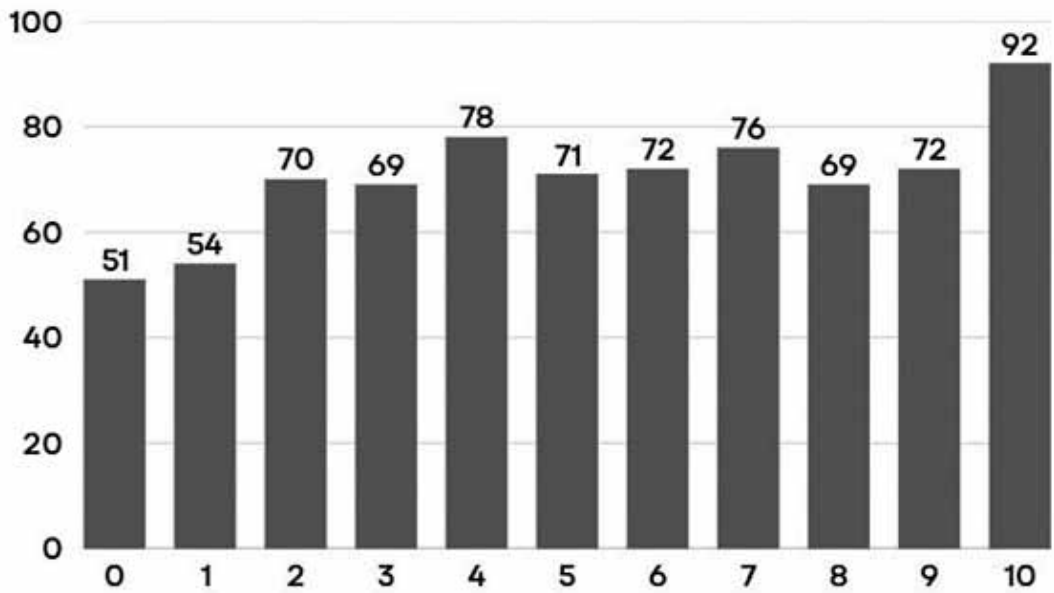
sessä on nähtävillä kysyttäessä, kuinka tyytyväisiä vastaajat ovat demokratian toimivuuteen Suomessa (kuvio 34). Tyytymättömimmät saivat osallisuusindikaattorista keskimäärin 32 pistettä. Tyytyväisemmällä osallisuuden kokemus pysytteli sen sijaan keskimäärin vähintään 70 pisteessä.

Varsin johdonmukaisesti osallisuuden kokemus oli hyvin heikkoa niiden vastaajien keskuudessa, jotka olivat täysin eri mieltä seuraavan väitteen kanssa: suomalaisessa yhteiskunnassa suurin osa ihmisistä tulee yleensä hyvin toimeen keskenään (kuvio 35). Tulokseksi tuli 30 pistettä. Sitä vastoin väitteen kanssa täysin samaa mieltä olevien vastaajien osallisuusindikaattoritulos oli 72 pistettä.

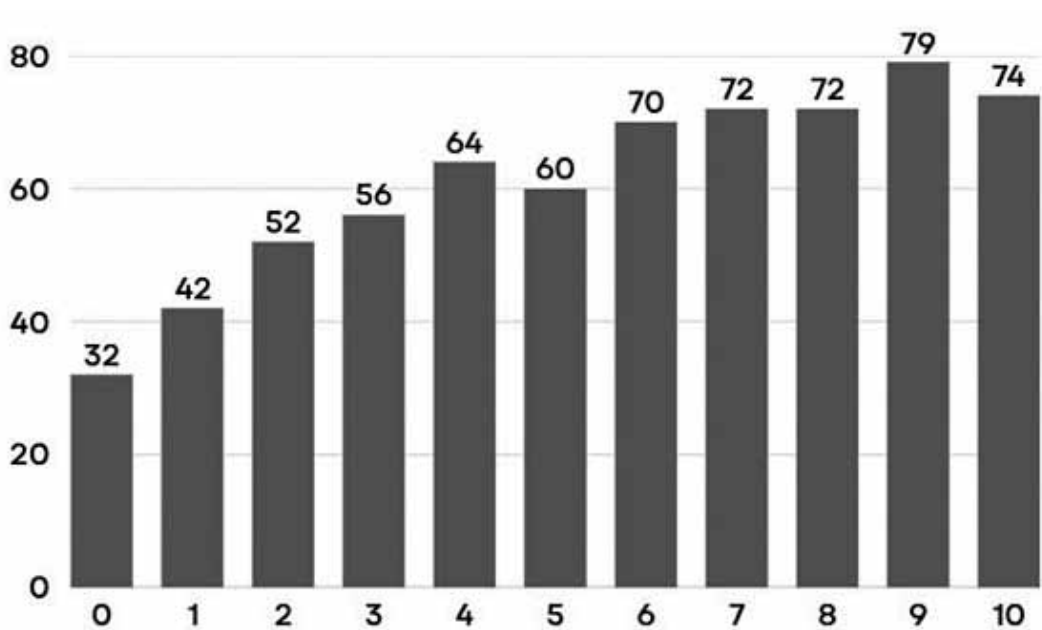
Osallisuuden kokemus oli yhtä heikkoa (eli 30 pistettä) niiden vastaajien keskuudessa, jotka olivat täysin eri mieltä sen väittämän kanssa, että yhteiskunnassamme ihmiset luottaisivat toisiinsa (kuvio 36). Täysin väittämän kanssa samaa mieltä olevien osallisuuden kokemus

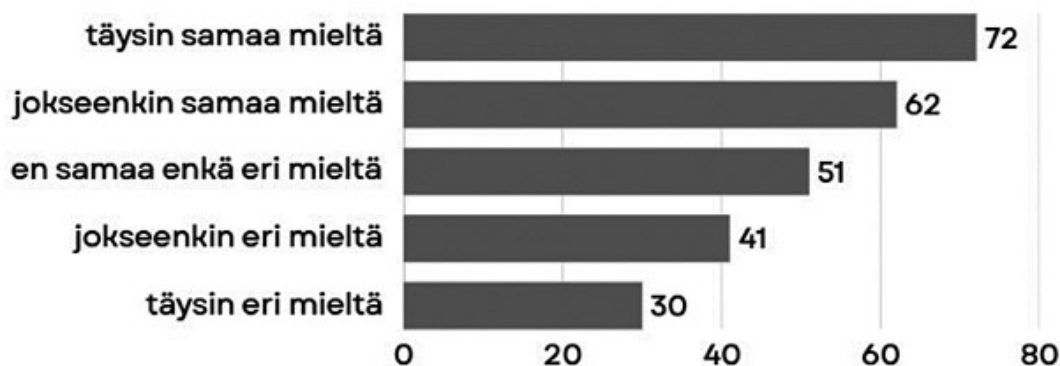
Kuvio 32. Osallisuuden kokemus sen mukaan, mitä puoluetta äänesti (N=684)

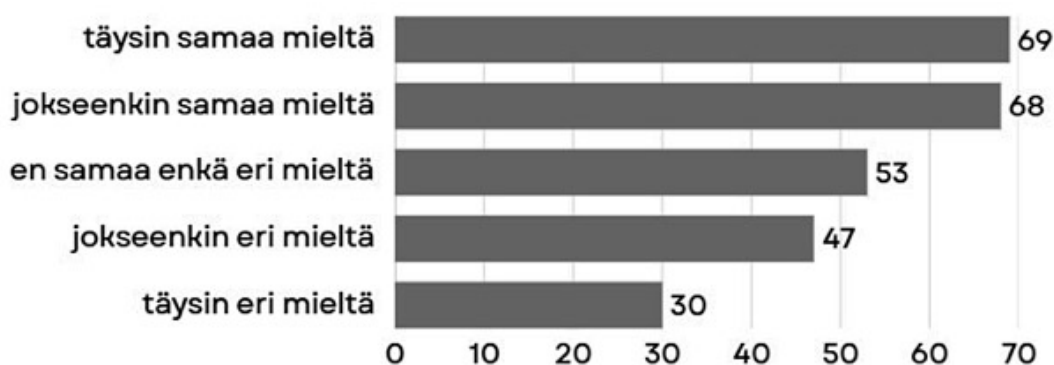
Kuvio 33. Osallisuuden kokemus sen mukaan, kuinka tyytyväinen hallitukseen (N=684)

Kuvio 34. Osallisuuden kokemus sen mukaan, kuinka tyytyväinen demokratiaan (N=684)

Kuvio 35. Osallisuuden kokemus sen mukaan, uskooko ihmisten tulevan keskenään toimeen (N=684)

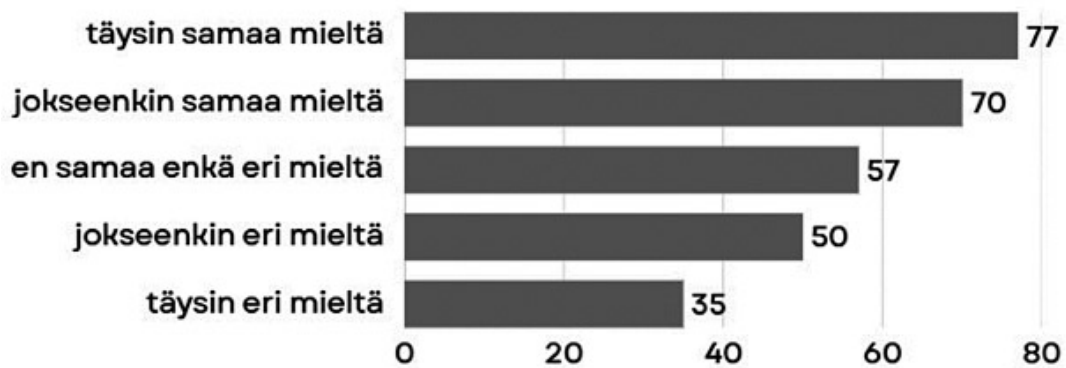
Kuvio 36. Osallisuuden kokemus sen mukaan, uskooko ihmisten luottavan toisiinsa (N=684)

oli 69 pistettä ja jokseenkin samaa mieltä olevilla 68 pistettä.

Viimeiseksi vielä tarkastelen osallisuuden kokemuksen yhteyttä siihen, mitä mieltä vastaajat olivat siitä, että yhteiskunnassamme julkiseen valtaan ja hallintoon voi yleensä luottaa (kuvio 37). Arvatenkin täysin eri mieltä olevat saivat osallisuusindikaattorista matalan tuloksen, 35 pistettä. Täysin samaa mieltä olevien tulos oli 77 pistettä.

Suomalaisten kehittämä osallisuusindikaattori mittaa selvästikin jotain olennaista ihmis-

ten kokemuksesta, sillä niin johdonmukaisia tulokset tässäkin ovat. Se poimii hyvin osallisuuden kokemuksen yhteyttä yhtäältä erilaisiin saatavilla oleviin resursseihin, kuten raha ja koulutus, ja toisaalta siihen, pystyykö vastaaja antamaan panoksensa yhteiskunnan hyväksi. Osallisuuden kokemus näyttää olevan yhteydessä ihmisten kokemaan asemaan. Mittarin avulla on mahdollista löytää asioita, joihin huomiota kiinnittämällä voimme tukea kanssaihmissiämme vahvemmin osaksi yhteiskuntaa, esimerkiksi tukemalla heidän fyysistä ja henkistä terveyttään.

Kuvio 37. Osallisuuden kokemus sen mukaan, voiko luottaa julkiseen valtaan ja hallintoon (N=684)

Onko köyhyyteen pakottaminen väkivaltaa?

“Surua, vihaa ja epäoikeudenmukaisuuden tunnetta. Nykyinen Orpo-Purra-hallitus on leikannut minulta kaiken pois, joka oli ollut minulle ja lapsilleni tarpeen. Nyt olen sitten velkakierteessä - - sain hädän. Sitten hallitus, erityisesti Riikka Purra, naureskelee köyhille mediassa leikkuulautansa ja saksien kanssa. Petteri Orpo Lapanen on toinen valehtelija, en ymmärrä miten näin hirveä ja huono hallitus, jolla ei ole ymmärrystä eikä empatiakykyä, vain ahneutta, on vielä pystyssä.” (työtön äiti)

“Se [köyhyytilanne] on ehdottomasti menossa huonompaan suuntaan tämän hallituksen toimien johdosta. Olen huolissani siitä, miten ihmiset enää pärjäävät. Teen työtä taloudellisesti heikommassa asemassa olevien ihmisten kanssa ja heidän epätoivonsa on valtavaa. Usko parempaan on kadonnut ja monet kertovat miettineensä jo itsemurhaa.” (korkeasti koulutettu, vakituisesti kokopäivätyötä tekevä nainen)

En usko, että enää on kiistettävissä, että Suomessa osalla ihmisistä on aito hätä selviytymisensä puolesta. Tämä käy tässäkin tutkimuksessa ilmi eri tavoin, esimerkiksi niinä asioina, joista köyhyyttä kokeneet ovat

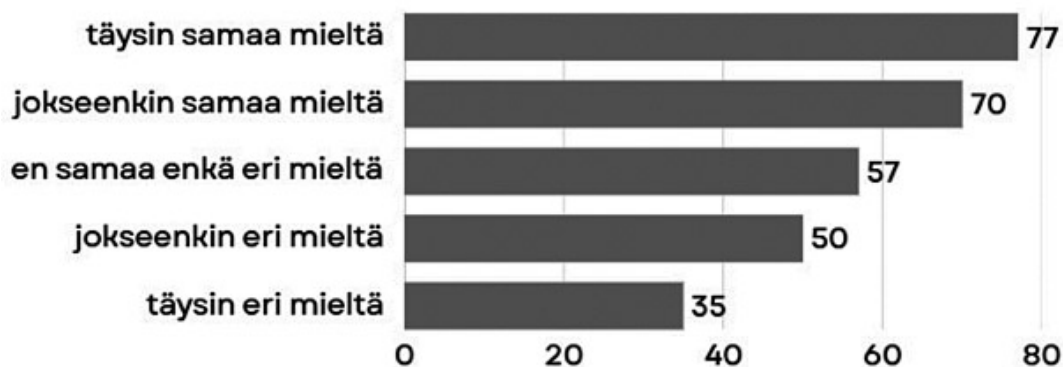
joutuneet tinkimään (muun muassa ruoka, vaatteet, asumiskulut, lääkärin määräämät lääkkeet), ja siinä, mitä he kertovat köyhyyskokemuksiensa rankkuudesta. Tällä kertaa aineistossa on myös muiden havaintoja tällä hetkellä köyhyyttä kokevien tuskasta. Olen tähänastisessa tutkimuksessani osoittanut, miten köyhyys on ahdas, pakotettu tila, josta on vaikea päästä liikkumaan eteenpäin keinojen puuttuessa. Mutta eikö jokainen ole ihan itse vastuussa hyvinvoinnistaan? Eikö jokaisen omalla vastuulla ole rakentaa itselleen hyvä elämä? Miksi joidenkin yksilöiden vapauden ja pärjäämisen turvaamisen pitäisi olla muiden vastuu ja velvollisuus? Eivät kai aikuiset ihmiset ole riippuvaisia toisistaan?

Tällaiset kysymykset eivät ole uusia, ja minullekin niitä aika ajoin milloin missäkin muodossa esitetään, kun tulen puhuneeksi maamme köyhyysongelmasta. Näihin kysymyksiin on tieteen piirissä myös vastattu. Intialainen ekonomisti ja filosofi Amartya Sen toteaa *Humanism in Business* -teoksessa (2009, toim. Spitzack & Pirson & Amann & Khan & von Kimakowitz), että ei yksilön oma vastuu pyyhkiydykään sillä pois, että meillä on myös yhteisiä vastuuta ja velvollisuuksia kaikkien hyvinvoinnista ja mahdollisuuksis-

ta hyvään elämään. Amartya Senin mielestä on kuitenkin niin, että yksilöiden olennaiset vapaudet ovat itse asiassa erittäin riippuvaisia niin henkilökohtaisista, sosiaalisista kuin ympäristöönkin liittyvistä olosuhteista, ja näitä vapauksia tarvitaan, *jotta* meidän yli-päättään on mahdollista velvollisuksistamme suoriutua. Mieleeni piirtyy kuva vastavuoroisesta kehästä, jossa hyvän syöttäminen tuottaa hyvää sen sijaan, että hyvän syöttäminen yksille on pelkkää miinusta toisille. Amartya Sen havainnollistaa, mitä ihmisten vapauden rajoittamisesta seuraa. Jos lapselta evätään koulutus, hän ei pelkästään sillä hetkellä syrjäydy muista ikäisistään, vaan oppimattomuus rajaa hänen mahdollisuuksiaan aina sen jälkeenkin. Jos aikuiselta evätään hänen tarvitsemansa hoito, hän ei enää kykene suoriutumaan erinäisistä asioista itsensä ja muiden hyväksi, vaikka hän vastuullisesti niin haluaisi tehdä. Jos ihmisellä ei ole väyliä tulla taloudellisesti toimeen, se vaikuttaa hänen omaan hyvinvointiinsa, mutta myös mahdollisuuksiin kantaa vastuutaan. Tällä tavoin Sen osoittaa, miten vastuullisuus ja vapaus edellyttävät toisiaan. Oikeastaan ihmiselle ei voi reilusti osoittaa velvollisuuksia ja vastuuta valinnoistaan, ellei hänelle ensin anneta tosiasiallisia mahdollisuuksia huolehtia vastuistaan. (Sen 2009, 157–158.)

Uskon tämän seikan näkyvän myös siinä, miten eri vastaajaryhmät arvioivat yhteiskuntamme oikeudenmukaisuutta. Kuten kuviosta 38 voi nähdä, yhteiskuntaa erittäin epäoikeudenmukaisena pitivät tavallisimmin vastaajat, jotka olivat työkyvyttömyyseläkkeellä, kuntoutustuella tai muuten pitkäaikaisesti sairaana. Heistä reilu 58 % oli tätä mieltä. Samoin työttömistä ja lomautetuista yli puolet piti yhteiskuntaamme erittäin epäoikeudenmukaisena, kun sitä vastoin vakituisesti työssäkäyvistä tai yrittäjinä toimivista näin ajatteli vain suunnilleen joka kymmenes. Arvelenkin, että mitä vähemmän ihmisellä on keinoja kohentaa tilannettaan, sitä epäoikeudenmukaisempana yhteiskunta näyttäytyy.

Köyhyyttä aiemmin elämässään kokenut nainen kirjoittaa: *“Tilanne herättää turhautunutta hiljaista raivoa. Tunnistan systemaattista rakenteellista väkivaltaa ja lyhytnäköistä, tietoon perustumatonta sosiaalipolitiikkaa. - - Sen ymmärtäminen, että köyhyys syntyy yhteiskunnallisten rakenteiden tuloksena ja loppujen lopuksi kuka tahansa voi sairastumisen tai onnettomuuden myötä lopulta päätyä pienituloiseksi ja yksinäiseksi, jopa riskiin päätyä huono-osaiseksi. On tärkeää tiedostaa omat etuoikeudet ja pohtia, paljonko niistä todella on omaa ansiota. Hyvinvoiva ihminen ei kerskaa, ja hyvinvoivan ihmisen ei tarvitse*

Kuvio 38. Arvio yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuudesta, prosenttiosuus vastaajista (N=684)

milloinkaan pönkittää omaa olemistaan halveksimalla muita.”

Aineistokatkelmassa viitataan rajunkuuloisesti “systemaattiseen rakenteelliseen väkivaltaan” köyhyyden syynä, mutta onko se liian raaka, vain provosoimaan tarkoitettu heitto? Yhdysvaltalainen sosiaalitieteilijä Shawn A. Cassiman (2006, 96) sanoo, että emme juurikaan puhu köyhyyskokemusten väkivaltaisesta luonteesta, vaikka tunnistamme muun muassa nälän vaikutukset koulumenestykseen ja sen, miten matalapalkkatyöt ja kohtuuhintaisten asuntojen puute ovat yhteydessä asunnottomuuteen. Cassiman pitää näitä selvinä esimerkkejä väkivallasta, vaikka yleensä köyhyyteen liittyvää väkivaltaa ajatellessa mieleen tulevat paremminkin jengit, päihteet tai muuta vastaavaa. Väkivaltaa on käsitelty lähinnä ihmisten välisenä ruumiillisena väkivaltana, eivätkä institutionaaliset, rakenteelliset ja psykologiset väkivallan muodot ole saaneet niin paljon huomiota kuin mitä sosiologinen ymmärrys tarjoaa. (Cassiman 2006, 96.)

Kuinka sitten määritellä väkivalta? Peter Iadicola ja Anson Shupe (2003, 23) pitävät väkivaltana mitä tahansa yhtä tai useampaa ihmistä vahingoittavaa tekoa tai rakenteellista järjestelyä. He korostavat, että väkivalta voi olla niin tahallista kuin tahatontakin. Voi jopa olla niin, että syyllinen ei edes tiedosta tiettyjen tekojen väkivaltaisuutta, eikä sitä tiedosta välttämättä itse väkivallan kohdekaan. (Iadicola & Shupe 2003, 23; Cassiman 2006, 96–97.)

Muutkin tieteen tekijät ovat pohtineet köyhyyttä ja väkivaltaa. Esimerkiksi jo kolmisenkymmentä vuotta sitten filosofi Steven Lee (1996, 67) pohdiskeli, pitäisikö köyhyyttä pitää väkivallan seurauksena. Lee ajatteli, että tämän ratkaisemiseksi tulisi ensin olla käsitys, millaiset teot köyhyyttä tuottavat, ja

sen jälkeen sitten voi arvioida, onko asianmukaista pitää noita tekoja väkivaltaisina. (Lee 1996, 67.)

Miksi meillä siis on köyhyyttä? Steven Lee toteaa, että köyhyyttä syntyy ja sitä ylläpidetään, kun ihmisiltä evätään ihmisarvoiseen elämään tarvittavat resurssit. Katutason esimerkki: kerjäläinen pysyy nälkäisenä, jos kukaan ei anna hänelle kolikoita. Tällaisten yksilöllisten tapausten lisäksi on kuitenkin myös kollektiivisia ja hallinnollisia laiminlyöntejä. Ihmiset pysyvät köyhyydessä, jos esimerkiksi sosiaalihuoltojärjestelmä ei anna majoitusta asunnottomille, tai jos rikkaat valtiot eivät tarjoa kehitysapua maailman nälkäisille lapsille. Lisäksi erilaiset institutionalisoidut jakelurakenteet, kuten lait, taloudelliset suhteet ja sosiaaliset säännöt, estävät vaikkapa kerjäläisiltä tai lapsilta sosiaalisen ja taloudellisen osallisuuden ja siten pääsyn resursseihin. Jos näitä rakenteita muutettaisiin, ei hyväntekeväisyyttä tarvittaisi. Nimenomaan tällaisia rakenteita ja niiden ylläpitämistä Steven Lee pitää köyhyyden pääasiallisina syinä. Suuressa määrin köyhyydestä ovat siis vastuussa ihmistoimijat, ihan kuten niissä ilmiselvissä väkivallanteoissa, joissa joku henkilö hyökkää toista kohti. Erotus näihin on vain se, että tällaiset köyhyyden syyt voivat olla monimutkaisempia, ja väkivallanteot saattavat aktiivisten hyökkäysten sijaan olla luonteeltaan ennemminkin laiminlyöntejä. (Lee 1996, 70–71.)

Tällaisten köyhyyttä aiheuttavien ja ylläpitävien rakenteiden ylläpitämiseksi ja sääntöjen noudattamiseksi on pakko käyttää voiman uhkaa, koska ihmisille itselleen köyhyys on vastentahtoista. Voiman uhasta tekee uskottavan vain se, jos uhan kohteena olevat ajattelevat, että uhkauksia ollaan valmiita myös toteuttamaan. Tämä uhkailu on tehokasta, kun ihmiset tietävät, että tällaisia uhkauksia todella on toteutettu, ja niitä toteutetaan väkivallan

avulla. Toisin sanoen köyhyys on seurausta jo tästä epäsuorasta väkivallasta, mutta Lee tutkii artikkelissaan lisäksi suurempiakin väkivaltaisia köyhyyden syitä. (Lee 1996, 71.)

Steven Lee (1996, 76–77) kertoo, miten oikeudellisten ja sosiaalisten sääntöjen tarkoitus on luoda ja ylläpitää sosiaalista järjestystä, joka tuo yksilöille turvaa muiden yhteisön jäsenten aggressioilta. Kuitenkaan sosiaaliseen järjestykseen ei kannata suhtautua kritiikittömästi; se ei välttämättä ole hyvä ja oikeudenmukainen. Sosiaalinen järjestys voi totta tosiaan olla epäoikeudenmukainen ja silloin sen ylläpitäminen vahingoittaa ihmisiä. Vallitseva yhteiskuntajärjestys voi siis oikeudellisin ja sosiaalisin säännöin yksilöiden suojaamisen sijaan auttaa ylläpitämään vallan ja vaurauden epäoikeudenmukaista jakautumista yhteiskunnassa. Välttämättä sellaisessa yhteiskunnassa, jossa on köyhyyttä, ei edes tarvita kovaa voimankäyttöä: vallitseva tila voi säilyä ilman sitä. Huomio kannattaakin kiinnittää paitsi siihen, että sosiaalisesta järjestyksestä aiheutuu haittoja ja epäoikeudenmukaisuuksia, myös siihen, että me kaikki olemme näistä vastuussa niin yksilöinä kuin yhteisönä. Sosiaaliseen järjestykseen kuuluu sosiaalisia ja oikeudellisia sääntöjä, joita yksilöt rikkovat, kun he eivät toimi sosiaalisen järjestyksen vaatimalla tavalla. Lee ohjaa huomaamaan, että on tavanomaista kiinnittää huomiota näihin sääntörikkomuksiin, kun oikeastaan pitäisi tarkastella sosiaalisen järjestyksen oikeudenmukaisuutta. (Lee 1996, 76–77.)

Jos mietimme, onko sopivaa puhua köyhyydestä yhteisöllisenä väkivaltana, niin ainakin Lee (1996, 78) on väkivalta-termin käytön kannalla. Hän pitää sitä perusteltuna juuri moraalisen arvioinnin näkökulmasta. Jos väkivallan käsitettä ei liitettäisi myös yhteiskuntajärjestyksen arviointiin, se Leen mukaan tarkoittaisi sitä, että sosiaalisen järjestyksen haittoja ja niiden moraalista vakavuutta ei tunnustet-

taisi. (Lee 1996, 78.)

Robert Walker (2014, 180–181) pohtii, miten köyhyys on aina uhka vallitsevalle status quolle, asiointilalle. Tämä johtuu siitä, että yleisesti pidetään moraalisesti mahdottomana hyväksyä köyhyyden jatkuvaa olemassaoloa vaurauden rinnalla. Suhteellisen varakkaiden on torjuttava syytöksiä, joiden mukaan he olisivat itsekkäitä tai hyväksikäyttäjiä, usein väittäen resurssien kyllä jakautuvan oikeudenmukaisesti ansioiden ja ponnistelujen perusteella. Näin perustellen köyhyyteen jätetyt itse asiassa ansaitsevat olla köyhiä; he voisivat olla rikkaita, jos vain olisivat nähneet riittävästi vaivaa. (Walker 2014, 180–181.)

Vallankahvassa olevia siis hyödyttää kääntää katseet pois itsestään ja sosiaalisen järjestyksen epäoikeudenmukaisuudesta, ja syyllistää köyhyyttä kokevia tilanteestaan. Walkerin (2014, 12–13) mukaan köyhyys on liitetty henkilökohtaisiin epäonnistumisiin niin kauan kuin köyhyydestä on kirjoitettu. Hän muun muassa kuvaa, miten Isossa-Britanniassa on viime vuosikymmeninä vahvistunut vielä tätäkin kovempi ajattelutapa. Sen mukaan köyhyys ei ainoastaan johdu yksilöiden epäonnistumisista, vaan lisäksi mahdollisuus sosiaalitukeen suorastaan synnyttää kulttuuria, jossa *”työttömyys (worklessness) on pinttynyt osaksi arkea”*, niin kuin yleistukiudistuksen maassaan toteuttanut konservatiivipoliitikko Iain Duncan Smith (2012) on todennut. (Walker 2014, 12–13.)

”Ihmisiltä puuttuu oman vastuun ymmärtäminen ja taloudellinen osaaminen. Ihmiset passivoituneet ja odottavat muiden hoitavan asioitaan.” (oikeistolainen nainen)

Steven Lee (1996, 79–80) vertaa fyysistä pahoinpitelyä ja ihmisten pitämistä köyhyydestä. Hän tuo esille, miten pahoinpitely nähdään muutta mutkitta loukkauksena uhrin ihmi-

syöttä ja inhimillisyyttä vastaan ja se tuomitaan moraalisesti. Siksi sitä kutsutaankin väkivallanteoksi. Samoin jonkun pitäminen köyhyydessä kaikkine siihen liittyvine haittoineen vahingoittaa henkilön mahdollisuutta hyvään ja ihmisarvoiseen elämään. Näin se yhtä lailla loukkaa hänen ihmisyytensä ja inhimillisyytensä, vaikka tapahtuisikin sosiaalisten ja oikeudellisten sääntöjen puitteissa. Ihmiset, jotka kyllä tuomitsevat väkivallan, mutta kieltävät sanan käytön tässä tarkoituksessa, saattavat Leen mukaan itse olla syyllisiä tällaisiin rikkomuksiin. Sehän tarkoittaisi syrjivän vallan menettämistä. Meidän ei kuitenkaan pitäisi varata väkivalta-termin käyttöä vain yksilötason tapahtumille, sillä se hämärtää sen, että muunkinlaista väkivaltaa on. (Lee 1996, 79–80.)

Lee (1996, 80) huomauttaa, että yhteiskuntajärjestyksen oikeudenmukaisuutta tarkastellessa kyse ei ole välttämättä vain olemassa olevien sääntöjen epäoikeudenmukaisesta soveltamisesta, vaan itse säännötkin saattavat olla epäoikeudenmukaisia. Niitä ei tulisi kyseenalaistamatta hyväksyä. Lisäksi epäreilisuus voi johtua niin sääntöjen tarkasta ja tunnollisesta soveltamisesta kuin niiden väärinsoveltamisestakin. Johtopäätös joka tapauksessa on, että aina kun köyhyyden ympärillä on myös vaurautta, yhteiskunta tekee väkivaltaa köyhyyttä kokevia kohtaan. Lee kuitenkin arvelee, ettei köyhyyden aiheuttamista ja ylläpitämistä aleta yleisemmin kutsumaan väkivallaksi. Toisaalta tavoite ei olekaan muutos kielenkäytössä, vaan maailman tulisi muuttua oikeudenmukaisemmaksi. (Lee 1996, 80.) Sanoilla kuitenkin on voimaa, joten mielestäni olisi hyvä puhua tästä köyhyysilmiön väkivaltaisuudesta, vaikka toisaalta tietenkään se ei vielä riitä.

Maailman muuttaminen puolestaan on meidän jokaisen vastuulla. Kuten Amartya Sen (2009, 158) toteaa, yksilönvapautta yhteiskun-

nassa ei tuota ja ylläpidä ainoastaan valtio, vaan siitä ovat vastuussa muutkin instituutiot ja toimijat. Tulkitsen Senin kirjoitusta niin, että emme voi yksilöinä ulkoistaa omaa vastuutamme toisten vapauden edistämisestä ja suojaamisesta millekään muulle taholle, vaikka se niidenkin velvollisuuksiin kuuluu. Demokratialla tarkoitetaan kansanvaltaa, jossa kansalaisilla on paitsi oikeus myös velvollisuus tarkkailla ja kritisoida vallankahvassa olevia, ja tarvittaessa painostaa heitä toimimaan paremmin.

Kuten edellä kerroin, Walker (2014, 13) tuumii, että niin kauan kuin köyhyydestä on kirjoitettu, se on liitetty henkilökohtaisiin epäonnistumisiin. Voi myös olla, että niin kauan kuin köyhyydestä on kirjoitettu, sitä on pidetty epäoikeudenmukaisen vallankäytön tuloksena. Teologian professori Juliana Claassens on tutkinut, miten Vanhan Testamentin Jeremian kirjassa epäoikeudenmukaisuuden ja köyhyyden hidas väkivalta vahingoittaa ihmisiä. Claassens kuvailee, että vaikka rakenteellisen väkivallan muotoja ei olekaan niin helppo huomata, ne kuitenkin haavoittavat uhrejaan. Hoitamattomina nämä haavat uhkaavat koko yhteisön terveyttä. (Claassens 2018, 617.)

Claassens (2018, 618) viittaa Fanie Snymanin (2002) toteamukseen, että väkivalta on merkki sairaasta ja haavoittuneesta yhteiskunnasta. Yhteiskunta kärsii, mikäli sen voimakkaimmat jäsenet alistavat muita jäseniä. Köyhyyden aiheuttaminen on väkivaltaa, kun esimerkiksi pidetään ihmisiä niin pienillä resursseilla, ettei heillä ole varaa ruokaan. Tämä estää ihmisiä käyttämästä koko potentiaaliaan, ja siten yhteiskunta kokonaisuudessaan ei menesty kuten voisi. Claassensin (2018, 618) mukaan seuraavasta Raamatun jakeesta ilmenee, ettei rakenteellisen väkivallan aiheuttamia köyhyysaavoja välttämättä edes tunnisteta saati hoideta: *“Huolettomasti he parantelevat minun kansani vammoja. He sano-*

vat: *‘Nyt on rauha, kaikki hyvin!’* vaikka rauhaa ei ole.” (Suomenkielisessä käännöksessä KR 1933/38 Jer. 6:14.) Tässä kohdassa Raamattua profeetta Jeremia välittää Jumalan sanaa ja kritisoi kansan johtajina toimivia pappeja ja profeettoja, jotka vähättelevät sosiaalisesta epäoikeudenmukaisuudesta kansalle aiheutuneita henkisiä vammoja.

Jeremia (6:15) jatkaa: *“Heille käy onnettomasti, koska he ovat tehneet kauhistuttavia tekoja mutta eivät suostu edes häpeämään – häpeän tunne heiltä puuttuu tyystin.”* Häpeä köyhyysilmiöstä langetetaan usein köyhyyttä kokevien ylle, vaikka he olisivat joutuneet niukkuuteen vasten tahtoaan. Siksi on kiinnostavaa, että Jeremia niin selväsanaisesti ilmoittaa, että kansan johtajien kuuluisi tuntea teoistaan häpeää. On ylipäättäen kiinnostavaa, että tälle päivälle tutuista ilmiöistä on kirjoitettu jo niin kauan aikaa sitten:

“Kansassani on julkeita riistäjiä! He väijyvät kuin linnustajat, he virittävät ansoja ja vangitsevat niihin ihmisiä. Niin kuin linnustajan häkki on täynnä lintuja, niin heidän talonsa ovat täynnä petoksella hankittua tavaraa. He ovat tulleet mahtaviksi ja rikkaiksi, lihaviksi ja kiiltäviksi. Heidän pahoilla puheillaan ei ole määrää. Eivät he aja orvon etua, eivät tahdo hänen voittavan asiaansa, eivät puolusta köyhän oikeutta. Enkö minä rankaisisi tällaisista teoista, enkö kostaisi tällaiselle kansalle? sanoo Herra. Hirveitä, kauhistuttavia asioita tapahtuu

tässä maassa! Profeetat julistavat silkkaa valhetta, papit toimivat oman mielensä mukaan, ja tähän kansa on tyytyväinen!” (Jer. 5:26–31.)

Esimerkki ainakin osoittaa, että tutkimuksessa tarkasteleman aiheet ovat ajattomia ja universaaleja. Arviolta noin 600 vuotta ennen ajanlaskumme alkua Jeremia kirjoitti köyhyydestä, piittaamattomuudesta ihmisten oikeuksista, vallan ja oman aseman väärinkäytöstä sekä kansalaisten passiivisuudesta epäoikeudenmukaisessa tilanteessa; kaikki nämä ovat yhä läsnä nykyaikaisissa yhteiskunnissa. Ilmiöiden pysyvyys tekee niiden tutkimisesta merkityksellistä ja nostaa pinnalle myös kysymyksen siitä, eikö tätä epäoikeudenmukaisuutta jo saataisi loppumaan?

Lisäksi merkittävää on, että tämä vanha teksti tarjoaa esimerkin muustakin kuin köyhyysilmiön pysyvyydestä ajasta ja paikasta riippumatta. Kirjoituksessa Jeremia haastaa vallanpitäjiä, vaatii oikeamielisyyttä ja painottaa yhteisön vastuuta muun muassa köyhien suojelusta. Näin meidänkin tulisi nyt toimia, ja jotkut toimivatkin. On kuitenkin havaittu aktivistien kokevan toivottomuutta, kun vaikuttamispyrkimyksillä ei tunnu olevan merkitystä; päätöksiä tehdään vastoin heidän vaatimuksiaan sekä tutkimustietoa ja asiantuntijalausuntoja huomioimatta. Jeremia itsekin häilyy epätoivon ja toivon välillä, mutta muistaa silti toistuvasti aina toivon.

Tunteeko kukaan enää empatiaa?

Kun skottifilosofi David Hume (1711–1776) kirjoittaa teoksessaan *Tutkielma ihmisluonnosta* (2003/1739), että ”mikään ei herätä meissä suurempaa arvostusta ketään kohtaan kuin hänen valtansa ja rikkautensa; tai halveksuntaa enemmän kuin hänen köyhyytensä ja alhaisuutensa”, hän ei filosofian professori Martin Hartmannin mukaan sano vain, että halveksimme ihmistä hänen köyhyytensä vuoksi ja ihailemme häntä hänen vaurautensa vuoksi. Ehkä paremminkin näemme rikkautena nimenomaan toisten ihmisten arvostuksen, ja köyhyytenä taas sen, että ihminen nähdään kielteisessä valossa. Tunteet paitsi havaitsevat ja ilmaisevat eriarvoisuutta, ne myös tuottavat ja vakiinnuttavat sitä. Tunteet saattavat meitä osaksi yhteiskuntaa, mutta myös ajavat meitä erilleen. Tunteet huomioiva tutkimus voi paljastaa eriarvoisuudesta puolia, jotka jäävät helposti huomiotta taloustieteellisemmissä tai normatiivisesti suuntautuneissa lähestymistavoissa. (Hartmann 2023, 3–4.)

Kirjoitan tässä luvussa hieman muistakin tunteista, kuten häpeästä ja vihasta, mutta ennen kaikkea empatiasta. Empatiasta on erilaisia käsityksiä. Hartmann ei käsittele empatiaa niinkään tunteena vaan psyykkisenä

mekanismina, joka viestii tunteita. Empatia ikään kuin kääntää tunteiksi erilaiset eriarvoisuuteen liittyvät etäisyydet ja liittyy siten esimerkiksi köyhien halveksuntaan. Kyse ei ole vain siitä, että rikas havaitsee köyhyyden ja reagoi siihen välittömästi jollain tunnepitoisella tavalla. Kielteinenkin reaktio sisältää Hartmannin mielestä empatiaa laajassa merkityksessä, koska tilanteeseen sisältyy köyhyyden kuvittelemista, vaikka se voikin olla vain jonkin stereotyyppisen köyhyyskäsityksen liittämistä köyhyyttä kokevaan henkilöön tai hänen tilanteeseensa. Jo ylipäättään köyhyyden kuvittelemisen on siis Hartmannista empaattinen prosessi, mutta siitä saattaa toisinaan seurata myös kielteiseksi luonnehdittuja tunteita, kuten inho tai halveksunta. Lisäksi ihminen saattaa kuvitella, että nämä tunteet ja tulkinnat perustuvat joihinkin toisiasioihin. Koska virinnyt tunne on ikävä, se estää ihmistä kuvittelemasta köyhyyttä myötuntoisesti ja ymmärtävästi köyhyyttä kokevan itsensä näkökulmasta. Tällainen psyykkinen mekanismi, joka määrittelee toisiamme kohtaan kokemamme tunteet on ilmeisen tärkeä ottaen huomioon, että nuo tunteet vaikuttavat sosiaaliseen liittymiseen tai toisaalta poissulkemiseen. (Hartmann 2023, 4–5.)

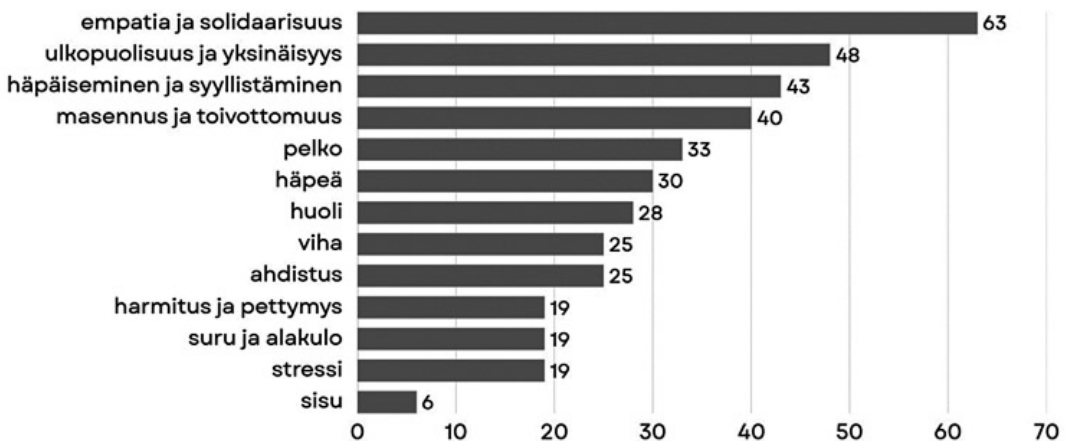
Hartmann toteaa, että ymmärrys laajalle levinneestä köyhyydestä ja liiallisesta eriarvoisuudesta lisää ahdistusta kaikissa sosiaaliryhmissä. Suuri sosioekonominen eriarvoisuus erilaisine psykologisine seurauksineen uhkaa jokaisen yhteiskunnan jäsenen onnellisuutta ja tyytyväisyyttä. Eriarvoisuus muistuttaa varakkaampia jatkuvasta mahdollisuudesta joutua epäsuosioon, ja yhteiskunnallista vastavuoroisuutta tuhoaa, jos paremmin toimeentulevat saavuttavat asemiaan vähemmän etuoikeutettujen kustannuksella. (Hartmann 2023, 10.)

Seuraavasta kuviosta 39 näkee, kuinka suuret osuudet vastaajista kertoivat erilaisista köyhyyteen liittyvistä tunteista. Köyhyyttä omaakohtaisesti kokeneet kertoivat lähes kaikista ilmenneistä tunteista todennäköisemmin kuin ne vastaajat, jotka eivät olleet itse kokeneet köyhyyttä omassa elämässään. Poikkeuksen tekivät huoli sekä empatia ja solidaarisuus. Köyhyyttä kokeneista reilu 64 % ilmaisi empatiaa ja solidaarisuutta, mutta niistäkin vastaajista, jotka eivät olleet itse kokeneet köyhyyttä, melkein yhtä usea eli reilu 59 %. Huolesta köyhyyteen liittyen kirjoitti puolestaan liki 28 % köyhyyttä kokeneista, ja niistä vastaajista, jotka eivät itse olleet kokeneet köyhyyttä,

vain pari prosenttia vähemmän eli reilu 26 %. Suurinta ero köyhyyttä kokeneiden ja muiden välillä oli masennuksen, toivottomuuden ja turvattomuuden luokassa. Köyhyyttä kokeneista lähestulkoon puolet kertoi niiden suuntaisista tuntemuksista köyhyyteen liittyen, kun taas niistä vastaajista, jotka eivät olleet itse kokeneet köyhyyttä, masennuksen ja toivottomuuden liitti köyhyyteen vain 7,5 %.

Yllättävää oli, että luokasta "empatia ja solidaarisuus" tuli selvästi suurin. Aineistossani taloudellisesti turvatussa asemassa oleva nainen kirjoittaa: *"Empatia takaisin politiikkaan. Se on ihmisyhteisöjen selviytymisen elinehto, kukaan meistä ei pärjää (tai ainakaan kukoista) yksin tai edes vain oman lähiyhteisönsä avulla."*

Arvelen kyselytutkimuksen vastausten peilailevan paitsi aineistonkeruun ajankohdan leikkauspolitiikkaa myös sitä koskevaa yhteiskunnallista keskustelua. Valtiovarainministeri Riikka Purran lausahdus, ettei empatia kuulu politiikkaan, sai paljon julkisuutta, ja lukuisat empatia-maininnat aineistossani saattavat olla vastareaktiota tälle. Purran tokaisusta seurasi myös "empatiakritiikkiä", josta kirjoitti esimerkiksi Ylen toimittaja Pauliina

Kuvio 39. Vastaajien köyhyyteen liittämät tunteet, prosenttia vastaajista (N=684)

Grym (2024). Kirjoituksen mukaan politiikoilta tarvitaan paremminkin toimenpiteitä kuin omien tuntemusten esiintuomista, ja empatiaan keskittymisen vaarana on muun muassa se, että sitä koetaan helpommin samankaltaisia ihmisiä kohtaan. Toiveet poliitikkojen empatiasta ovat oikeastaan itsekkäitä toiveita, että poliitikot ymmärtäisivät juuri minun kohtaloani.

Vuosikymmenten uran Yalen yliopistossa tehnyt yhdysvaltalainen Robert E. Lane (2001, 483) kertoo periaatteesta, jonka mukaan tuntemme eniten hengenheimolaisuutta jotenkin tutulta ja samanlaiselta tuntuvia ihmisiä kohtaan. Hänen mukaansa tätä periaatetta kehitti ja testasi ensimmäisenä Robert B. Zajonc (1968). Myöhempien tutkimustulosten mukaan havaittu samankaltaisuus lisää kiinnostusta yksilön tai ryhmän ahdinkoa kohtaan, mikä puolestaan johtaa suurempaan haluun auttaa (esim. Hornstein 1978; Jackson & Esses 1996). Aihepiirin tutkimukseen on ilmaantunut myös empatian käsite ja se, että ihmiset ovat empaattisempia kaltaisiaan kohtaan (Hoffman 1987). (Lane 2001, 483.)

“Tämä ei ole enää hyvinvointivaltio kuin hyvätuloisille. Se raivostuttaa että kaikkein heikoimpia nuijitaan muka laiskoina ja hyväosaiset saavat verohelpotuksia. Se on äärimmäisen väärin. Mites sairaat ja vammaisat? Joutaako ne kuolla pois?” (nainen, joka kertoo olleensa aina köyhä)

Mielestäni ei ole tarkoituksenmukaista juuttua liikaa pohtimaan, mikä on empatiakäsityksen prikulleen oikea määritelmä, vaan hedelmällisempää on pohtia sitä eri näkökulmista ja vaikkapa empatian yhteyttä politiikkaan ja oikeudenmukaisuuteen. Tämän suuntaista ajattelua esimerkiksi juuri Robert E. Lane on harrastanut. Jos, hyvä lukijani, jaksat pysyä mukana, pääsemme kyllä pienen mutkan kautta kohta taas takaisin empatiaan.

Lane (2001, 475) pohtii artikkelissaan köyhyyttä kahdesta näkökulmasta. Niistä ensimmäinen käsittelee uskomusta, että jokainen ihminen on omasta kohtalostaan vastuussa. Tällaista uskomusta voi Lanen mukaan tavata eri puolilla maailmaa. Hänen mielestään kyseinen uskomus on merkittävä este oikeudenmukaisemmalle tulonjaolle. (Lane 2001, 475.)

Lane (2001, 475) kirjoittaa psykologian attribuutioteoriasta, jossa keskeistä on se, miten ihmiset tulkitsevat käyttäytymisen syitä. Lyhyesti kuvaten ihmisten käyttäytymistä voi selittää ulkoisilla olosuhteilla, kuten onnettomuuksilla, tai sisäisillä taipumuksilla, kuten epäpätevyydellä tai ahneudella. Lane tuumii, ettei ulkopuolisen tarkkailijan ole helppo nähdä vaikkapa köyhyyden todellisia syitä. Ulkopuolinen voi olettaa köyhyyden johtuvan joistain laiskuuden kaltaisista sisäisistä tekijöistä, vaikka syy voi olla esimerkiksi työtapaturma tai muu ulkoinen tekijä. Tietenkin samassa tilanteessa köyhyyden syitä voi olla useitakin, ja niitä voi olla sekä sisäisiä että ulkoisia. (Lane 2001, 475.)

“Kaikki työttömät eivät ole laiskoja, kuten hallitus tuntuu ajattelevan. Olen sairas, joka ei pääse työkyvyttömyyseläkkeelle. Virallisesti siis olen työtön. Kaltaisiani on Suomessa kymmeniä tuhansia. Emme me työllisty yhtäkkiä täysipäiväisesti vaikka meiltä tuet viettäisiinkin.” (Orpon hallitukseen äärimmäisen tyytymätön vastaaja)

“Ylisukupolviset psyykkiset taakat ja taloudellinen vähäosaisuus varmasti vaikuttavat, mutta myös yhteiskunnallinen ilmapiiri ja ympäristön asenteet, jotka vähättelevät ylisukupolvisten psyykkisten taakkojen ja taloudellisen vähäosaisuuden merkitystä ja korostavat ihmisen omien valintojen ja tahdonvoiman merkitystä.” (empatiaa ilmaiseva korkeasti koulutettu nainen köyhyyden syistä)

“Köyhyys ei ole yksilön epäonnistumista, vaan yhteiskunnan. Köyhyys on vain ja ainoastaan päättäjien syy.” (pitkäkestoisesti köyhyyttä kokenut korkeakoulutettu nainen)

“Yleinen ilmapiiiri köyhiä kohtaan vihamielinen ja köyhiä pidetään huonoina ja laiskoina ihmisinä, joiden elämällä ei ole merkitystä. Mielenterveyden ongelmat ovat pahentuneet köyhänä.” (työtön nainen, joka arvioi köyhyyden vaikuttaneen elämäänsä paljon)

Lane (2001, 475–476) esittää, että tällaisella virheellisellä uskomuksella, että ihminen hallitsisi omaa kohtaloaan, on itse asiassa hyötyjäkin niin yksilön hyvinvoinnin kuin markkinoiden ja demokratioiden menestyksen kannalta. Voi sanoa meidän jopa tarvitsevan tällaista attribuutiovirhettä, jonka mukaan saavutuksiamme selittävät paremminkin sisäiset kuin ulkoiset tekijät. Halu hallita omaa ympäristöä on hyvin ymmärrettävää ja se on ilmeisesti monille nisäkkäille yhteinen ominaisuus. Sehän edesauttaa selviytymistä. (Lane 2001, 475–476.)

Edellä mainitulla uskomuksella on toisin sanoen seurauksensa. Lane (2001, 476–477) ajattelee, että periaatteessa tämä uskomus ei ole huono asia, koska ihmisille on välttämätöntä tuntea voivansa hallita tapahtumien kulkua ja uskoa oikeudenmukaiseen maailmaan, jossa kukin saa ansionsa mukaisesti. Miksi muuten kukaan alkaisi mihinkään toimiin, näkisi vaivaa ja tekisi uhrauksia tavoitteidensa eteen? Tällaiset uskomukset ovat siis yksilön tasolla eduksi myös köyhyyttä kokeville, jotka saavat siitä puhtia toimia. Mutta yhteiskunnallisella tasolla samanlaiset uskomukset ovatkin haitaksi, sillä ne eivät kannusta auttamaan köyhyyttä kokevia. Eräs uskomuksen seuraus on yhteiskunnan nykyisen kerrostuman hyväksyminen. Lane tarkentaa, että se ajatus, jonka mukaan jokainen on oman onnensa seppä eikä vain kohtalon kouran pikkuruinen pelinappu-

la, vaikuttaa muutamaankin seikkaan: ensinnäkin uskomuksiin oikeudenmukaisuudesta, toiseksi siihen, millaisia tunnepitoisia reaktioita meissä viriää heikommassa asemassa olevia kohtaan, ja kolmanneksi vielä siihen, haluammeko auttaa heikommassa asemassa olevia. (Lane 2001, 476–477.)

Voisi luulla, että usko oikeudenmukaiseen maailmaan saisi ihmiset toimimaan sen puolesta, ja toki näin onkin joissain tapauksissa. Mutta Lane (2001, 476) huomauttaa, että yhdistettynä ajattelutapaan, jonka mukaan heikommassa asemassa olevat ovat itse vastuussa omasta kohtalostaan, usko oikeudenmukaiseen maailmaan ei yleensä johda hyväntekeväisyyteen eikä tulonsiirtopolitiikkaan. Näin ajattelevat eivät ole niin halukkaita tukemaan apua tarvitsevia, vaan he ilmaisevat muita enemmän kaunaa heitä kohtaan. (Lane 2001, 476.)

“Ihmisillä ei ole enää samaa yritteliäisyyttä ja sitkeyttä kuin ennen. Odotetaan että joku muu (esimerkiksi valtio) parantaa omaa tilannetta ennemmin kuin että itse yrittäisi parhaansa.” (yhteiskunnan hyvin oikeudenmukaiseksi arvioinut nainen)

Lane (2001, 478) kirjoittaa, että kun epäonnen uhrit herättävät myötätuntoa jossakussa, hän saattaa epäroidä, olisiko asianmukainen tunne sääli, viha, epätoivo, toivo tai jotain muuta. Tämän ratkaisemiseksi tarvitaan selitystä sille, mitä tapahtuu, eli attribuutiota, Lane toteaa viitaten sosiaalipsykologi Bernard Weineriin (1985). Ahdingolle annettava selitys siis muokkaa tarkkailijan tunteita ja myös niitä tunteita, jotka vaikuttavat asenteisiin köyhiä ja sairaita, rikkaita ja menestyneitä kohtaan. Tämä puolestaan vaikuttaa siihen, haluaako tarkkailija auttaa köyhyyttä kokevaa joko suoraan tai välillisesti hallituspolitiikan kautta (ks. myös Karasawa 1991; Schwarzer & Weiner 1991). Keskeistä tässä on juuri hal-

littavuuden aste. Olisiko henkilö voinut estää epäonnensa, vai oliko kyse olosuhteista, joille hän ei voinut mitään? Schwarzerin ja Weinerin (1991) tulokset ovat selvät. Jos ajateltiin, että kärsimyksen syy olisi ollut hallittavissa ja toiset siten kärsivät jostain ihan omasta syystään, heitä halveksuttiin ja heidän ahdingkonsa herätti vihaa. Mutta jos kärsimys ei olisi ollut uhriksi joutuneiden estettävissä, heidän ahdingkonsa herätti sääliä. Lisäksi uhriksi joutuneita kohtaan tunnettiin sääliä, jos kuitenkin huomattiin, että ihmiset yrittivät selvitä ja ponnistella ahdingossaan, riippumatta siitä, olisiko heidän ollut mahdollista torjua epäonni edes osittain tai jopa kokonaan. (Lane 2001, 478.) Periaatteessa samasta asiasta eli ihmisen vastuusta omasta elämästään on keskusteltu myös ”kunniallisuuden” (*deservingness*) käsitteen avulla (mm. Kainulainen & Saari 2018, 312). Se, miten kunniallisena ihmistä pidetään, vaikuttaa siihen, miten myötätuntoisesti muut häneen suhtautuvat.

Kumpi sitten saa ihmiset herkemmin auttamaan muita: syyllisyys vai häpeä? Lane (2001, 479) tuumii June P. Tangneyn (1991) olevan oikeassa siinä, että todennäköisesti ei syyllisyys, ainakaan jos syyllisyyttä tunnetaan omasta varakkuudesta suhteessa muihin. Kun olosuhteet ovat ihmiselle suotuisat, se on lähes aina ansaittua niiden ihmisten mielestä, jotka hyvistä olosuhteista saavat onnekaasti nauttia. Tämä johtuu juurikin siitä uskomuksesta, että ihmisen kohtalo on hänen omissa käsissään. Toisin sanoen syyllistäminen ei varmaankaan toimi, kun haluttaisiin vähentää köyhyyttä ja jakaa resursseja oikeudenmukaisemmin. (Lane 2001, 479.)

Mutta haluavatko kaikki tahot edes vähentää köyhyyttä? Pelkästään attributioteoriaan nojaten voi syntyä vaikutelma, että köyhyysongelma kyllä tulisi ratkaistuksi, mikäli ihmiset vain kykenisivät kyseenalaistamaan luontaiset uskomuksensa ja ymmärtämään köyhyyden

syitä paremmin. Kuitenkin edellisessä luvussa tarkastelimme, onko köyhyteen pakottamista mahdollista pitää suorastaan väkivaltana. Ajattelipa asiaa miten tahansa, on vaikea estää ajatusta, että köyhyteen pakottaminen on vähintäänkin tehokasta vallankäyttöä. Tällöin joidenkin ihmisten ajaminen köyhyteen on toisille eduksi, ja on myös eduksi vahvistaa attributiiovirhettä, jonka mukaan jokainen on oman onnensa seppä.

“Kiukuttaa nykyinen toiminta. Vaikka itse olen päässyt kipuamaan paremmalle tulotallolle, tiedän hyvin kuinka haastavaa monella kuitenkin on. Nämä ‘pakolliset leikkaukset’ ja sen jälkeiset hyvätuloisten veronkevennykset suorastaan vituttaa. Maassa olevan potkiminen ei todellakaan auta ja ‘patista ihmisiä töihin’ kun töitä ei ole ja pienestäkin yrittämisestä (osa-aikainen työ) sakotetaan rankasti. Hallitus nöyryyttää pienituloisia ja köyhiä oikein kunnolla ja ajaa alas väkivalla rakennettua hyvinvointiyhteiskuntaa.” (korkeasti koulutettu nainen)

Kun ihmisellä on vaikutusvaltaa, hän voi myös vaikuttaa muiden ihmisten uskomuksiin ja ajatuksiin, huomauttaa Stein Ringen (2022, 55). Tähän on monia keinoja. Ihmisiin voidaan vaikuttaa voimakkaasti esimerkiksi sosiaalisten medioiden alustoilla, ja niitä hallitsevat tietyt henkilöt. (Ringen 2022, 55.) Ylipäättään ne, jotka hallitsevat valtapelissä, voivat määritellä pelin sääntöjä, sen kieltä, agenda, uskomuksia ja ajatuksia, ja he ovat Ringenin (2022, 59) mielestä valtapelin isoja voittajia. Ringen (2022, 52–53) selittää, kuinka omaksumme arvoja, normeja, ihmiskäsityksiä, maailmankuvia ja kaikenlaisia uskomuksia menneen perintönä ja useista eri lähteistä, kuten elokuvista, kirjallisuudesta ja mediasta. Tavallaan alamme itsekin puhua sitä kieltä, mikä ympäristöstä tarjoutuu.

“Puuttukaa aina jos tukia nauttivista käytetään epäinhimillistä kieltä, kuten loiset.”
(köyhyyttä kokeva työtön)

Vaikutusvaltaiset ihmiset pääsevät siis ohjailemaan sitä, millaiset ajatukset saavat näkyvyyttä, mutta sen lisäksi he voivat päästä muuttelemaan itse valtakunnan sääntöjä. Ringen (2022, 54) esittää, että valtaa voi käyttää kahdella tavalla. Ensinnäkin vaikutusvaltaa voi saavuttaa sitä enemmän, mitä paremmin ymmärtää ympäristöään ja sitä, mitä muut ajattelevat itsestään ja maailmasta. Menestyksellä toimija näkee, mikä kyseisessä ympäristössä on mahdollista ja mikä ei. Näin hän tietää, miten kussakin kontekstissa voi tehokkaasti vaikuttaa. Mutta vielä enemmän vaikutusvaltaa saavuttaa, jos ymmärtää, miten voi muuttaa itse kontekstia ja pystyy vaikuttamaan siihen. Jos työskentelee tietyn kontekstin puitteissa, voi saavuttaa vain sen, minkä muut sallivat. Mutta jos hallitsee itse kontekstia, on helpompaa hallita kaikkea muutakin sen puitteissa. (Ringen 2022, 54.)

“Monella hallituksella on ollut tapana ottaa niiltä, joilla on vähän, ja antaa niille, joilla on ennestäänkin paljon, koska jälkimmäisellä ryhmällä on enemmän vaikutusvaltaa. Tilanne olisi ratkaistavissa, mutta sitten hallitus alkaa puhua ‘taloudesta’, josta tietysti hyötyvät lähinnä nuo jälkimmäiset ja jota käytetään tekosyynä.” (pitkäkestoisesti köyhyyttä kokenut mies)

Päästäkseen haluttuun lopputulokseen omaa valtaa on siis osattava käyttää (Ringen 2022, 59). Pelkästään se, että meillä on olemassa vaikkapa perustuslaissa tietyt ihmiset suojaavia sääntöjä, ei takaa sitä, että olisimme turvassa vallan väärinkäytöksiltä. Ringen (2022, 35) huomauttaa, että sääntöjen olemassaolo ei takaa niiden noudattamista saati sitä, etteivät ihmiset käyttäisi resursseja omaksi hyväkseen. Resurssien avulla voidaan

sitä paitsi kiertää niitä ihan samoja sääntöjä, jotka ovat muille sitovia. Näin on esimerkiksi verovälttelyn kohdalla. Valtapeliä hallitsevat voivat myös luoda itseään hyödyttäviä sääntöjä, kuten keventää hyvin toimeentulevien verotusta. (Ringen 2022, 35.)

“Ihmisiä ajetaan tietoisesti köyhyyteen leikkaamalla elämisen perusedellytyksiä pois. Milloin kansa nousee kapinaan? Kamalinta on lapsiperheisiin ja nuoriin kohdistuvat leikkaukset ja taloudelliset heikennykset. En voi ymmärtää, että heikoimmassa asemassa olevilta viedään elämisen edellytykset, ja sillä ‘säästöllä’ rahoitetaan rikkaille veronkevennyksiä, survotaan rahaa veroparatiisiterveysjäteille, alennetaan olutveroa, annetaan voittoa jakaville yrityksille yritystukea.” (työkyvyttömyyseläkkeellä, kuntoutustuella tai muuten pitkäaikaisesti sairaana oleva nainen)

Jos vielä mietitään attribuutioiden ja tunteiden vaikutusta harjoitettavaan politiikkaan, Lane (2001, 479–480) uskoo, etteivät yhteydet kuitenkaan ole niin suoraviivaisia. Hän viittaa Gustave M. Gilbertin teokseen *The psychology of dictatorship* (1950, 278), jossa todetaan, että jopa natsit voivat olla jollekulle ystävällisiä ja anteeksiantavia. Sitä paitsi Lanen (2001, 480) mielestä tilanteissa vaikuttaa toinenkin hyvin olennainen tekijä: ideologia. Hän pitää konservatismia ideologiana, joka vaihtoehtojaan enemmän näkee jokaisen ihmisen vastuullisena omasta kohtalostaan. Konservatiivien mielestä köyhyden syyt ovat siis paremminkin yksilöllisiä, eivät yhteiskunnallisia. Vaikka he saattavat joskus ilmaista myötätuntoa, tavallisempaa on, että he syyttävät köyhiä tilanteestaan, osoittavat enemmän vihaa ja vähemmän sääliä heidän “itse aiheuttamaansa” köyhyyttä kohtaan ja tarjoavat vähemmän apua. (Lane 2001, 480; ks. myös Zucker & Weiner 1993.)

Lane (2001, 480–482) nostaa esille lisäksi sen seikan, miten olemme yhteydessä yhteiskuntaamme ja toisiimme. Hän tiivistää, että olemme siirtyneet tunnustetusta keskinäisriippuvuudesta väitettyyn itsenäisyyteen. Lane lainaa Ferdinand Tönniesin (1957/1887, 65) käsitystä siitä, miten yhteisö (*gemeinschaft*) muuttui yhteiskunnaksi (*gesellschaft*), eli ensin ”*he pysyvät olennaisesti yhtenäisinä kaikista erottavista tekijöistä huolimatta, kun taas Gesellschaftissa he ovat olennaisesti erillään yhdistävistä tekijöistä huolimatta*”. Vaikka Lane ei usko, että aiemman kaltaisissa yhteisöissä (*gemeinschaft*) tapahtui juurikaan tulonjakoa köyhille, hänen mielestään kuitenkin yksilökeskeisyys on yksi tekijä siinä, miksi demokratiat ovat epäonnistuneet tulon uudelleenjaossa. Ihmiset ajattelevat omaa hyvinvointiaan ja tulevaisuuttaan erillisenä yhteiskuntiansa hyvinvoinnista ja tulevaisuudesta. Esimerkiksi William Wattsin ja Lloyd A. Freen (1973) tutkimuksessa ihmiset näkivät oman kohtalonsa erillään kansakunnan kohtalosta, ja oman tulevaisuutensa vieläpä kansakunnan tulevaisuutta myönteisempänä. Lisäksi yhteiskunta jakautuu pienempiin osiin. Ihmiset valitsevat tiettyjä ryhmiä, joihin he samaistuvat, ja muita ryhmiä, joihin he eivät samaistu. (Lane 2001, 480–482.) ”Hajota ja hallitse” on vanha tunnettu periaate, jonka mukaan hallittavat jaetaan pienempiin ryhmiin ja heidät usutetaan toisiaan vastaan. Silloin he eivät muodosta yhtenäistä joukkoa, joka tulisi haastamaan valtaapitäviä.

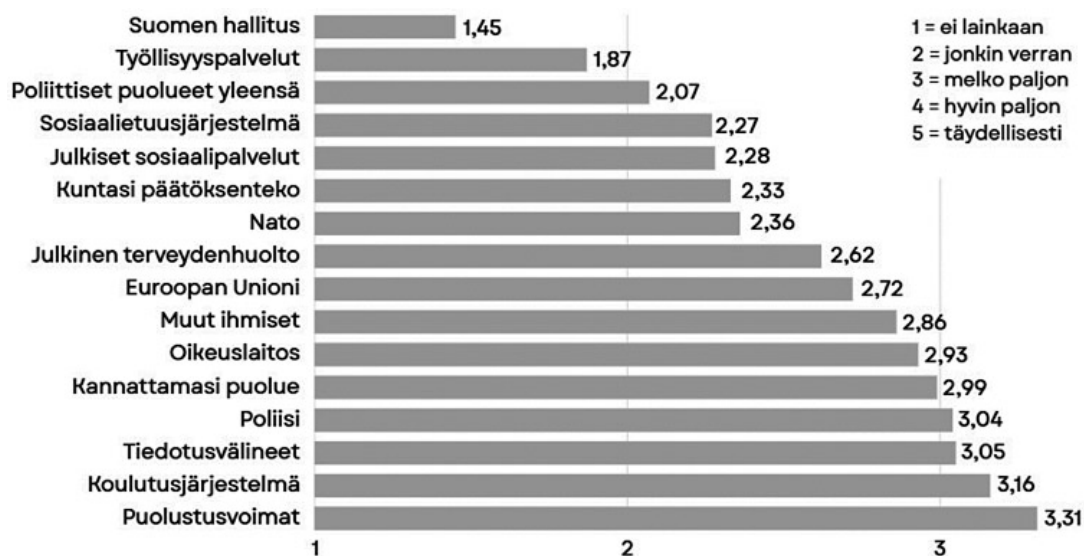
Lane (2001, 482) huomauttaa, että Harry C. Triandisin (1995, 2) kehrittelemällä individualismi-kollektivismi-mittarilla mitaten Suomi oli Saksan kanssa kolmanneksi individualistisin maa Yhdysvaltojen ja Alankomaiden jälkeen (ks. Ed Diener & Marissa Diener & Carol Diener 1995, 856). Suomessa yksilön tavoitteet asetetaan ryhmän (myös kansan) tavoitteiden edelle todennäköisemmin kuin monissa muissa maissa, ja meillä yksilöt pitävät itseään yh-

teiskunnasta keskimäärin riippumattomimpina kuin muissa kulttuureissa. Jos ajattelee, että yhteiskuntaa edustava toimija on hallitus, tämä itsenäisyyden tunne on Yhdysvalloissa nähtävissä kansalaisten asenteissa hallitustaan kohtaan. Lanen mukaan amerikkalaisten epäluottamuksesta hallituksiinsa on todisteita jo 1960-luvulta lähtien (ks. Lane 2000, 195–215). Lane huomauttaa, että kun amerikkalaiset erottavat oman hyvinvointinsa ja tulevaisuutensa yhteiskuntansa hyvinvoinnista ja tulevaisuudesta, tästä seuraa, että köyhiä, maahanmuuttajia ja afroamerikkalaisia yhteisöjä tarkastellaan etäältä, eivätkä he kuulu ”meihin”. (Lane 2001, 482.)

Edellä mainitusta tutkimuksesta on jo aikaa ja yhteiskunnat ovat muuttuneet, ja sitä paitsi Suomessa luottamus hallitukseen on ollut kohtuullisella tasolla. Tosin luottamus on laskenut roimasti Petteri Orpon hallituksen aikana. Valtioneuvoston Tilastokeskukselta tilaamien Kansalaispulssi-kyselyiden mukaan Sanna Marinin hallitukseen luotti huonoimmillaankin yli 60 prosenttia suomalaisista, kun taas Orpon hallituksen aikana luottamus on vajonnut 40 prosentin alle.

Omassakin aineistonkeruussani kysyin vastaajien luottamuksesta eri tahoihin, kuten työllisyyspalveluihin, julkiseen terveydenhuoltoon ja poliisiin (kuvio 40). Kaikkein heikointa luottamus tässä aineistossa oli nimenomaan Suomen hallitukseen. Noin 70 % vastaajista ilmaisi, ettei luota hallitukseen lainkaan.

Vastaajien epäluottamus Orpo-Purran hallitukseen näkyi myös kysyttäessä vastaajien tyytyväisyyttä siihen, miten Suomen hallitus hoitaa tehtävänsä. Asteikolla 0–10 keskiarvoksi tuli 1,81 eli hallitukseen oltiin aineistossani varsin tyytymättömiä. Erityisen tyytymättömiä olivat pienituloiset vastaajat, mutta tyytymättömyyttä ilmeni muidenkin keskuudessa. Tämä ilmenee aineistokatkel-

Kuvio 40. Vastaajien luottamus eri tahoihin (N=611–681)

missakin: *“Poliitikot pitäisi saada vastuuseen sanomisistaan. Tällä tarkoitan sitä, että moni köyhä on nyt saattanut äänestää tämänhetkistä hallitusta, ymmärtämättä sitä että ne huononsivat köyhien asemaa. Esimerkiksi poliitikot sanoivat, etteivät leikkaa köyhiltä, mutta sitten leikkasivatkin. Välehtelusta pitäisi olla joku vastuu poliitikoillakin.”* (vakituisesti työskentelevä, oman asemansa melko hyväksi arvioinut nainen)

Aineistossani köyhyyteen liittyvää empatiaa ilmaisi kaksi kolmasosaa naisista ja muunsukupuolisista. Sen sijaan miehistä empatiaa ilmaisi vähän reilu puolet. Tämä ero sukupuolten välillä oli tilastollisesti merkitsevä ($p=0,003$). Samansuuntainen tulos saatiin Robert Willerin, Christopher Wimerin ja Lindsay A. Owensin (2015) kansallisesti edustavassa kyselytutkimuksessa. Heidän tutkimuksessaan miehet olivat vähemmän halukkaita antamaan rahaa tai vapaaehtoistyöaikaa köyhyyden auttamista edistävälle järjestölle. Tämä haluttomuus auttaa oli yhteydessä miesten ilmoittamiin vähäisempiin empatian tunteisiin muita kohtaan. Jos kuitenkin köyhyys esitettiin ongelmana, joka vaikuttaa

kielteisesti kaikkiin amerikkalaisiin, miesten lahjoittamishalut köyhyyttä kokevien hyväksi kasvoivat. Ongelman määrittely kaikkiin kielteisesti vaikuttavana ilmiönä nimittäin lisäsi miesten köyhyyshuolta, mutta se ei muuttanut heidän ymmärrystään köyhyyden syistä. Toisaalta naisten halu käyttää aikaansa köyhyyden lievittämiseksi väheni, kun antaminen esitettiin samalla tavalla myös heidän oman etunsa mukaiseksi. (Willer & Wimer & Owens 2015, 83.)

“Oikeistohallitus leikkaa sosiaaliturvaa, terveydenhuoltoa, koulutusta ja kurjistaa myös pienituloisia palkansaajia. Tuloksena on varmasti asunnottomuutta, sairauksien pahenemista hoitamattomana, rikollisuutta kun köyhimmät korjaavat asemaansa laittoimin keinoin ja myös kansantalouden alamäki: ostovoima heikkenee, sitten kotimainen kysyntä heikkenee, yrityksiä ajautuu konkurssiin, työttömyys lisääntyy ja verotulot laskevat. Yleinen koulutustaso laskee ja terveysongelmat lisääntyvät. Koulutetun, terveen työvoiman saanti vaikeutuu. Kilpailukyky laskee. Typeristä typerimmät johtajat

eivät edes ymmärrä, että lopulta kehitys on heillekin huono, hakevat vain pikavoittoja viemällä itseään heikommilta.” (vakituisesti työskentelevä nainen, jolla ei ole omakohtaista kokemusta köyhyydestä)

Löysin tilastollisesti merkitsevän yhteyden myös vastaajien ilmaiseman empatian ja sen väliltä, mitä puoluetta he vastaamishetkellä olisivat äänestäneet ($p=0,001$). Nykyisiä hallituspuolueita (eli kokoomusta, perussuomalaisia, ruotsalaista kansanpuoluetta tai kristillisdemokraatteja) kannattavista empatiaa köyhyyttä kohtaan ilmaisi 22,2 %. Tätä vastoin nykyisiä oppositiopuolueita (eli vasemmistoliittoa, sosialidemokraatteja, vihreitä tai keskustaa) kannattavista empatiaa köyhyyttä kohtaan ilmaisi 70,7 %. Empatia oli tavallisinta vasemmistoliittoa kannattavien keskuudessa (73,7 %) ja melkein yhtä yleistä vihreitä (71,2 %) ja sosialidemokraatteja (66,7 %) kannattavien keskuudessa. Keskustapuolueen kannattajien keskuudessa empatia jäi reilusti alle puolen (42,9 %) hyveeksi. Täytyy kuitenkin huomauttaa, että tämän hetken hallituspuolueita kannattavia oli aineistossa vain 54, joten tulosteni perusteella ei kannata tehdä eri puolueiden kannattajista liian varmoja johtopäätöksiä. Todettakoon kuitenkin, että 28 kokoomuksen kannattajasta empatiaa köyhyyteen liittyen ilmaisi 14,3 % ja 20 perussuomalaisten kannattajasta empatiaa ilmaisi 35 %.

Tulos vastaa sitä, mistä Sakari Kainulainen ja Juho Saari (2018, 321) ovat kirjoittaneet; mitä enemmän poliittisesti vasemmalla, sitä enemmän köyhyyttä kokevista välitetään. Kainulainen ja Saari arvelevat, että tämä ero myötätunnon kokemisessa selittyy ainakin osittain sillä, että vasemmistoliiton, kristillisdemokraattien ja vihreiden kannattajilla on eniten kielteisiä elämäkokemuksia, kun taas kokoomuksen ja ruotsalaisen kansanpuolueen kannattajilla niitä on vähiten. Tavallisimmin tällaiset kielteiset kokemukset olivat vanhuu-

den tuomia vaivoja, pitkäaikaistyöttömyyttä ja köyhyyttä. (Kainulainen & Saari 2018, 321.) Myös esimerkiksi yhdysvaltalainen sosiologian professori Arlie Russell Hochschild (2016) kirjoittaa empatiasäännöistä, jotka ovat ihmisten sisäistämiä sosiaalisesti opittuja odotuksia empatiasta. Empatiasäännöt vaihtelevat sosiaalisen kontekstin mukaan niin, että esimerkiksi vasemmistolaiset yleensä noudattavat empaattisuuden normia köyhiä kohtaan, kun taas oikeistolaiset tekevät niin harvemmin. (Hochschild 2016.)

Näyttää siis siltä, että Robert E. Lane (2001, 480) oli oikeassa pohtiessaan, että konservatiivit mieltävät köyhyyden syyt mieluummin yksilöllisiksi kuin yhteiskunnallisiksi ja he ajattelevat useammin kuin muut, että ihmiset ovat itse vastuussa omasta kohtalostaan. He ilmaisevat enemmän vihaa ja vähemmän sääliä ihmisten “itse aiheuttamaa” köyhyyttä kohtaan, eivätkä siten ole oikein halukkaita auttamaan heitä. (Lane 2001, 480; viittaus Zucker & Weiner 1993.) “Köyhyys voi johtua terveydentilan heikkenemisestä (fyysinen tai psyykinen). Useammin se kuitenkin on seurausta omista valinnoista esimerkiksi koulutuksen ja työuran saralla”, arvelee aineistossani kokoomusta kannattava mies, joka on vakitöissä, eikä ole kokenut köyhyyttä.

Toisaalta eivät kaikki solahda tällaiseen kuvaan oikeistolaisia puolueita kannattavista vastaajista. Otan esimerkiksi erään naisen, joka kertoo kokeneensa köyhyyttä aina ja kuvailee seuraavalla tavalla, miten köyhyystillanne on hänen kohdallaan ja yleisesti ottaen muuttunut: “Pudonnut vielä köyhemmäksi. Ennen juuri ja juuri pärjäsi. - - Yhä synkempiä pilviä kerääntyy itseni ja muiden harteille. Ei ole ihmisarvoista elämää.” Silti hän ilmaisee täyttä tyytyväisyyttä pienituloisilta ja vähäosaisilta leikannutta oikeistohallitusta kohtaan ja äänestäisi edelleen samaa oikeistopuoluetta kuin aiemminkin on äänestänyt. Tällaisten vastaa-

jien puoluekannatuksen syyt jäävät itselleni mysteeriksi, mutta ehkä se löytyy asenteista: kielteinen suhtautuminen maahanmuuttoon. Syntipukiksi nimetty taho harhauttaa pois vastuusta ne tahot, jotka ovat tämänkin vastaajan toimeentuloa tosiasiasa heikentäneet, "hajota ja hallitse". Nimittäin tätä vastaajaa hieman muistuttava mies kirjoittaa: *"Jos säästää pitää, niin ulkomaille syydettyt rahat seis. Ensin oman maan kansalaisten asiat kuntoon, jos rahaa riittää, niin sitten ulkomaille."* Tämä vastaaja on äärimmäisen tyytymätön oikeistohallitukseen ja on valinnut mieleisikseen köyhydenvähentämiskeinoiksi varsin vasemmistolaisia tavoitteita, kuten hyvätuloisten verotuksen nostaminen ja riittävän tasoinen perustulo. Silti hän vastaamishetkellä äänestäisi jälleen samaa oikeistopuoluetta kuin ennenkin. Ehkä selitys löytyy siitä, että hän ei ole kovin kiinnostunut politiikasta. Silloin hän ei välttämättä ole tarkemmin tutustunut, mitä asioita politiikassa mitkäkin puolueet oikeastaan ajavat, vaan hänelle kenties riittää yhden väestöryhmän syyttäminen ongelmista.

Danny Osbornen ja Bernard Weinerin (2015, 149) tutkimuksessa käsiteltiin konservatiivisuuden ohella järjestelmän puolustamista (system justification), jolla viitataan ihmisten haluun tukea sen ajan yhteiskuntaa ja hallintoa. Osborne ja Weiner havaitsivat, että konservatiivisuus ja järjestelmän puolustaminen olivat yhteydessä syyllistävään vastaajaprofiiliin, mikä puolestaan ennakoii enemmän vihaa, vähemmän myötätuntoa ja vähemmän tukea köyhille. Näin kirjoittaa vakituisesti työskentelevä perussuomalainen mies: *"Kokonaisuutena yhteiskunnallinen tilanne on menossa parempaan suuntaan kun yhteiskunnan menoja yritetään karsia. Tietenkin on väestöryhmiä joiden toimeentuloa leikkaukset heikentävät, mutta tällä hetkellä on pakko karsia."* Köyhyyden syy on hänen mielestään *"yhteiskunnan antama 'lupa' passiivisuuteen. Jokaisen pitäisi ottaa enemmän vastuuta itsestään ja perheestään."* Tällä

vastaajalla ei ollut omakohtaista kokemusta köyhyydestä.

Seuraavassa aineistokatkelmassa työtön vastaaja puhuu puolestaan "passiivisuuspakosta", kun mitään yhteiskuntaa hyödyttävää ei voi edes harrastaa: *"Turhautumista, masennusta, ulkopuolelle jäämistä, merkityksettömyyttä. Joutuu siitä, etten voi osallistua yhteiskuntaan samoin kuin ennen, koska tukia leikataan jos jotain menen tekemään ja olemaan hyödyllinen. Pakko istuskella kotona ja kiertää korttelia, jos maisemaa haluaa vaihtaa hetkeksi. Muuta ei saa tehdä. - - Miksi tällaista sallitaan?"*

"Olen ollut myös asunnoton. Tuntuu, että työttömiä ja köyhiä syytetään koko ajan ilman rikosta. Olen ainoastaan köyhä. Kohta menen ja teen rikoksen niin pääsen vankilaan syömään valtion leipää ja on katto päällä. Saisinkohan silloin apua. Minulla on myös perussairaus. En itse valinnut tätä, olen olosuhteiden ja yhteiskunnan uhri ja lopputulos. Miksi edes synnyin." (keskiasteen koulutuksen saanut nainen, joka kertoo olleensa aina köyhä)

Mahdollisesti ulkoapäin on helppo kritisoida köyhyyttä kokevien valintoja tai passiivisuutta, kun ei tunne heidän elämänsä tosiasiallisia reunaehdoja. *"Ajattelisin, että köyhyys on sitä, että ihminen joutuu arjessaan tekemään rahattomuuden vuoksi valintoja, jotka heikentävät tai eivät ylläpidä fyysistä ja henkistä terveyttä ja sitä, että joutuu arjessa stressaamaan rahojen riittävyyttä elämän perusasioihin."* (aiemmin elämässään köyhyyttä kokenut, mutta nyt vakituisesti työskentelevä nainen)

Tarkastellaanpa vielä, löytyykö näiden väliltä yhteyttä: köyhyyteen liittyvä empatia ja se, kuinka tyytyväisiä vastaajat ovat siihen, miten nykyinen hallitus hoitaa tehtävänsä. Tilastollisesti merkitsevä ($p < 0,001$) yhteys toden totta löytyykin, ja juuri sen suunta-

sesti, että mitä tyytyväisempiä vastaajat ovat hallituksen toimintaan, sitä harvemmin he kertovat köyhyyteen liittyvästä empatiasta. Niistä vastaajista, jotka ilmoittivat asteikolla nollasta kymmeneen tyytymättömyyttä 0–3, empatiaa ilmaisi 68,1 % (N=568), kun taas niistä vastaajista, jotka ilmaisivat suurinta tyytyväisyyttä vastaten 7–10, empatiaa ilmaisi 30,9 % (N=55).

“Köyhyys syventyy ja köyhyys lisääntyy hallituksen leikkausten vuoksi. Tämä herättää huolta ihmisten hyvinvoinnista ja pahoinvoinnin vaikutuksista koko yhteiskuntaan.” (kokopäiväisesti työskentelevä, aiemmin elämässään köyhyyttä kokenut nainen)

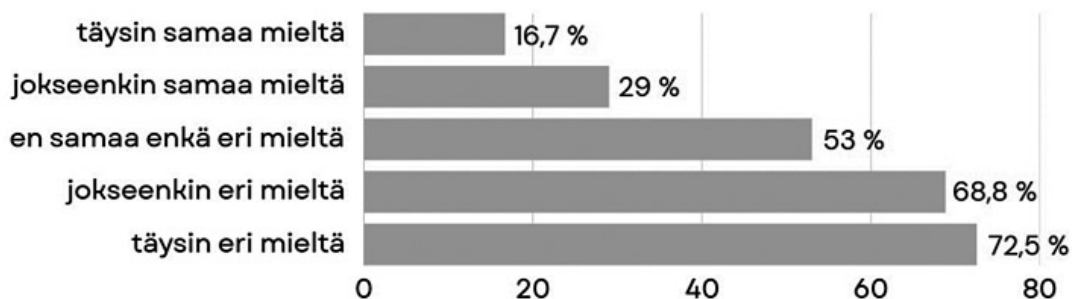
“Pelottaa ja järkyttää tämä tilanne. Kovat arvot nykyisellä hallituksella. Rikkaat rikastuvat ja köyhät köyhtyvät. Työttömät ovat alinta sakkia. Jokaisen pitäisi kyetä kokopäivätöihin mutta töitä ei ole, ja on paljon meitä jotka ovat osatyökykyisiä.” (paljon köyhyyttä kokenut, korkeasti koulutettu nainen)

“Köyhyystilanne on varmasti menossa huonompaan suuntaan. Tämä nykyinen hallitus on kammottavin etuoikeutettujen, empatiakyvyttömiä ihmisten hallitus, jota olen elinaikanani nähnyt. Tämä kaikki tahallinen, kaiken tutkimustiedon vastainen toiminta, jossa ideologisin päätöksin hyvätuloisille

ihmisille annetaan lisää mahdollisuuksia ja etenkin köyhiltä otetaan pois loputkin, tuottaa surun, vihan, ahdistuksen ja epätoivon tunteita. Välillä tunnen valtavaa aggressiota, ja toivoisin vaikkapa, että jotain kauheaa tapahtuisi heille. Samalla se tuntuu pahalta, koska se aggressio on kuitenkin minun sisälläni ja pahentaa omaa oloani. Välillä yritän olla seuraamatta uutisia ja keskittyä vain omiin asioihini, mutta se on vaikeaa.” (korkeasti koulutettu, aiemmin köyhyyttä kokenut nainen)

Seuraavassa kuviossa 41 esittelen edellä esitetyn pohjalta varsin järkeenkäyvän yhteyden empatian ja erään asenteen välillä. Pyydin vastaajia ilmoittamaan, missä määrin he ovat samaa tai eri mieltä seuraavan väittämän kanssa: huono-osaisuus on usein seurausta ihmisen omista valinnoista. Huono-osaisuuteen kohdistuvien asenteiden ja köyhyyteen liittyvän empatian väliltä löytyi tilastollisesti merkitsevä yhteys ($p < 0,001$). Köyhyyteen liittyvää empatiaa ilmaisi 72,5 % väittämän kanssa täysin eri mieltä olevista.

“Olen vihainen, pettynyt, surullinen, epätoivoinen ja vielä kerran vihainen. Minulla ei ole mitään mitä toivoa, ei mitään menetettävää. -- En arvosta tai luota enää yhteiskuntaan. En ole laiska, päinvastoin. Haluaisin tehdä töitä. Mitä vain töitä. Ja olen tehnyt-

Kuvio 41. Huono-osaisuuden sisäinen selitys ja köyhyyteen liittyvä empatia (N=684)

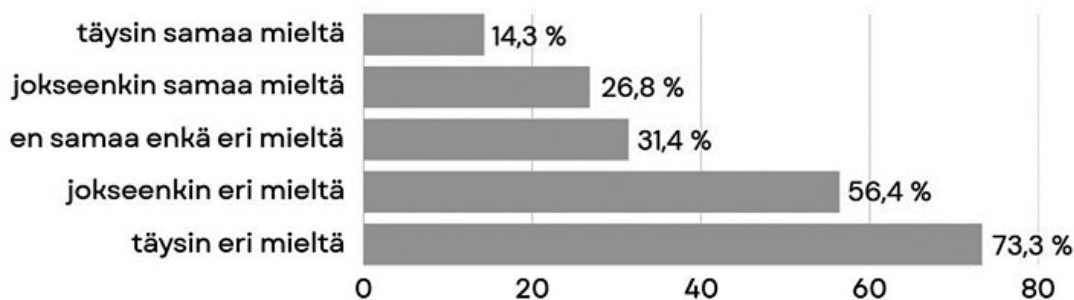
kin kaikkea - - Mutta nyt kun olen sairas ja tarvitsisin tukea, en sitä saa. Olen pettynyt. - - Kaikki haaveet ovat kuolleet. Jäljellä vain viha.” (köyhyyttä kokeva yksinhuoltaja)

Seuraavakin tulos antaa vahvistusta Robert E. Lanen (2001, 478) näkemyksille siitä, miten attribuutiot vaikuttavat ihmisten tunteisiin. Tilastollisesti merkitsevä yhteys ($p < 0,001$) löytyi myös köyhyyteen liittyvän empatian sekä sen väliltä, missä määrin henkilö oli samaa mieltä seuraavan väittämän kanssa: kasvavat tuloerot saavat ihmiset yrittämään enemmän (kuvio 42). Niistä vastaajista, jotka olivat tämän väittämän kanssa täysin samaa mieltä, ainoastaan 14,3 % kertoi köyhyyteen liittyvästä empatiasta.

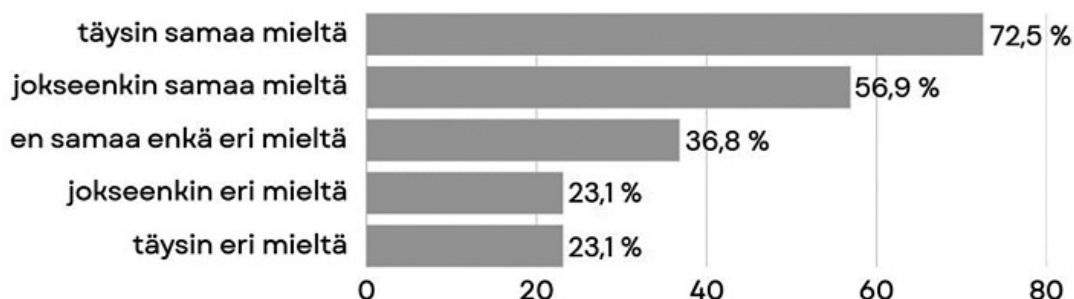
Ei liene edellisten tulosten jälkeen yllättävää, että köyhyyteen liittyvää empatiaa ilmaisevat

edellyttivät usein politiikalta huolehtimista siitä, etteivät tuloerot köyhien ja rikkaiden välillä enää kasva maassamme (kuvio 43). Vain vajaa neljäsosa väittämän kanssa eri mieltä olevista vastaajista kertoi empatiasta liittyen köyhyyteen, kun taas melkein kolme neljäsosaa täysin samaa mieltä olevista vastaajista kannatti politiikan roolia tuloerojen hillitsemisessä. Löydetty yhteys oli tilastollisesti merkitsevä ($p < 0,001$).

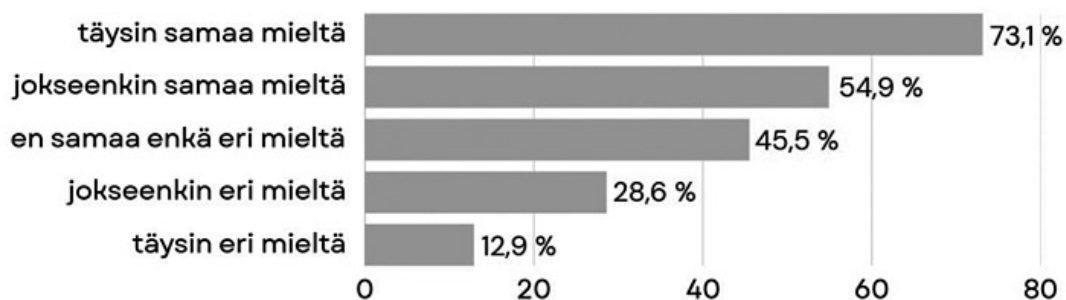
Kysyin tutkimuksessani myös, missä määrin vastaaja on samaa tai eri mieltä siitä, pitäisikö valtiovallan ryhtyä toimenpiteisiin tuloerojen vähentämiseksi. Tämän väitteen kanssa täysin samaa mieltä olevista noin 73 % ilmaisi köyhyyteen liittyvää empatiaa, mutta täysin eri mieltä olevista vain noin 13 % (kuvio 44). Yhteys tässäkin oli tilastollisesti merkitsevä ($p < 0,001$).

Kuvio 42. Kasvavat tuloerot, attribuutiovirhe ja köyhyyteen liittyvä empatia (N=684)

Kuvio 43. Poliitiikan rooli tuloerojen hallitsemisessa ja köyhyyteen liittyvä empatia (N=684)

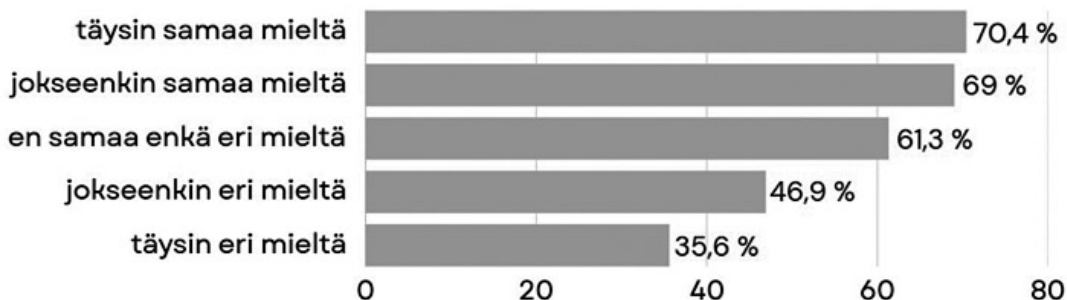

Kuvio 44. Valtiovallan rooli tuloerojen vähentämisessä ja köyhyyteen liittyvä empatia (N=684)

“Köyhyystilanne on menossa nopeasti huonompaan, kun tukia on leikattu ja työttömyys kasvaa. Ja taustalla on vielä koronakriisi ja elinkustannusten nousu. Tuntuu, ettei oikein ymmärretä sitä, kuinka vakava asia köyhyyden kasvu on tai sitten siitä ei välitetä. Puhutaan huoltovarmuudesta ja väestön resilienssistä, mutta ne edellyttävät hyvinvoivia ihmisiä. Nyt hyvinvointi on vähentynyt ja työttömyys kasvanut. Etenkin lasten köyhyyden kasvu ja tulevaisuuden uskon menetykset huolestuttavat. Tuntuu, että vallalla on ajattelu, että tietynlaiset ihmiset on jotenkin luvallista jättää enemmän oman onnensa nojaan, koska he tarvitsevat toimeen tullakseen yhteiskunnan tukea.” (korkeasti koulutettu ja vakituisesti työskentelevä nainen, jolla ei ole omakohtaista kokemusta köyhyydestä)

“Ehdottomasti huonompaan suuntaan. Ironista kyllä minulla itselläni parempaan, mutta yleisellä tasolla hirvittää. Tämän pitäisi olla hyvinvointiyhteiskunta ja sitä mitataan myös sillä, miten yhteiskunta ottaa heikoimmat huomioon. Täällä leikataan koko ajan heikoimmilta ja kurjistetaan heidän asemaansa entisestään. Ei ihme, että syntyvyys on laskussa meillä. Päättäjät on kaikki epäluotettavia takinkääntäjiä ja luotto valtioon on mennyt aivan kokonaan.” (aiemmin elämässään köyhyyttä kokenut nainen)

Katsotaanpa vielä köyhyyteen liitetyn empatian yhteyttä asenteisiin maahanmuuttoa kohtaan. Myönteisesti maahanmuuttoon suhtautuneista noin 70 % ilmaisi empatiaa köyhyyttä kokevia kohtaan (kuvio 45). Sitä vastoin vastaajat, jotka eivät suhtautuneet

Kuvio 45. Suhtautuminen maahanmuuttoon ja köyhyyteen liittyvä empatia (N=684)

niin myönteisesti maahanmuuttoon, eivät myöskään olleet yhtä useasti empaattisia köyhyyttä kokevia kohtaan. Löydetty yhteys oli tilastollisesti merkitsevä ($p < 0,001$).

En voi aineistoni perusteella ehdottaa, että vastaajan tuloilla olisi yhteyttä köyhyyttä kohtaan ilmaistun empatian kanssa. Tosin en arvellutkaan, että asia olisi niin yksioikoinen. Vastaajan tämän hetken tulot eivät paljasta mitään hänen ajatuksistaan, joita ovat voineet muokata esimerkiksi hänen aiemmat kokemuksensa tai koulutuksensa. Aivan vastaavalla tavalla emme voi pelkästään tämänhetkisen köyhyyden perusteella päätellä ihmisestä paljonkaan muuta.

“Tämä pienituloisten ja haavoittuvassa asemassa olevien jahtaaminen ja näännyttäminen suututtaa minua, vaikka itselläni ja läheisilläni ei ole mitään hätää.” (eläkeläisnainen turvatussa asemassa)

“Toivoisin sitä, ettei kukaan asettaisi itseään muiden yläpuolelle vain taloudellisen asemansa takia. Se on äärimmäisen ylimielinen tapa suhtautua tähän elämään ja muihin ihmisiin.” (köyhyyttä kokeva nainen)

“Maailmassa on enemmän resursseja tarjolla kuin koskaan, mutta ne resurssit eivät ole jaettu tarpeen mukaan. Esimerkiksi rikkaimmat henkilöt voisivat hyvin pienellä prosenttimäärällä omasta varallisuudestaan korjata koko maailman nälänhädän, mutta eivät jostain syystä näe sitä heidän vastuukseen.” (yksinasuva työtön mies, ei omakohtaista kokemusta köyhyydestä)

Vastaajien arvio omasta yhteiskunnallisesta asemastaan ei vaikuttanut olevan yhteydessä köyhyyteen liittyvään empatiaan. Sama pätee arvioihin siitä, kuinka todennäköisenä vastaaja piti mahdollisuutta joutua työttömäksi seuraavan vuoden aikana, tai tulisiko hänellä

olemaan varaa perustarpeisiin. Köyhyyteen liittyvällä empatialla ei tässä aineistossa ollut myöskään yhteyttä sen kanssa, oliko vastaajalla omakohtaista kokemusta köyhyydestä. Tämä rikkoo kuvaa siitä, että empatiaa koetaisiin vain samankaltaisia ihmisiä kohtaan.

Sakari Kainulainen ja Juho Saari (2018, 312) viittaavat muun muassa tutkimuksiin, joissa on todettu, että oman aseman turvallisuus ja omakohtaiset kokemukset lisääisivät empatiaa muita kohtaan (esim. Mayda & Facchini 2006; Ilic ym. 2016). Esimerkiksi Shan Xu ja Panyi Ma (2022, 747) ovat huomanneet yritysten yhteiskuntavastuun kasvavan, jos toimitusjohtajalla on omia kokemuksia köyhyydestä. Etenkin jos toimitusjohtaja oli kokenut köyhyyttä jo varhaisessa elämässään, hän osoitti voimakkaampaa myötätuntoa ja halusi tehdä pitkän aikavälin investointeja yhteiskunnallisesti hyödyllisiin toimintoihin. (Xu & Ma 2022, 747.)

“Oma tilanteeni tuntuu turvatulta. Murehdin heikommissa asemassa olevien ihmisten olojen kurjistamisesta.” (korkeasti koulutettu ja vakituisesti työskentelevä mies)

“Olen todella huolissani. Työssäni kohtaan yhä enemmän ihmisiä, joilla ei ole varaa ruokaan ja lääkkeisiin, tai jotka jäävät asunnottomiksi taloudellisista syistä. Köyhyydestä kärsiviä ihmisiä on nyt myös työssäkäyvien ja perheellisten joukossa.” (korkeasti koulutettu ja vakituisesti työskentelevä nainen)

“Menossa huonompaan suuntaan, varsinkin jos työllisyystilanne ei ala pian kohenemaan. Tämä on minusta ehdottoman huono asia. Kansamme tarvitsee yhtenäisyyttä, ei erilisiä kuplia. Tarvitsimme kaikkien kyvyt käyttöön, että yhteiskuntamme toimisi ja vieläpä pystyisimme kehittämään uutta. Huolestuttaa, jos tilanne jatkuu kauan, niin osa ihmistä jää marginaaliin pysyvästi ja

vetää seuraavankin sukupolven sinne.” (lapsuudessaan köyhyyttä kokenut nainen)

“Järkyttävää ja surullista. Oma moraali ei ymmärrä kuinka nykyistä politiikkaa kehdataan tehdä tilanteessa, jossa hinnat nousevat ja työmarkkinat sakkaavat. Myös asunnotomuuden nousu 12 vuoden laskun jälkeen on jälleen yksi tilastollinen häpeäpilkku. Aamuisin työmatkalla näen samoja ihmisiä nukkumassa juna-asemalla.” (vakituisesti osa-aikatyössä käyvä nainen, ei omakoh- taista kokemusta köyhyydestä)

“[Köyhyystilanne on menossa] huonompaan suuntaan. Työssäni seuraan tilannetta melkein aitiopaikalta. Minua ahdistaa varsinkin köyhien lapsiperheiden puolesta. Samalla kun hallitus lisää köyhyyttä julmilla ja järjettömillä leikkauksilla, julkisia palveluja leikataan (terveydenhuolto, koulut, kulttuuri jne.), mikä osuu suoraan köyhimpiin. Suututtaa.” (aiemmin elämässään köyhyyttä kokenut, korkeasti koulutettu nainen)

“Itsellä on nyt kohtuullisen hyvä tilanne, mutta olen huolissani muista, joiden tilanne on huonontunut. Olen myös vihainen siitä, mihin tämä hallitus Suomea vie, koska toimet lisäävät työttömyyttä, köyhyyttä.” (useampia köyhyysjaksoja elämässään aiemmin kokenut nainen)

“Minun näkemykseni on, että luisumme koko ajan huonompaan suuntaan. Yhteiskunnallista päätöksentekoa ohjaa voimakkaasti ajatus yksilön henkilökohtaisten valintojen merkityksestä ja velvollisuudesta suoriutua yksin. Se ei huomioi yksilön ulkopuolisten tekijöiden vaikutusta hänen tilanteeseensa tai hallituksen nykyisten toimien vaikutusta ongelmien eskaloitumiseen yksilö- eikä yhteiskunnallisella tasolla. Nykyisen hallituksen toteuttama politiikka näyttää tarkoituksellisenä aggressiivisena heikompien

polkemisena, köyhyydestä syyllistämisenä ja siitä rankaisemisena köyhyyttä lisäämällä. Se näyttäytyy härskinä omien etujen ajamisena, ihmisten jakamisena, yhteiskuntarauhan rikkomisena. Kaikki tämä lisää köyhyyttä, lisää köyhyyteen liittyviä yksilö- ja yhteiskunnallisella tasolla näkyviä ongelmia, lisää turvattomuutta sekä heikentää ihmisten luot- tamusta toisiin ihmisiin ja yhteiskuntaan. Kaikki tämä saa minut hyvin surulliseksi ja vihaiseksi. Kaikkien niiden ihmisten puolesta, jotka kamppailevat jo nyt taloudellisen tilanteensa vuoksi ja joutuvat jatkossa yhä syvemmälle kuiluun. Ja kaiken sen puolesta, minkä aiemmat sukupolvet ovat yhdessä rakentaneet. Sen vankan hyvinvointivaltion, jonka perustuksena on ollut solidaarisuus, universaalit palvelut ja ihmisten tasa-arvo - - elämä voi heittää kierrepallon kenen tahansa kohdalla ja seurauksena voi olla köyhyys. Tästä syystä ei pidä suostua yhteiskunnan tukiverkkojen heikentämiseen.” (keskias- teen koulutuksen saanut, kokopäiväisesti työskentelevä nainen, joka on aiemmin elämässään kokenut köyhyyttä)

“Toivoisin, että jokainen voisi kokea ja tuntea samanlaista luottavaisuutta elämäänsä ja tulevaisuutta kohtaan kuin minä. Tiedän, ettei niin monen kohdalla tällä hetkellä ole ja ajatus on mielestäni kestävä ja kovin surullinen.” (omaan tulevaisuuteensa myönteisesti suhtautuva nainen, jolla ei ole omia köyhyyskokemuksia)

“Ihmisarvoa on ensin murrettu ja ihmisiä valmisteltu sietämään omaa ja muiden kipua kertomalla kipeistä leikkauksista. Sitten on toteutettu leikkauksia, koska ihmiset on sisäistäneet, että muiden ja oma kärsimys kuuluu asiaan, niin kukaan ei nouse vastaan. Mielestäni tämä politiikka heijastelee rikkaimman kymmenyksen näkemyksiä toisten ihmisarvosta ja asemasta. Tässä ajassa on kaikki fasismin merkit. Ja ihmi-

set ovat turtuneet tähän epä-älyllisyyteen. Sanojen vääristelyyn, missä nostetaan rationaalisen kuuloisena sanoja, jotka sisältävät sivistymättömiä arvoja. Kapitalismi ja fasismi tukevat toisiaan. Ja ihmiset ovat kuormittuneita. Eivätkä mielestäni tunnista fasismin nousua. Fasismiin johtaa liian isot

tuloerot, missä rikkaimman kymmenyksen poliittinen asema saa pönkitystä rahoista. Kun ihmiset usutetaan toistensa kimppuun, rikkaimmat rikastuu kun samalla veivataan piiloon omistuksia.” (korkeasti koulutettu työtön, köyhyyttä kokeva mies)

Toivotut politiikkateot ja keinot vähentää köyhyyttä

“Miten taistella tätä yhteiskunnan muutosta vastaan? Hävettää olla suomalainen tällä hetkellä.” (köyhyyttä kokeva eläkeläisnainen)

Pyysin vastaajia valitsemaan kolme tärkeintä yhteiskunnallista teemaa, joihin hallituksen pitäisi erityisesti kiinnittää huomiota lähitulevaisuudessa. Tärkeimmäksi teemaksi nousi toimiva terveydenhuolto, jonka valitsi 53 % vastaajista (kuvio 46). Köyhyyden vähentäminen oli vastaajien mielestä lähes yhtä tärkeää, sillä sen valitsi puolet. Seuraavaksi

tärkeimmiksi teemoiksi vastaajien mielestä nousivat työllisyyden parantaminen, laadukas koulutus ja varhaiskasvatus, syrjäytymisen ehkäiseminen ja ilmastotoimien edistäminen. Sotilaallisen maanpuolustuksen, johon laitamme tätä nykyä paljon rahaa, valitsi yhdeksi tärkeimmistä teemoista vain 9 % aineistoni vastaajista.

Kun kysyin vastaajilta, mitkä olisivat heidän mielestään parhaita tapoja vähentää köyhyyttä, annoin valmiita vastausvaihtoehtoja vuoden 2019 aineistonkeruun tapaan. Ratkai-

Kuvio 46. Tärkeimmät politiikkateemat, prosenttia vastaajista (N=684)

suehdotukset keräsin aikanaan esimerkiksi eri eduskuntapuolueiden ohjelmista, joskin joillakin puolueilla niitä oli enemmän kuin toisilla. Oppivelvollisuuden laajentamista toiselle asteelle en sisällyttänyt enää tähän vuoden 2025 aineistonkeruuseen, koska se toteutettiin Sanna Marinin hallituskaudella. Pyysin vastaajia valitsemaan kolme mielestään parasta keinoa vähentää köyhyyttä. Oli myös mahdollisuus valita ”jokin muu” ja kertoa itse, mikä olisi hyvä konsti.

Vuonna 2019, kun vastaajina oli vain nykyajan köyhyyttä omakohtaisesti kokeneita, suosituin tapa vähentää köyhyyttä oli riittävän tasoisen perustulo. Tämänkertaisessa eli vuonna 2025 järjestetyssä aineistonkeruussa suosituin ratkaisu köyhyyden vähentämiseksi oli puuttua aggressiiviseen verosuunnitteluun, veronkiertoon ja harmaaseen talouteen, jotta julkiseen talouteen riittää paremmin rahoitusta (ks. kuvio 47). Tämän vaihtoehdon valitsi reippaasti yli puolet eli 405 vastaajaa. Työttömyys- tai vanhuuseläkkeellä olevista tätä kannatti hieman useampi kuin neljä viidestä. Vakityössä olevista ja yrittäjistä tämän vaihtoehdon valitsi reilu 62 % ja määräaikaissa työssä olevista yli 67 %. Työttömistä ja lomautetuista tätä vaihtoehtoa kannatti yli puolet

ja pitkäaikaisesti sairaista ja opiskelijoista melkein puolet. Tämän vaihtoehdon valitsi keskimääräistä useammin vastaaja, joka oli mieluummin tyytymätön kuin tyytyväinen Petteri Orpon hallitukseen, ja keskimääräistä harvemmin tämän valitsi vastaaja, joka piti yhteiskuntaa paremminkin oikeudenmukaisena kuin epäoikeudenmukaisena.

”Yhteiskunnallisesti köyhyys johtuu päättäjien ja rikkaiden sokeudesta ja ahneudesta. Ahneudesta, koska monesti rikkaat ihmiset välttelevät eniten veroja ja monet ‘päättäjät’ ovat vain helpottamassa tätä ja rikastumassa itse. Sokeudesta, koska nämä samat ihmiset eivät ymmärrä, että helpottamalla ihmisten taloudellista ahdinkoa vaikka perustulolla he itse hyötyvät lopuksi eniten, koska ihmisillä on enemmän rahaa käyttä. Taloudellinen tasapaino myös vähentää ihmisten stressiä ja mielenterveysongelmia sekä lisää yrittäjyyttä ja tuottavuutta.” (työtön mies, joka on aina ollut köyhä)

Lähes puolet vastaajista eli 324 henkilöä piti riittävän tasoista perustuloa yhtenä parhaisista ratkaisuista köyhyyden kamppaamiseksi. Tämän vaihtoehdon valitsi keskimäärin useammin vastaaja, joka arvioi yhteiskunnallisen

Kuvio 47. Ratkaisuehdotukset köyhyyden vähentämiseksi, prosenttia vastaajista (N=684)

asemansa mieluummin heikoksi kuin vahvaksi. Lisäksi tätä vaihtoehtoa kannattivat keskimääräistä useammin vastaajat, jotka olivat tyytymättömiä Petteri Orpon hallitukseen. Työttömistä ja lomautetuista 61 % valitsi tämän. Määräaikaisesti työskentelevistä tätä vaihtoehtoa kannatti melkein 55 %. Pitkäaikaisesti sairaista perustulon valitsi vajaa 52 %. Opiskelijoina tätä kannatti tasan puolet. Vakityössä olevista ja yrittäjistä tämän valitsi melkein 41 %. Työttömyys- tai vanhuuseläkkeellä olevista perustuloa kannatti noin 33 %. Niistä vastaajista, joiden talouden tulot jäivät alle 1 250 euroon kuukaudessa, tämän vaihtoehdon valitsi 59 %.

Eräs ratkaisuehdotus oli asumisen hinnan kohtuullistaminen esimerkiksi vuokrattojen avulla ja lisäämällä julkista asuntotuotantoa. Tämä vaihtoehto sai 297 valintaa. 189 valitsi vaihtoehdon, jossa nostettaisiin hyvätuloisten verotusta, jotta julkiseen talouteen riittää paremmin rahoitusta. Tämä oli jonkin verran keskimääräistä suositumpaa niiden vastaajien keskuudessa, jotka olivat erityisen tyytymättömiä Petteri Orpon hallitukseen, ja jotka arvioivat yhteiskunnan oikeudenmukaisuuden heikonpuoleiseksi. Työn jakamisen useammalle siirtymällä kuusituntiseen työpäivään palkkaa alentamatta valitsi lähes yhtä moni, 173 vastaajaa. Jotkut ehdottivat työn jakamista useammalle toisenlaisella mallilla, kuten siirtymällä nelipäiväiseen työviikkoon.

Vastaajista 22 % eli 148 henkilöä kannatti mahdollisuutta korkealaatuiseen koulutukseen jokaisessa elämänvaiheessa. Vuoden 2019 aineistonkeruussa tämän valitsi kolmen parhaan köyhyydenvähentämiskeinon joukkoon vain 39 henkilöä eli vajaa 8 % kaikista silloin vastanneista. Tällä kertaa sen valitsi reilu 17 % köyhyyttä kokeneista ja vajaa 37 % niistä vastaajista, joilla ei ollut omakohtaista kokemusta köyhyydestä. Valintaan vaikutti myös se, kokiko henkilö köyhyyttä vastaamishet-

kellä. Köyhyyttä parasta aikaa kokevista tämän vaihtoehdon valitsi noin 11,5 %. Niistä köyhyyttä kokeneista henkilöistä, jotka eivät kuitenkaan kokeneet köyhyyttä vastaamishetkellä, tämän valitsi melkein joka neljäs. 26,5 % korkeakoulutetuista valitsi tämän vaihtoehdon, kun muista sen valitsi 16,5 %. Tämän vaihtoehdon valitsi lisäksi keskimääräistä useammin henkilö, joka piti yhteiskuntaa paremminkin oikeudenmukaisena sekä koki yhteiskunnallisen asemansa mieluummin vahvaksi kuin heikoksi, sekä lisäksi ne vastaajat, jotka olivat mieluummin tyytyväisiä Petteri Orpon hallitukseen. Niistä vastaajista, jotka ilmoittivat taloutensa kuukausittaisiksi tuloiksi 6 251 euroa tai enemmän, tätä kannatti vajaa 44 %, kun taas niistä vastaajista, joiden talouden kuukausitulot jäivät alle 1 250 euroon kuukaudessa, tämän vaihtoehdon valitsi alle 13 %.

131 henkilöä eli 19 % vastaajista kustantaisi sosiaali- ja terveystalvet verovaroin niin, että omavastuut ja asiakasmaksut poistuisivat. Tätä vaihtoehtoa kannatti 33 % työttömyys- tai vanhuuseläkkeellä olevista ja reilu 28 % pitkäaikaisesti sairaista. Työttömistä ja lomautetuista tämän ratkaisuvaihtoehdon valitsi 22 %. Vakityössä olevista ja yrittäjistä tämän valitsi noin 14 % sekä määräaikaisessa työssä olevista 12,5 %. Lisäksi tätä kannattivat useammin ihmiset, jotka arvioivat yhteiskunnallisen asemansa mieluummin heikoksi kuin vahvaksi sekä ne vastaajat, jotka olivat tyytymättömiä Orpon hallitukseen, ja lisäksi vielä ne, jotka arvioivat yhteiskunnan oikeudenmukaisuuden muita heikommmaksi.

Yksi kolmesta parhaasta keinosta vähentää köyhyyttä oli 101 vastaajan mielestä ulosottoon joutuneiden ihmisten auttaminen niin, että veloista selviää nopeammin. 70 vastaajaa nostaisi naisten palkat miesten palkkojen kanssa samalle tasolle. Heistä vain kaksi oli miehiä. Pienimpiä eläkkeitä korottaisi sadalla

eurolla kuukaudessa 37 eli reilu 5 % vastaajista. Yksi vastaaja vähemmän myöntäisi oikeuden palkkatukeen kahden vuoden työttömyyden jälkeen. Maksutonta päivähoitoa yhtenä parhaista keinoista vähentää köyhyyttä piti 24 henkilöä eli 3,5 % kaikista vastaajista. Heistä keskimääräistä useampi arvioi yhteiskunnan mieluummin oikeudenmukaiseksi kuin epäoikeudenmukaiseksi.

117 vastaajaa halusi esittää oman ratkaisuvaihtoehtonsa. Ehdotukset olivat aika hajanaisia. Osa liittyi yrittämiseen, kuten *“alkuvaiheen yrittämisen tukeminen”* ja yritystukien kohdentaminen pienyrityksille ja aloille, joilla verot maksetaan Suomeen, sitoudutaan työllistämiseen ja oikeasti kehitetään toimintaa. Useissa vastauksissa toivottiin riittävää tukea ja turvaa, olipa kyse sitten vaikkapa sosiaalietuuksista, ruokajakelusta tai palveluista liittyen esimerkiksi mielenterveysongelmiin tai yleensä terveyteen, *“koska siinä kuitenkin säästää pidemmässä juoksussa, kun ihminen on terve eikä alati sairas”*, kuten aineistossani toteaa eräs työkyvyttömyyseläkkeellä, kuntoutustuella tai muuten pitkäaikaisesti sairaana oleva mies. Myös työelämään kaivattiin joustavuutta toimintakyvyn mukaan. Joku käytti vastauksensa ilmoittaakseen, että koko tutkimusasetelmani on asenteellinen. Kenties siitä paistaa päivänkirkaasti, että pidän ihmisten köyhyyteen joutumista ongelmana, jota tulisi aktiivisesti ratkaista.

Niin tärkeitä kuin konkreettiset poliittiset päätökset köyhyden vähentämiseksi ovatkin, itselleni on vuosien myötä valaistunut se, että köyhyyttä kokevien puolesta voidaan tehdä oikeita tekoja monin tavoin eri yhteyksissä. Ensinnäkin tarvitsemme ihmisiä, jotka ovat empaattisia. Tarvitsemme ihmisiä, jotka ymmärtävät, että yhteisöä edustavana päätöksentekijänä on kyettävä asettumaan myös sellaisten ihmisten asemaan, jotka eivät ole samanlaisia kuin hän. Tarvitsemme

heitä äänestäjiksi ja päättäjiksi. Hyvä uutinen on, että empatiataidot ovat taitoja siinä missä muutkin taidot, eli niitä voi kehittää. Siitä on osoituksena useampia tutkimuksia. Esimerkiksi Jennifer M. Frank, Laura Brierton Granruth, Heather Girvin ja Anna VanBuskirk (2020, 789–790) havaitsivat, että sosiaalityötä opiskelevien valmiuksia empatiaan voi kohentaa, kun ennakkoluulot saavat mahdollisuuden tulla haastetuiksi suorassa kontaktissa köyhyyttä kokevien kanssa. Toisaalta Karen Alexander, Valerie Clary-Muronda, Jamie M. Smith ja Julia Ward (2020, 160) huomasivat haastateltuaan hoitotyön opiskelijoita, että aiempi altistuminen köyhyyydessä eläville henkilöille vapaaehtoistyön kautta olikin yhteydessä vähäisempään empatiaan. Tutkijat tulivat tulokseen, että ainoastaan ajan viettäminen erilaisten ihmisryhmien kanssa ei ole tarpeeksi, vaan opiskelijat tarvitsevat antoisampaa vuorovaikutusta, jossa voi rakentaa ihmissuhteita. (Alexander & Clary-Muronda ym. 2020, 160.) Rohkaisevia tuloksia on saatu myös köyhyys-simulaatioilla, eli sellaisilla harjoituksilla, työpajoilla ja peleillä, jotka havainnollistavat elämää vähävaraisena. Muun muassa Sharon Y. Nickolsin ja Robert B. Nielsenin (2011) tutkimuksessa yliopisto-opiskelijoiden ymmärrys ja empatia köyhyyskokemuksia kohtaan syvenivät, ja Debora Riccardin, Donna Willenbrockin ja Sage Rosen (2026) tutkimuksessa köyhyys-simulaatio paransi hoitoalaa opiskelevien asenteita, empatiaa ja tietoisuutta köyhyyteen liittyvistä haasteista. Jeremy Schultz, Callie Schultz, Kong Chen, Gayle Maddox, Kayler DeBrew ja Rachel Ahrens Price (2026, 123) puolestaan havaitsivat, että simulaation myötä eniten kasvoi naisten ja taloudellisesti erittäin turvatussa asemassa olevien henkilöiden empatia. Caroline Archambault ja Geerte Verduijn (2024, 623) toteavatkin, että köyhyys-simulaatiot ovat tehokkaita eettisiä oppimisvälineitä varsinkin etuoikeutetussa asemassa oleville opiskelijoille, kun ne suun-

nitellaan sellaisiksi, että opiskelijat pohtivat etuoikeuksiaan, heillä on aikaa tehdä virheitä ja oppia vertaisilta tai opettajilta.

“Olen vuosia ollut mukana hävikkiruokatoiminnassa, nähnyt ja kokenut sen epätoivon minkä köyhyys aiheuttaa ihmisissä. Olen vihainen, näin ei tarvitsisi olla. Kyse on eri hallitusten arvovalinnoista.” (korkeasti koulutettu mies)

Empatiakykymme muita ihmisryhmiä kohtaan voi kohentua ja uskon, että siinä myös taiteella on merkittävä rooli. Taide saa meidät ohittamaan omat ennakkoluulomme – sen, mitä ensinäkemältä muissa havaitsemme. Se tarjoaa meille opettavia ja samaistuttavia tarinoita ja niitä kokemuksia, että tuo ihan vieras ihminen on teoksellaan tavoittanut jotain minuakin syvästi koskettavaa. Meissä on jotain samaa. Yhdessä nauraminen murtaa muureja. Taiteella on mahti luoda yhteyksiä ihmisten välille. Vai miksi luulette, että taiteen ja tieteen tekemisen mahdollisuuksia kavennetaan tiettyjen tahojen päästessä valtaan? Ei kyse ole siitä, että nämä olisivat yhteiskunnalle vähemmän tärkeitä alueita – ei suinkaan. Taide ja tiede ovat yhteiskunnalle ja ihmisten ymmärrykselle niin tärkeitä alueita, että niille, jotka halajavat käyttää valtaa väärin ja omaksi edukseen, riippumattomasta taiteesta, tieteestä ja mediasta tulee heidän tavoitteidensa kannalta uhkaavia ja ne on siksi syytä nujertaa. *“Valtaan päästyään oikeistopopulistit – ja tietysti muutkin poliittiset liikkeet ja suuntaukset, jotka kannattavat vallan keskittämistä – iskevät kovimmin sellaisiin instituutioihin ja toimijoihin, jotka kritisoivat tai voivat kritisoida heidän edustamaansa linjaa”*, kirjoittaa oikeushistorian emeritusprofessori Jukka Kekkonen (2026).

Oikeastaan kirjoitin tämän raportin kutsuksi unohtaa vähäpätöiset erimielisyydet ja erilaisuudet ja yhdistyä niiden olennaisten ky-

symysten nimissä, jotka ovat niin tärkeitä yhteiskuntamme ja kanssaihmistemme hyvinvoinnille. Julkinen keskustelu alkaa helposti pyöriä niiden ongelmien ympärillä, joita valtaapitävät meille osoittavat: valtion velkaantuminen, talouskasvu, maahanmuutto. Meidän on tarkistettava, mitä yhteiskunnalliset ongelmat todella ovat ja kuinka ne tulisi määritellä, jolloin tarvittavat ratkaisutkin alkavat näyttää hieman toisenlaisilta. Jos ongelma on, ettei osalla meistä ole mahdollisuutta hyvään elämään, asiat asettuvat näköpiiriin toisella tavalla. Kuten Peter Ulrich toteaa *Humanism in Business* -teoksessa julkaistussa artikkelissaan (2009), huomion tulisi olla yhteiskunnallisissa vuorovaikutussuhteissa. Jos emme ymmärrä talouden ja yhteiskunnan eroa, korostamme liikaa taloutta. Silloin esimerkiksi painotamme ensisijaisesti määrällistä eikä laadullista kasvua, emmekä pohdi sen hedelmien jakautumista. Toisin sanoen on riski, että liiallinen talouteen tuijottelu sivuuttaa tärkeät, eettiset näkökohdat yhteiskunnassamme, jonka tulisi olla vapaiden ja tasavertaisten yksilöiden muodostama. (Ulrich 2009, 143–144.)

Keräämässäni aineistossa oli erityisen rohkaisevaa se, että eivät kaikki ajattele vain omaa etuaan: *“[Köyhyystilanne Suomessa on] Menossa huonompaan suuntaan kun omaisuus keskittyy yhä harvempien käsiin. Nykyinen kehitys saa odottamaan ja jopa toivomaan yhteiskunnallista muutosta, jossa omaisuus jaettaisiin uudestaan vaikka itse olisinkin silloin häviäjien joukossa.”* (mies, jolla ei ole omakohtaista kokemusta köyhyydestä)

Ulrich erottaa toisistaan taloudellisen ja eettisen järjelyn. Taloudellinen järjely perustuu valtaan ja yksityisen menestyksen maksimointiin. Sitä kuvaa hyötyn suuntautunut ehdollinen yhteistyö itsekkäiden ja toisistaan piittaamattomien yksilöiden välillä. Tämän toimieissa tehokkaasti valtasuhteet uusiintuvat. Eettinen järjely puolestaan perustuu

oikeudenmukaisuuteen ja ihmisten välisiin
moraalisiin velvollisuuksiin. Sitä kuvaa eh-
doton vastavuoroinen kunnioitus ja ihmisten
tasavertaisuuden tunnustaminen. (Ulrich
2009, 145.) Mielestäni on eettisen järkeilyn
ja toiminnan aika.

Minä: “Onko jotain, mitä toivoisit muilta ihmisiltä liittyen köyhyyteen?”

Vastaaja: *“Yhteisvastuuta, solidaarisuutta, moraalista rohkeutta olla ihmisyyden puolella.”*

Kirjallisuus

- Alexander, Karen & Clary-Muronda, Valerie & Smith, Jamie M. & Ward, Julia (2020): "The Relationship Between Past Experience, Empathy, and Attitudes Toward Poverty". *Journal of Nursing Education* 59:3, 158–162.
- Archambault, Caroline & Verduijn, Geerte (2024): "Empathy or Apathy? How Capital Constraints Mediate the Efficacy of Experiential Poverty Simulations in the Classroom". *Journal of Experiential Education* 47:4, 623–640.
- Cassiman, Shawn A. (2006): "Toward a More Inclusive Poverty Knowledge: Traumatological Contributions to the Poverty Discourse". *The Social Policy Journal* 4:3-4, 93–106.
- Claassens, Juliana (2018): "The Hidden Wounds of Structural Violence: Exploring an Intersectional Understanding of Violence in Jeremiah 4–6". *Old Testament Essays* 31:3, 613–629.
- Diener, Ed & Diener, Marissa & Diener, Carol (1995): "Factors predicting the subjective well-being of nations". *Journal of Personality and Social Psychology* 69:5, 851–864.
- Frank, Jennifer M. & Granruth, Laura Brierton & Girvin, Heather & VanBuskirk, Anna (2020): "Bridging the Gap Together: Utilizing Experiential Pedagogy to Teach Poverty and Empathy". *Journal of Social Work Education* 56:4, 779–792.
- Gilbert, Gustave Mark (1950). *The psychology of dictatorship*. Ronald, New York.
- Grekula, Eeva-Maria (2019): *Kertomuksia nykyajan köyhyydestä: syitä ja ratkaisuehdotuksia*. Vasemmistofoorumi ry – raportteja 3/2019. Helsinki.
- Grekula, Eeva-Maria (2022): *Köyhyykslokerossa – osallisuutta muiden ehdoilla*. Vasemmistofoorumi ry – raportteja 1/2022. Helsinki.
- Grekula, Eeva-Maria (2022): *Hankalat hyvät köyhyydelle – poliittisesta osallisuudesta ja demokratiasta*. Vasemmistofoorumi ry – raportteja 1/2022. Helsinki.

- Grym, Pauliina (2024): *Analyysi: Empatian käyttöä kritisoidaan yli puoluerajojen – tutkijoiden mukaan empatia voi olla susi lampaiden vaatteissa*. Yle 8.9. <<https://yle.fi/a/74-20109820>>
- Hartmann, Martin (2023): *The Feeling of Inequality: On Empathy, Empathy Gulfs, and the Political Psychology of Democracy*. Oxford University Press, Oxford. <<https://doi.org/10.1093/oso/9780197500866.001.0001>>
- Hochschild, Arlie Russell (2016): *Strangers in their own land. Anger and mourning on the American right. A journey to the heart of our political divide*. The New Press, New York.
- Hoffman, Martin L. (1987): "The contribution of empathy to justice and moral judgment". Teoksessa Nancy Eisenberg & Janet Strayer (toim.) *Empathy and its development*. Cambridge University Press, New York, 47–80.
- Hornstein, Harvey A. (1978): "Promotive tension and prosocial behavior: A Lewinian analysis". Teoksessa Lauren Wispé (toim.) *Altruism, sympathy, and helping: Psychological and sociological principles*. Academic Press, New York, 177–207.
- Hume, David (2003/1739): *Treatise on Human Nature*. <<https://gutenberg.org/cache/epub/4705/pg4705-images.html>>
- Iadicola, Peter, & Shupe, Anson (2003). *Violence, inequality, and human freedom*. Rowan & Littlefield Publishers, Lanham.
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017): *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperi 33/2017. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Helsinki. <<https://www.julkari.fi/handle/10024/135356>>
- Jackson, Lynne M. & Esses, Victoria M. (1996): "Of scripture and ascription: The relation between religious fundamentalism and intergroup helping". *Personality and Social Psychology Bulletin* 23:8, 893–906.
- Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2018): "Samassa veneessä: empatiakuilujen poliittinen ulottuvuus Suomessa". *Politiikka* 60:4, 310–323.
- Karasawa, Kaori (1991): "The Effects of Onset and Offset Responsibility on Affects and Helping Judgments". *Journal of Applied Social Psychology* 21:6, 482–499.
- Kekkonen, Jukka (2026): *Toimiva demokratia tarvitsee kritikoita ja aktiivista kansalaisyhteiskuntaa*. Suomen sosiaali ja terveys ry:n Kansalaisyhteiskunta ja demokratia -kirjoitussarjan artikkeli. <<https://www.soste.fi/toimiva-demokratia-tarvitsee-kritikoita-ja-aktiivista-kansalaisyhteiskuntaa>>
- Kiukas, Vertti (2026): *Kansalaisyhteiskunta on demokratian ydin*. Suomen sosiaali ja terveys ry:n Kansalaisyhteiskunta ja demokratia -kirjoitussarjan artikkeli. <www.soste.fi/kansalaisyhteiskunta-on-demokratian-ydin>
- Lane, Robert E. (2000): *The loss of happiness in market democracies*. Yale University Press, New Haven, CT.

- Lane, Robert E. (2001): "Self-Reliance and Empathy: The Enemies of Poverty – and of the Poor". *Political Psychology* 22:3, 473–492.
- Lee, Steven (1996): "Poverty and Violence". *Social theory and practice* 22:1, 67–82.
- Mukkila, Susanna & Ollonqvist, Joonas & Tervola, Jussi (2025): *Perusturvan riittävyys 2023–2025. Hallituskauden väliarviointi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperi 18/2025*, Helsinki. <<https://www.julkari.fi/bitstreams/8a1ad193-d1e2-433d-bae7-292024c193a7/download>>
- Nickols, Sharon Y. & Nielsen, Robert B. (2011): "'So Many People are Struggling': Developing Social Empathy Through a Poverty Simulation". *Journal of Poverty* 15:1, 22–42.
- Osborne, Danny & Weiner, Bernard (2015): "A latent profile analysis of attributions for poverty: Identifying response patterns underlying people's willingness to help the poor". *Personality and Individual Differences* 85, 149–154.
- Perusturvan riittävyiden IV arviointiryhmä (2023): *Perusturvan riittävyiden arviointiraportti 2019–2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 3/2023*, Helsinki. <<https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/do31420b-c2e3-48c7-8647-1330b29be544/content>>
- Riccardi, Debora & Willenbrock, Donna & Rose, Sage (2026): "Poverty Simulation Impact for Dual-Degree Practitioners: A Retrospective, Quantitative Pre–Post Educational Intervention Study With an Observational Design". *The Journal for Nurse Practitioners* 22:8.
- Ringen, Stein (2022): *How Democracies Live: Power, Statecraft, and Freedom in Modern Societies*. The University of Chicago Press.
- Schultz, Jeremy & Schultz, Callie & Chen, Kong & Maddox, Gayle & DeBrew, Kayler & Ahrens Price, Rachel (2026): "Impacts of a Poverty Simulation Experience on Student Empathy Levels Toward People Living in Poverty". *College Teaching* 74:2, 123–133.
- Schwarzer, Ralf & Weiner, Bernard (1991): "Stigma Controllability and Coping as Predictors of Emotions and Social Support". *Journal of Social and Personal Relationships* 8:1, 133–140.
- Sen, Amartya (2009): "Development as freedom: individual freedom as a social commitment". Teoksessa Heiko Spitzack & Michael Pirson & Wolfgang Amann & Shiban Khan & Ernst von Kimakowitz (toim.) *Humanism in Business*. Cambridge University Press, 156–174.
- Smith, Iain Duncan (2012): *Leonard Steinberg Memorial Lecture*. Policy Exchange, Westminster, London, 9 May.
- Snyman, S. D. (2002): "A Structural-historical Investigation of וְחַיִּים in Jeremiah 6:1-8," *HTS Theological Studies* 58:4, 1593–1602.
- Tangney, June P. (1991): "Moral affect: The good, the bad, and the ugly". *Journal of Personality and Social Psychology* 61:4, 598–607.
- Triandis, Harry C. (1995): *Individualism and collectivism*. Westview, Boulder, CO.

- Tönnies, Ferdinand (1957/1887): *Community and Society*. Michigan State University Press, East Lansing.
- Valtioneuvosto & Tilastokeskus:
Kansalaispulssi-kyselyt. <<https://valtioneuvosto.fi/kansalaispulssi>>
- Walker, Robert (2014): *The Shame of Poverty*. Oxford University Press, Oxford.
- Watts, William & Free, Lloyd A. (1973): *The state of the nation*. Universe/Potomac Associates, Washington, DC.
- Weiner, Bernard (1985): "An attributional theory of achievement motivation and emotion". *Psychological Review* 92:4, 548–573. <<https://acmd615.pbworks.com/f/weinerAnattributionaltheory.pdf>>
- Willer, Robb & Wimer, Christopher & Owens, Lindsay A. (2015): "What drives the gender gap in charitable giving? Lower empathy leads men to give less to poverty relief". *Social Science Research* 52, 83–98.
- Xu, Shan & Ma, Panyi (2022): "CEOs' Poverty Experience and Corporate Social Responsibility: Are CEOs Who Have Experienced Poverty More Generous?" *Journal of Business Ethics* 180:2, 747–776.
- Zajonc, Robert B. (1968): "Attitudinal effects of mere exposure". *Journal of Personality and Social Psychology Monographs* 9:2/2, 1–27.
- Zucker, Gail Sahar & Weiner, Bernard (1993): "Conservatism and perceptions of poverty: An attributional analysis". *Journal of Applied Social Psychology* 23:12, 925–943.

Petteri Orpon oikeistohallitus ei valtaan päästyään aikaillut, vaan lähti heti heikentämään suomalaista sosiaaliturvaa monin tavoin. Köyhyyden ja osallisuuden tutkija, Vasemmistofoorumille aiemmin kolme raporttia köyhyydestä kirjoittanut Eeva-Maria Grekula piti muutosta sen verran suurena, että keräsi vuonna 2025 uuden aineiston saadakseen tietää, mitä ihmiset tuolloin ajattelivat. Näkemyksiään köyhyydestä ja muun muassa toivotuista politiikkatoimista saivat kertoa kaikki halukkaat. Moni vastaaja ilmaisi empatiaa köyhyyttä kokevia kohtaan, eikä tämä ollut yhteydessä vastaajan tuloihin tai siihen, millaiseksi hän arvioi oman yhteiskunnallisen asemansa tai oliko hänellä itsellään kokemusta köyhyydestä.

“Empatia ei kuitenkaan riitä”, Grekula sanoo. ”Kun yhteiskunnassa on vaurautta ja hallitus jakaa paremmin toimeentuleville veronkevennyksiä, voidaan samanaikaista köyhyyteen pakottamista ja köyhyyden syventämistä pitää rakenteellisena väkivaltana. Vastuu tästä ei kuitenkaan ole pelkästään hallituksella, vaan jokaisella, joka tällaisen epäoikeudenmukaisuuden sallii. Onneksi paljonkin on tehtävissä, mutta se vaatii sitä, ettei jämähdetä puheiden tasolle.”

978-952-7206-60-7 (nid.)
978-952-7206-61-4 (pdf)

ISSN 2670-188X (painettu)
ISSN 2670-1898 (verkkojulkaisu)